

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΡΕΒΕΚΚΑ ΠΑΙΔΗ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ ΝΑΤΟ ΣΗΜΕΡΑ, ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΚΡΑΤΩΝ»

ΤΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΧΑ

Νοέμβριος 2020

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Μίχας Γεώργιος

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΑ ΜΙΚΡΑ ΚΡΑΤΗ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΣΚΗΝΗ	4
1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός του μικρού κράτους.....	4
1.2 Τα μικρά κράτη στο πεδίο των διεθνών σχέσεων	9
1.3 Τα μικρά κράτη στην Ευρώπη	12
1.4 Προκλήσεις και κίνδυνοι για τα μικρά κράτη	16
1.5 Η στρατηγική των μικρών κρατών: ασφάλεια, άμυνα και συμμαχίες.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΒΟΡΕΙΟΑΤΛΑΝΤΙΚΟΥ ΣΥΜΦΩΝΟΥ (ΝΑΤΟ)	28
2.1 Ιστορική εξέλιξη του ΝΑΤΟ	28
2.2 Αποστολή του ΝΑΤΟ	34
2.3 Στόχοι και στρατηγική από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έως την εκλογή Trump.....	35
2.4 Στόχοι και στρατηγική από την εκλογή Trump έως σήμερα	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ ΝΑΤΟ.....	42
3.1 Η είσοδος της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ	42
3.2 Η στρατηγική ασφάλειας της Ελλάδας στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ: ιστορική εξέλιξη.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ ΝΑΤΟ ΣΗΜΕΡΑ	47
4.1 Η υφιστάμενη στρατηγική της Ελλάδας ως μέλος του ΝΑΤΟ	47
4.2 Οφέλη της Ελλάδας ως μέλος του ΝΑΤΟ	48
4.3 Η σημασία και χρησιμότητα της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ ως μικρό κράτος	53
4.4 Προκλήσεις και κίνδυνοι.....	60
4.5 Σύγκριση με άλλες χώρες	64
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	72
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	79

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία στοχεύει να διερευνήσει τη θέση των μικρών κρατών στο NATO, εξετάζοντας την Ελλάδα ως μελέτη περίπτωσης. Οι επιμέρους στόχοι της εργασίας είναι: α) να διερευνηθεί το όφελος που αποκομίζει η Ελλάδα ως μέλος του NATO, β) να εξεταστεί η συμβολή της Ελλάδας στο NATO, γ) να εξεταστούν οι προκλήσεις της Ελλάδας ως μέλος του NATO.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου αναπτύχθηκε μία τάση για συνεισφορά των μικρών κρατών στη διασφάλιση της διεθνούς ασφάλειας (Wivel, Mariager & Mortensen, 2018, σ. 2). Παράλληλα, δεδομένου ότι η ασφάλεια των μικρών κρατών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από εξωτερικούς και συστημικούς παράγοντες, η δημιουργία στρατηγικών που βασίζονται σε συμμαχίες / συμμετοχή σε συμμαχίες, μπορεί να είναι αποτελεσματική για τη διατήρηση αυτής της ασφάλειας (Šešelgytė, 2017, σ. 2). Αυτός ο ισχυρισμός συνάδει και με τη θεωρία των Bailes, Thayer και Thorhallsson (shelter theory) σχετικά με τη στρατηγική που υιοθετούν τα μικρά κράτη, η οποία έγκειται στις συμμαχίες με μεγάλους διεθνείς, περιφερειακούς οργανισμούς, με σημαντικό έλεγχο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Bailes, Thayer & Thorhallsson, 2016, σ. 2).

Μία τέτοια συμμαχία είναι το NATO, το οποίο πλέον χαρακτηρίζεται από μια νέα στρατηγική αποστολή και έναν νέο επιχειρησιακό χώρο, μια συνεχιζόμενη διαδικασία στρατιωτικού μετασχηματισμού, νέα μέλη και μια αυξανόμενη έμφαση στις συνεργασίες. Η επίτευξη αυτού του στόχου συνεπάγεται μετασχηματισμό δυνατοτήτων: αυτό που χρειάζεται είναι δυνάμεις που μπορούν να συνεισφέρουν σε διάφορους γεωγραφικούς χώρους. Σε αυτό το πλαίσιο, σύμφωνα με τα όσα αναφέρει ο Setälä (2005, σ. 9), μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα μικρά κράτη έχουν σήμερα αυξημένες ευκαιρίες επιρροής στο NATO, ειδικά μέσω εξειδικευμένων δυνατοτήτων, δηλαδή ειδικών δεξιοτήτων που αυξάνουν την αξία της συμμαχίας. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων έχει γίνει πιο δημοκρατική και οι επιχειρήσεις δεν κυριαρχούνται πλέον από μεγαλύτερους συμμάχους. Το NATO επιθυμεί από τους μικρότερους συμμάχους να συνεισφέρουν ακόμη περισσότερο (Setälä, 2005, σ. 9). Παράλληλα, όμως, τα μικρά κράτη αποκομίζουν οφέλη από τη συμμετοχή τους στο NATO. Για παράδειγμα, είναι χαρακτηριστική η συμβολή του NATO στη

μεταναστευτική κρίση στον χώρο του Αιγαίου (NATO, 2016). Τη μεταπολεμική περίοδο η Ελλάδα διαπίστωσε πως η συμμετοχή της στο NATO θα μπορούσε να αποτελέσει ένα μέσο για τη διασφάλιση της εδαφικής της ακεραιότητας έναντι των διεκδικήσεων των βαλκανικών γειτόνων της (Larrabee, 2005, σ. 406). Επιπρόσθετα, ιδίως τη δεκαετία του 1980, αφού είχε προηγηθεί η εισβολή στην Κύπρο και η αποχώρηση της Ελλάδας από το NATO, η εθνική στρατηγική ασφαλείας της Ελλάδας μετασχηματίστηκε (π.χ. αποπολιτικοποίηση του στρατού, εκ νέου προσδιορισμός των απειλών) με αποτέλεσμα η συμμετοχή στο NATO να καθίσταται απαραίτητη (Rizas, 2008, σ. 51).

Το ενδιαφέρον για την έρευνα αυτή απορρέει από τέσσερις λόγους. Ο πρώτος είναι ότι υπάρχει ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τα μικρά κράτη στη δημόσια σφαίρα, αλλά η μελέτη τους παραμελείται στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων (Παιδή, 2016, σ. 11; Browning, 2006, σ. 669). Ο δεύτερος λόγος απορρέει από το ότι, η επιρροή ενός μικρού κράτους εξαρτάται από την πολιτική βούλησή του και από το επίπεδο της συμβολής του στις επιχειρήσεις (Setälä, 2005, σ. 9), καθώς και από το κατά πόσο διαθέτουν μία σαφή στρατηγική και όραμα, δεδομένων των περιορισμών που έχουν στη βάση του μεγέθους στις διεθνείς διαπραγματεύσεις (Panke, 2012, σ. 316). Ο τρίτος σχετίζεται με τις δαπάνες της Ελλάδας ως μέλος του NATO και επομένως τη δυναμική της σε αυτή τη συμμαχία, αλλά και ως μέλος της ΕΕ. Η Ελλάδα βρίσκεται στη δεύτερη θέση στην αμυντική δαπάνη ως μερίδιο του ΑΕΠ εντός του NATO, πίσω από τις Ηνωμένες Πολιτείες, στο 2,27% (στοιχεία του 2018) και έχει δαπανήσει σταθερά πάνω από την κατευθυντήρια γραμμή του NATO για ελάχιστες δαπάνες 2% την τελευταία δεκαετία. Υπό αυτήν την έννοια, η Ελλάδα έχει απέδειξε τη συνειδητοποίηση της σημασίας του ρόλου του κράτους στην προστασία των περιφερειακών συνόρων, ιδίως δεδομένης της γεωπολιτικής της θέσης. Επιπλέον, συμμορφώνεται επίσης με την παγκόσμια στρατηγική της ΕΕ για τους στόχους περιφερειακής ασφάλειας, η οποία περιλαμβάνει τη στενότερη συνεργασία της ΕΕ με το NATO (Ploumis, 2019, σ. 561). Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της κρίσης η Ελλάδα σκέφτηκε να μειώσει αυτές τις δαπάνες (Binder, 2012, σ. 96).

Ο τέταρτος λόγος σχετίζεται με την ιστορική εξέλιξη του ίδιου του NATO. Το σύστημα του Ψυχρού Πολέμου βασίστηκε στην έννοια της «ισορροπίας δύναμης»

και της «ισορροπίας απειλής», με τις συμμαχίες που δημιουργήθηκαν να αποτελούν την πιο σημαντική εκδήλωση αυτών των δύο εννοιών. Ωστόσο, από το 1989 και έπειτα έπαψε να υφίσταται η κύρια απειλή στην οποία βασίστηκε το εν λόγω σύστημα. Ως εκ τούτου, μία βασική πεποίθηση που κυριάρχησε ήταν πως σε ένα τέτοιο σύστημα δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν και να διατηρηθούν οι συμμαχίες. Στη βάση αυτή, αμφισβητήθηκε η μελλοντική ύπαρξη του NATO. Η υπόθεση αυτή, όμως, δε φαίνεται να ισχύει, κάτι που καθιστά τον συγκεκριμένο διεθνή οργανισμό ως έναν ακρογωνιαίο λίθο της θεωρίας συμμαχίας (Gaertner, 1999).

Ως εκ τούτου, στη βάση του συγκεκριμένου περιβάλλοντος που διαμορφώνεται συνεχώς, έχει ενδιαφέρον να εξεταστεί η επιρροή της Ελλάδας στο NATO, αλλά και τα πλεονεκτήματα που αποκομίζει η Ελλάδα ως μέλος αυτής της διεθνούς συμμαχίας, ως μικρό κράτος, και ακόμα ειδικότερα σε μία κομβική γεωστρατηγική θέση. Αυτό απορρέει από το γεγονός ότι η γεωστρατηγική θέση ενός κράτους διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο πεδίο των διεθνών σχέσεων (Loo, 2003, σ. 156).

Η παρούσα εργασία αποτελείται συνολικά από τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στα μικρά κράτη στη διεθνή σκηνή. Έπειτα από τον ορισμό του 'μικρού κράτους', το κεφάλαιο αυτό αναφέρεται στα μικρά κράτη ως μέλη της Ευρώπης και της διεθνούς σκηνής, καθώς επίσης και στη στρατηγική τους στο πλαίσιο της θεωρίας συμμαχιών. Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στο NATO και ειδικότερα στις επιδιώξεις και στους μελλοντικούς του προσανατολισμούς σήμερα. Το επόμενο κεφάλαιο περιγράφει γενικά το πλαίσιο συμμετοχής της Ελλάδας στο NATO, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση της πορείας της Ελλάδας στο NATO σήμερα, σε σύγκριση και με άλλα κράτη. Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται τα γενικά συμπεράσματα της έρευνας, κατατίθενται προτάσεις πρακτικής εφαρμογής, όπως επίσης και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΑ ΜΙΚΡΑ ΚΡΑΤΗ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΣΚΗΝΗ

1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός του μικρού κράτους

Ο αριθμός των μικρών κρατών έχει αυξηθεί σημαντικά στη σύγχρονη εποχή και αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην κατάρρευση των αποικιακών αυτοκρατοριών, ξεκινώντας από την αμερικανική επανάσταση του 1776 και συνεχίζοντας κατά τον 19^ο αιώνα (Gissurarson, 2018, σ. 11). Ο πιο σημαντικός λόγος, ωστόσο, για την αύξηση του αριθμού των μικρών κρατών κατά τους δύο τελευταίους αιώνες είναι η αυξημένη οικονομική ολοκλήρωση, που οφείλεται κυρίως στην επέκταση του διεθνούς εμπορίου και διευκολύνεται σε μεγάλο βαθμό από τη βελτιωμένη τεχνολογία, ιδίως στις μεταφορές και τηλεπικοινωνίες (Gissurarson, 2018, σ. 13). Πιο συγκεκριμένα, η οικονομική ολοκλήρωση συνέβαλε ως προς τη διεθνή μεταφορά κεφαλαίου, όπου μεγάλα κράτη ήθελαν να έχουν περισσότερες ευκαιρίες διασυννοριακών κεφαλαιακών συναλλαγών (Kurecic, 2017, σ. 321). Επίσης, θα μπορούσε να υποτεθεί ότι η οικονομική ολοκλήρωση συνέβαλε στην αύξηση του ΑΕΠ ορισμένων κρατών, με αποτέλεσμα να καταστούν σημαντικοί «παίκτες» στο διεθνές σύστημα. Ένας ακόμη λόγος που θα μπορούσε να εξηγήσει την αύξηση του αριθμού των μικρών κρατών είναι και οι γεωπολιτικοί συσχετισμοί, η τάση για ανεξαρτησία αρκετών περιοχών, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται νέα κράτη. Τα παραπάνω είναι σύμφωνα με τον ισχυρισμό του Maas (2014, σ. 711) ότι η επιβίωση και ανάπτυξη των μικρών κρατών είναι συνδεδεμένη με στοιχεία του διεθνούς συστήματος. Ωστόσο, μία ακόμη ερμηνεία συνδέεται με το γεγονός ότι απλώς τα προηγούμενα χρόνια δεν υπήρχαν στοιχεία για τα μικρά κράτη και επομένως δεν συμπεριλαμβάνονταν σε έρευνες και αναλύσεις (Veenendaal & Corbett, 2015, σ. 545). Στο σημείο αυτό το ερώτημα που απορρέει αφορά στο πώς ορίζεται το μικρό κράτος.

Κατά καιρούς διάφορα κριτήρια έχουν χρησιμοποιηθεί για τον ορισμό των μικρών κρατών, κάτι το οποίο καθιστά τον εννοιολογικό προσδιορισμό τους αρκετά περίπλοκη διαδικασία και χωρίς να έχει υπάρξει ένας συγκεκριμένος ορισμός για το «μικρό κράτος» (Maass, 2009, σ. 65). Η Honkanen (2002, σ. 14) προσθέτει πως οι διεθνείς σχέσεις που έχουν διαμορφωθεί μετά τον Ψυχρό Πόλεμο καθιστούν ακόμα πιο περίπλοκη αυτή τη διαδικασία, εξαιτίας της μείωσης της δύναμης παραδοσιακών Μεγάλων Δυνάμεων και της ανάδυσης νέων.

Οι Bailes et al. (2016, σ. 4) αναφέρουν πως, τα μικρά κράτη ορίζονται ως επί το πλείστον ανάλογα με την ευπάθεια ή την έλλειψη ικανοτήτων τους, όσον αφορά τον πληθυσμό, την οικονομία και τη στρατιωτική τους ισχύ. Η ικανότητα δημόσιας διοίκησης αποτελεί έναν ακόμα ποσοτικό παράγοντα που χρησιμοποιείται για τον ορισμό τους, καθώς επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα της διακυβέρνησής τους στη βάση των διαθέσιμων πόρων άσκησης εξουσίας (π.χ. διπλωματική υπεροχή στο πλαίσιο της «ήπιας ισχύος»). Οι Bailes et al. (2016, σ. 4) προσθέτουν πως το μέγεθος ενός κράτους μπορεί επίσης να εξαρτάται από το πώς γίνεται αντιληπτό από εγχώριους και διεθνείς παράγοντες, αλλά και από τις διπλωματικές του ικανότητες. Η Honkanen (2002, σ. 13) επίσης αναφέρει πως το μικρό κράτος μπορεί να οριστεί σε όρους πληθυσμού και επομένως ανεξάρτητα από το διεθνές σύστημα, ή σε όρους σχέσεων με αυτό το σύστημα στη βάση της δύναμης που έχει ως προς γειτονικά κράτη. Επίσης, το μικρό κράτος μπορεί να προσδιοριστεί και με όρους ψυχολογικούς: το μικρό κράτος αναγνωρίζει την έλλειψη ικανότητάς του να εγγυηθεί την ίδια του την ασφάλεια (Honkanen, 2002, σ. 13). Κατά συνέπεια, μπορεί να υποστηριχθεί πως το μικρό κράτος μπορεί να οριστεί σε όρους τόσο της δύναμης που διαθέτει, όσο και της φύσης και δομής του ευρύτερου διεθνούς συστήματος.

Ο Crandall (2014, σ. 34) τονίζει πως βάσει της διεθνούς βιβλιογραφίας, ένα μικρό κράτος μετριέται συνήθως σε όρους γεωγραφικού μεγέθους, πληθυσμού, ΑΕγχΠ και ισχύος. Επίσης, ο Crandall (2014, σ. 34) αναφέρει τον ορισμό των Steinmetz και Wivel βάσει του οποίου ένα μικρό κράτος είναι το αδύναμο μέρος μιας ασύμμετρης σχέσης. Για τον Maass (2014, σ. 171) αυτό που χαρακτηρίζει τα μικρά κράτη σε επίπεδο συστημάτων δεν είναι το φυσικό τους μέγεθος αλλά η δομική τους αδυναμία σε ένα σύστημα που διαμορφώνεται από μεγάλες δυνάμεις. Αυτό σημαίνει πως τα μικρά κράτη νομιμοποιούνται ως προς την κατάστασή τους (δηλαδή ως μικρό κράτος) στη βάση του ότι λειτουργούν ως μονάδες του διεθνούς συστήματος. Βασικά κριτήρια, επομένως, είναι η ύπαρξη μίας δομής βασισμένη στην ισχύ (η πολικότητα του συστήματος καθορίζει τη δομή του) και ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον. Οι Kurečić, Kozina και Kokotonić (n.d.) επίσης αναφέρουν τη χρήση ποσοτικών (π.χ. έκταση γης, μέγεθος πληθυσμού, ΑΕΠ, ΑΕγχΠ και κατά κεφαλήν εισόδημα) και ποιοτικών (π.χ. φυσικά και γεωγραφικά

χαρακτηριστικά, βαθμός νησιωτικότητας, ευπάθεια, περιφερειακές σχέσεις) για τον προσδιορισμό των μικρών κρατών.

Η Παιδή (2016, σ. 23) αναφέρεται σε τρεις θεωρητικούς που έχουν προσπαθήσει να προσδιορίσουν την έννοια του μικρού κράτους. Ο πρώτος είναι ο Vayrynen, ο οποίος το 1971 αναφέρει τέσσερις πιθανούς τρόπους ορισμού. Η πρώτη κατηγορία σχετίζεται με τις τάξεις των χωρών, η δεύτερη τονίζει τη φύση της συμπεριφοράς του κράτους, η τρίτη βασίζεται στο ενδιαφέρον των μικρών δυνάμεων σε αντίθεση με αυτές τις δυνάμεις και η τέταρτη αναφέρεται στις έννοιες της θεωρίας του ρόλου. Το 1973 ο Barston ανέφερε τέσσερις διαφορετικές προσεγγίσεις, οι οποίες είναι συμπληρωματικές και όχι αμοιβαία αποκλειόμενες: α) αυθαίρετη οριοθέτηση θέτοντας ένα ανώτατο όριο, για παράδειγμα, στο μέγεθος του πληθυσμού, β) μέτρηση των αντικειμενικών στοιχείων της ικανότητας του κράτους και τοποθέτηση τους σε κλίμακα κατάταξης, γ) ανάλυση της σχετικής επιρροής, δ) εντοπισμός χαρακτηριστικών και διατύπωση υποθέσεων σχετικά με το τι διαφοροποιεί τα μικρά κράτη από άλλες τάξεις κρατών. Ο τελευταίος θεωρητικός που εξετάζεται από την Παιδή (2016, σ. 23) είναι ο Amstrup που το 1976 πρότεινε μία πιο πλούσια προσέγγιση για τον ορισμό του μικρού κράτους στη βάση έξι διαφορετικών ομάδων: α) η πρώτη ομάδα συγγραφέων αποφεύγει το πρόβλημα του ορισμού, είτε επειδή δε φαίνεται σχετικό με τη μελέτη τους, είτε επειδή φαίνεται αδύνατο να επιλυθεί, 2) η δεύτερη ομάδα προσπαθεί να συνδέσει το μέγεθος με κάποια μετρήσιμα χαρακτηριστικά των κρατών, 3) για την τρίτη και πιο ετερογενή ομάδα, η σχέση μεταξύ των μικρών κρατών και των μεγαλύτερων δυνάμεων δεν μπορεί να εξηγηθεί μόνο από τη μεταβλητή μεγέθους, αλλά εξαρτάται επίσης από άλλες μεταβλητές όπως η δομή του διεθνούς συστήματος, η γεωγραφική θέση και το εγχώριο πολιτικό σύστημα, 4) η τέταρτη ομάδα επικεντρώνεται στο μέγεθος ως αντιληπτικό πρόβλημα: κράτη τα οποία αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως μικρά είναι όντως μικρά, 5) η πέμπτη ομάδα επικεντρώνεται σε συγκεκριμένες καταστάσεις για να δείξει κάποια «ουσιώδη» χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς του μικρού κράτους, τα οποία στη συνέχεια μπορούν να γενικευτούν σε άλλες καταστάσεις, 6) η έκτη ομάδα επισημαίνει την αναγκαιότητα διαφοροποίησης στη βάση της έννοιας του μεγέθους.

Η Παιδή (2016, σ. 44,) τείνει να υιοθετήσει μία οντολογική προσέγγιση, ενώ αναφέρεται και στην έννοια του μικρού κράτους ως εκείνο το οποίο δεν αποτελεί Μεγάλη Δύναμη (Παιδή, 2016, σ. 49). Αυτός ο ορισμός συνάδει με έναν ακόμη τρόπο κατηγοριοποίησης των μικρών κρατών υπό το πρίσμα της συμμετοχής τους σε μία διεθνή συμμαχία, όπως το NATO. Το μικρό κράτος ορίζεται στη βάση της επιρροής που ασκούν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (καθορισμός της ατζέντας vs. επίτευξη στόχων σε ένα ζήτημα που ήδη έχει τεθεί και διαμορφωθεί στην ατζέντα), όπως επίσης και στον γεωπολιτικό ρόλο που διαδραματίζουν για τον συγκεκριμένο οργανισμό (Honkanen, 2002, σ. 15-16).

Συνοψίζοντας, ο Rickli (2008, σ. 309) αναφέρεται σε τέσσερις προσεγγίσεις της έννοιας 'μικρό κράτος'. Η πρώτη, που προέρχεται από τη ρεαλιστική παράδοση, υιοθετεί έναν ορισμό που βασίζεται στη γεωγραφία, στον πληθυσμό, ή στο ΑΕΥΠ. Η δεύτερη, που συνδέεται με τον νεοφιλελευθερισμό, δεν υιοθετεί αυτήν την ποσοτική προσέγγιση, αλλά επικεντρώνονται στον ρόλο και την επιρροή των μικρών κρατών στο σύστημα. Η τρίτη προσέγγιση, που επηρεάστηκε από τους κονστρουκτιβιστές, υιοθέτησε έναν ψυχολογικό ορισμό που υποστήριζε ότι το μικρό κράτος είναι θέμα της αυτοαντίληψης. Υπάρχει και μία τέταρτη προσέγγιση, η οποία υιοθετείται στο πλαίσιο αυτής της εργασίας εξαιτίας της δυναμικής της, συνδέει την έννοια του μικρού κράτους με την έννοια της εξουσίας: ένα μικρό κράτος είναι ένα κράτος που έχει έλλειμμα ισχύος λόγω της αδύναμης ικανότητάς του να κινητοποιεί πόρους, οι οποίοι θα μπορούσαν να είναι υλικοί, σχεσιακοί, ή κανονιστικοί. Αντί να εξετάζεται, επομένως, ένα μικρό κράτος με βάση τη δύναμη που κατέχει, εξετάζεται η πραγματική δύναμη που ασκεί. Στην περίπτωση αυτή, ως ισχύς νοείται και η ικανότητα τροποποίησης της συμπεριφοράς άλλων κρατών, διατηρώντας παράλληλα την αυτονομία του, δηλαδή την ικανότητά του να μην επηρεάζεται η δική του συμπεριφορά από άλλα κράτη.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως τα μικρά κράτη ενδέχεται να αποτελούν ρυθμιστή της ισορροπίας ισχύος των μεγάλων δυνάμεων εντός του διεθνούς συστήματος, κάτι το οποίο η Pedi (2020, σ. 169) ονομάζει ως 'buffer state'. Τα ρυθμιστικά κράτη δημιουργήθηκαν τον 19ο αιώνα από μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις για να διαχειριστούν τον ανταγωνισμό μεταξύ τους στην Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική, ως αποικιακές δυνάμεις. Βοήθησαν έτσι στην αποφυγή

άμεσης αντιπαράθεσης και οδήγησαν σε παρατεταμένες περιόδους ειρήνης μεταξύ αντίπαλων δυνάμεων (π.χ. Αφγανιστάν, Βέλγιο, Ελβετία, Αυστρία, Γιουγκοσλαβία). Κριτήρια καθορισμού ενός ρυθμιστικού κράτους είναι: α) τοποθεσία, δηλαδή να βρίσκεται μεταξύ δύο αντίπαλων δυνάμεων σχετική ισχύς, δηλαδή να έχουν περιορισμένη ισχύ σε σύγκριση με μεγάλες δυνάμεις, γ) προσανατολισμός εξωτερικής πολιτικής, δηλαδή εφαρμογή πολιτικής ουδετερότητας ή συμμαχίας (Pedi, 2020, σ. 169). Τα ρυθμιστικά κράτη είναι ευάλωτα στις πιέσεις από τις μεγάλες δυνάμεις και στις αλλαγές της κατανομής της εξουσίας στο διεθνές σύστημα. Επιπλέον, για να είναι βιώσιμο το *buffer state*, πρέπει να είναι σχεδόν ίσης αξίας και με τις δύο αντίπαλες δυνάμεις. Εάν η μία πλευρά ενδιαφέρεται λιγότερο, τότε η κατάσταση του *buffer* κινδυνεύει να εγκαταλειφθεί στη διάθεση της πιο ενδιαφερόμενης δύναμης. Ως εκ τούτου, οι καταστάσεις *buffer* υπάρχουν ως μέρη ενός συστήματος με συγκεκριμένη δυναμική και μοτίβα συμπεριφοράς (Pedi, 2020, σ. 170). Σε ορισμένες περιπτώσεις αυτά τα κράτη διακρίνονται από υψηλά επίπεδα συνοχής και ενότητας, καθώς και από επαρκή οικονομική, στρατιωτική και κοινωνική ικανότητα. Υπό αυτήν την έννοια έχουν πολλά από τα χαρακτηριστικά των μικρών κρατών που όχι μόνο επιτυγχάνουν να επιβιώσουν, αλλά και εν μέρει να επιβληθούν, στο πλαίσιο του μοντέλου «μικρό αλλά έξυπνο» κράτος, που αναλύεται σε επόμενη ενότητα (Pedi, 2020, σ. 171).

Από την προηγηθείσα ανάλυση μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα πως οικονομικοί, πολιτικοί και ιστορικοί συσχετισμοί οδήγησαν σε μία αύξηση του αριθμού των μικρών κρατών κατά τα τελευταία χρόνια. Επίσης, το ενδιαφέρον των μελετητών για τα μικρά κράτη έχει επίσης αυξηθεί, ως αποτέλεσμα της πιο ενεργού παρουσίας των μικρών κρατών στο διεθνές σύστημα και του ρόλου τους σε αυτό, της οικονομικής τους ανάπτυξης, και / ή της ύπαρξης στοιχείων για αυτά. Επιπρόσθετα, μετά τον Ψυχρό Πόλεμο διαμορφώθηκαν νέοι συσχετισμοί μεταξύ των κρατών, με απώλεια δύναμης από μέρους παραδοσιακά ηγεμονικών κρατών και της ανάδυσης νέων. Με βάση τους ορισμούς που αναφέρθηκαν παραπάνω, εξάγεται το συμπέρασμα ότι το μικρό κράτος μπορεί να οριστεί στη βάση διαφόρων παραμέτρων: του πληθυσμού, της οικονομίας της στρατιωτικής ισχύος, των διοικητικών ικανοτήτων, την ικανότητα εγγύησης ασφάλειας για το ίδιο, τη διπλωματική παρουσία στο διεθνές σύστημα, τον ρόλο που διαδραματίζει στο

πεδίο των διεθνών σχέσεων, τις σχέσεις με άλλα (γειτονικά) κράτη, τους συσχετισμούς ισχύος με άλλα κράτη. Επομένως, το μικρό κράτος ορίζεται τόσο με βάση κριτήρια που σχετίζονται με χαρακτηριστικά του ιδίου, όσο και με χαρακτηριστικά που αφορούν συνολικά το διεθνές σύστημα. Αυτό εγείρει το ενδιαφέρον ως προς το πώς λειτουργούν τα κράτη εντός του διεθνούς συστήματος, καθώς και το ποιος είναι ο ρόλος τους σε αυτό. Το ζήτημα αυτό πραγματεύεται η επόμενη ενότητα.

1.2 Τα μικρά κράτη στο πεδίο των διεθνών σχέσεων

Οι μικρές δυνάμεις καλούνται να λειτουργήσουν σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, το οποίο εν πολλοίς δεν μπορούν να διαμορφώσουν. Το σύστημα αυτό αφήνει στα μικρά κράτη λιγότερο περιθώρια επιλογής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ως εκ τούτου, έχοντας μικρότερο περιθώριο σφάλματος από τα πιο ισχυρά κράτη, ένα μικρό κράτος θα πρέπει να διαχειρίζεται προσεκτικά τις εξωτερικές σχέσεις του προκειμένου να ελαχιστοποιεί τους κινδύνους και να μειώνει τον αντίκτυπο των αστοχιών που απορρέουν από την πολιτική που διαμορφώνει και ακολουθεί. Κατά συνέπεια, η εξωτερική πολιτική των μικρών δυνάμεων βασίζεται εν πολλοίς στην πολιτική των μεγάλων δυνάμεων (Παιδή, 2016, σ. 54). Σύμφωνα με μία άλλη προσέγγιση, ωστόσο, τα μικρά κράτη έχουν δύναμη και αυτή η δύναμη πηγάζει από τις σχέσεις και τον ανταγωνισμό που επικρατεί μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Επομένως, οι πολιτικές των μικρών κρατών εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη δομή ισχύος του συστήματος και τις διακυμάνσεις στις περιφερειακές σχέσεις εξουσίας. Οι αλλαγές στην κατανομή της εξουσίας στο διεθνές σύστημα μπορούν κατ' αυτόν τον τρόπο να επηρεάσουν τις δυνατότητες των μικρών κρατών και την ελευθερία δράσης τους (Παιδή, 2016, σ. 55). Επί παραδείγματι, υπάρχουν περιπτώσεις όπου η άνοδος ή η κατάρρευση μιας μεγάλης δύναμης δημιουργεί ευκαιρίες για τη δημιουργία νέων μικρών δυνάμεων, όπως συνέβη με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης που οδήγησε στη δημιουργία μικρών κρατών στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Σε αυτό το πλαίσιο, θα μπορούσε κανείς να προσθέσει την άποψη ότι η επιβίωση ή ο πολλαπλασιασμός των μικρών κρατών εξαρτάται από τον λειτουργικό ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν στη σταθερότητα του συστήματος. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η αναγνώριση του Βελγίου ως ανεξάρτητου κράτους, που

δημιουργήθηκε ως απάντηση στην απειλητική επέκταση της Γαλλίας και τη συνακόλουθη ανισορροπία στην ισορροπία ισχύος (Παιδή, 2016, σ. 57).

Από την άλλη πλευρά, όμως, παρά το γεγονός ότι οι μεγάλες δυνάμεις καθορίζουν το πλαίσιο των διεθνών σχέσεων, τα μικρά κράτη μπορούν να επιλέξουν διαφορετικές επιλογές εντός αυτών των περιορισμών (Pedi & Sarri, 2019, σ. 4). Οι επιλογές αυτές βασίζονται σε εγχώριους παράγοντες και εσωτερικές συνθήκες που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους και την πολιτική που ακολουθούν. Οι παράγοντες αυτοί είναι (Chong, 2010, σ. 383; Παιδή, 2016, σ. 67): α) η γεωγραφία και επομένως η θέση του μικρού κράτους σε γεωπολιτικό επίπεδο, β) το μέγεθος του πληθυσμού, γ) η οικονομική δομή, δ) η ιστορία, ε) η φήμη και το κύρος του κράτους, στ) το πολιτικό σύστημα, ζ) η διοικητική ικανότητα. Το παράδειγμα της Σιγκαπούρης είναι χαρακτηριστικό, ιδίως σε επίπεδο δημιουργίας μίας ισχυρής αμυντικής ικανότητας. Αν και μικρό κράτος, η ικανότητα αυτή βασίστηκε σε διάφορους παράγοντες: στη γεωγραφική θέση της χώρας, στη στρατηγική της κυβέρνησης για ενίσχυση της τεχνολογικής ανάπτυξης μέσω της υιοθέτησης μιας ανοιχτής και φιλόξενης προσέγγισης στις ξένες επενδύσεις, στην οικονομική διαχείριση, στο ανθρώπινο κεφάλαιο (Matthews & Yan, 2007, σ. 318), αλλά και στη χρήση «ήπιας ισχύος» (Chong, 2010, σελ. 383).

Μία θεωρία που μπορεί να εξηγήσει τις ενέργειες, ή αλλιώς τη στρατηγική, από μέρους των μικρών κρατών στο διεθνές σύστημα είναι η θεωρία 'small state status seeking'. Η εν λόγω θεωρία αναφέρεται σε πράξεις από μέρους των μικρών κρατών που θα τα καταστήσουν σημαντικές και χρήσιμες συμμάχους σε μεγάλες δυνάμεις, σε μία προσπάθεια βελτίωσης της κατάστασής τους ως μικρό κράτος, αξιοποιώντας εξωτερικούς (π.χ. γεωπολιτική θέση) και εσωτερικούς (π.χ. ιστορία) παράγοντες, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Αυτό το status διέπεται από οκτώ βασικά χαρακτηριστικά (Pedi & Kouskouvelis, 2019, σ. 152):

- Το status είναι θέση (υποθέτει νόημα), είναι αντιληπτό (είναι αυτό σκέφτεται για τον εαυτό του και τους άλλους), είναι κοινωνικό (συλλογικές πεποιθήσεις για τη στάση ενός κράτους σε σχέση με άλλα)
- Το status συνδέεται εγγενώς με την έννοια της αναγνώρισης

- Μπορεί να υπάρχουν δύο τύποι ομότιμων ομάδων για συγκρίσεις status μικρότερων κρατών: (α) λειτουργικές (αποτελούνται από γείτονες - περιφερειακές ομάδες) και (β) ιδεολογικές (αποτελούνται από άμεσους ανταγωνιστές)

- Το διαφορετικό κοινωνικό πλαίσιο για μικρότερα κράτη, σε συνδυασμό με τη διαφορά των πόρων των πόρων, δημιουργεί ένα διαφορετικό εύρος στρατηγικών από των μεγάλων δυνάμεων

- Υπάρχουν τρεις στρατηγικές για τη βελτίωση του status ενός κράτους: κινητικότητα, ανταγωνισμός και δημιουργικότητα

- Οι στόχοι status των μικρότερων κρατών είναι διπτοί: (α) επιδιώκουν να υφίστανται εντός μίας ή περισσότερων ομότιμων ομάδων με παρόμοιο status, (β) μπορεί να ζητήσουν αναγνώριση από μεγάλες δυνάμεις, ως χρήσιμοι σύμμαχοι, ή συνεισφέροντες στη διατήρηση υπαρχόντων συστημάτων

- Το status είναι κεντρικό στην εξωστρέφεια των χωρών

- Όταν ο ρόλος ενός μικρού κράτους εντοπιστεί από μια μεγάλη δύναμη, αυτή η συνεισφορά πρέπει να αναγνωρισθεί δημόσια

Από την ανάλυση αυτής της ενότητας προκύπτει ότι τα μικρά κράτη δεν μπορούν να διαδραματίσουν - άμεσα και σε βαθμό όπως οι μεγάλες δυνάμεις - το διεθνές σύστημα, ιδίως λόγω των περιορισμών που υπάρχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Αυτό σημαίνει ότι η εξωτερική τους πολιτική διαμορφώνεται στη βάση του πλαισίου που δημιουργείται από τις μεγάλες δυνάμεις. Από την άλλη πλευρά, όμως, οι συσχετίσεις μεταξύ των κρατών είναι ακριβώς εκείνοι που δίνουν ταυτόχρονα σε ένα μικρό κράτος τη δυνατότητα διαμόρφωσης πολιτικών από μέρους του. Σε αυτό το σημείο παρατηρείται το εξής: τα μικρά κράτη περιορίζονται ως προς τις επιλογές τους στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής από τους συσχετισμούς που υπάρχουν σε επίπεδο ισχύος μεταξύ μεγάλων δυνάμεων και μεγάλων δυνάμεων-μικρών κρατών, αλλά την ίδια στιγμή μπορούν να επιλέξουν στρατηγικές που δεν εντάσσονται σε αυτόν τον περιορισμό. Η θεωρία 'small state status seeking' μπορεί να ερμηνεύσει αυτές τις στρατηγικές, καθώς αναφέρεται στο ότι τα μικρά κράτη επιλέγουν ενέργειες που θα τα καταστήσουν σημαντικούς «παίκτες» στο διεθνές σύστημα και ιδίως θα τα οδηγήσει να αναγνωρισθούν ως

σημαντικοί σύμμαχοι των μεγάλων δυνάμεων. Επομένως, οι ενέργειες αυτές εντάσσονται σε μία προσπάθεια από μέρους των μικρών κρατών να δημιουργήσουν, να διατηρήσουν ένα συγκεκριμένο status, και αυτό να αναγνωρισθεί από τις μεγάλες δυνάμεις. Αυτός ο ισχυρισμός οδηγεί τη συζήτηση περί της θέσης των μικρών κρατών στην Ευρώπη υπό το πρίσμα του μοντέλου «μικρό αλλά έξυπνο» ('small but smart'), που αναλύεται στην επόμενη ενότητα.

1.3 Τα μικρά κράτη στην Ευρώπη

Στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων, τα μικρά κράτη μπορούν να αυξήσουν την επιρροή τους στο διεθνές σύστημα και ακόμη και να επιφέρουν αλλαγές, παρά τους περιορισμούς τους. Αυτός ο ισχυρισμός είναι ιδιαίτερα σημαντικός στο σημερινό διεθνές σύστημα που κλίνει προς την πολυπολικότητα και συνεπάγεται τον κίνδυνο να μειωθεί η επιρροή των μικρών κρατών και να αγνοηθούν τα συμφέροντά τους. Τα μικρά κράτη στην Ευρώπη και εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) ενδέχεται να βρεθούν σε μια τέτοια κατάσταση. Παρά το γεγονός ότι όλα τα κράτη μέλη συμμετέχουν στην ΕΕ ισότιμα, η ασυμμετρία της εξουσίας έχει σημασία, καθώς τα μικρότερα κράτη μέλη διαθέτουν λιγότερους πόρους και πρέπει να εφαρμόσουν αποτελεσματικές στρατηγικές για να αυξήσουν την επιρροή τους, ή αλλιώς «punch above their weight», όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά από τις Pedi και Sarri (2019, σ. 4). Για να κατανοηθεί η θέση των μικρών κρατών στην Ευρώπη έχει δημιουργηθεί και χρησιμοποιηθεί ο όρος «μικρό αλλά έξυπνο κράτος» (Pedi & Sarri, 2019, σ. 4).

Ο συγκεκριμένος όρος συνδέεται συνήθως με την έννοια της «έξυπνης ισχύος» που αναπτύχθηκε το 2008 από τον Nye, και η οποία περιλαμβάνει ένα μείγμα ήπιας και μη ισχύος που μπορούν να χρησιμοποιηθούν, ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες. Εκτός από αυτό, το 1998 ο Joenniemi είχε ήδη εισάγει την πτυχή της ευφύιας, η οποία αναφέρεται στην ικανότητα των μικρών κρατών να προσαρμόζονται, να επηρεάζουν και να μην έχουν καμία ευθύνη που να συνοδεύει τις μεγάλες δυνάμεις του συστήματος. Έκτοτε, αρκετοί μελετητές υιοθέτησαν μία προσέγγιση που εμπλέκει της δύο προαναφερθείσες, όπου υπάρχει μία σιωπηρή ή ρητή συσχέτιση μεταξύ ευφύιας και επιρροής (Pedi & Sarri, 2019, σ. 6). Για παράδειγμα, έχει εξετασθεί η χρήση της ευφύιας σε μια ευρύτερη προοπτική των διμερών και περιφερειακών σχέσεων σε συσχέτιση με την έξυπνη ηγεσία, καθώς

και η χρήση της ευφυΐας προκειμένου να προσδιοριστεί πως τα μικρά κράτη ενεργούν εντός των Ηνωμένων Εθνών (Pedi & Sarri, 2019, σ. 6). Επίσης, το μοντέλο αυτό έχει χρησιμοποιηθεί προκειμένου να εξετάσει τους τρόπους που βρίσκουν τα μικρά κράτη να λειτουργούν σε ένα δυσμενές διεθνές οικονομικό περιβάλλον και να αυξάνουν τον πλούτο τους (Pedi & Sarri, 2019, σ. 6). Επομένως, γίνεται αντιληπτό πως το μοντέλο αυτό μπορεί να εφαρμοστεί σε διάφορα πλαίσια ανάλυσης, όπως για παράδειγμα στο πλαίσιο της ένταξής του σε έναν διεθνή οργανισμό όπως το NATO.

Άλλωστε, η συγκεκριμένη προσέγγιση λαμβάνει υπόψη της την υπάρχουσα διαμόρφωση ισχύος και τις επιπτώσεις της διαφοράς ισχύος μεταξύ μεγάλων και μικρών δυνάμεων. Με βάση το γεγονός ότι οι μικρές δυνάμεις έχουν λιγότερους πόρους και λιγότερη επιρροή από τις μεγάλες δυνάμεις, το «μικρό αλλά έξυπνο» κράτος επινοεί στρατηγικές για να ξεπεράσει τους περιορισμούς του. Υπό αυτήν την έννοια είναι ευέλικτο και προορατικό και επομένως αναλαμβάνει πρωτοβουλίες στο πλαίσιο συμμαχιών εντός της ΕΕ και εντός διεθνών οργανισμών, προκειμένου να μεγιστοποιήσει την επιρροή τους. Επίσης, στη βάση αυτή το «μικρό αλλά έξυπνο» κράτος αξιοποιεί το γεγονός ότι είναι μικρό: δεν προκαλεί «διλήμματα ασφαλείας» σε πιο ισχυρούς παράγοντες και είναι σε θέση να αναλάβει πρωτοβουλίες και ρόλους που ταιριάζουν στους πόρους ισχύος του, διαφορετικής φύσης και κλίμακας σε σύγκριση με των μεγάλων δυνάμεων. Παρ' όλα αυτά, καταφέρνει να επιδιώκει και να διασφαλίζει τα συμφέροντά του. Αυτό οφείλεται και στο γεγονός ότι αξιοποιεί ευνοϊκές συνθήκες, είτε συστημικές, όπως αντιπαλότητες μεγάλων δυνάμεων, είτε θεσμικές, όπως η προεδρία ενός οργανισμού ή του Συμβουλίου της ΕΕ, είτε γεωγραφικές, όπως τη θέση του στο γεωπολιτικό σύστημα, την ανακάλυψη φυσικών πόρων εντός του εδάφους του, είτε ακόμα και εγχώριες, όπως η ηγεσία του (Pedi & Sarri, 2019, σ. 7). Συνολικά, επομένως, ένα «μικρό αλλά έξυπνο» κράτος κάνει αποτελεσματική χρήση των περιορισμένων πόρων του, αξιοποιεί ευνοϊκές συνθήκες, δημιουργεί χώρο για δράση, συνεργάζεται με άλλους για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά του, επιφέρει αλλαγές και ενεργεί με τρόπο που είναι επωφελής τόσο για το ίδιο, όσο και για άλλα κράτη με τα οποία συνδέεται. Η δημιουργικότητα, η καινοτομία, η ευελιξία, η προσαρμοστικότητα, η προορατικότητα, η τεχνογνωσία και η καλή φήμη είναι οι απαραίτητες ιδιότητες (Pedi & Sarri, 2019, σ. 8).

Επίσης, θα πρέπει να τονιστεί και το ζήτημα των μικρών ευρωπαϊκών κρατών υπό το πρίσμα του NATO που εξετάζεται σε αυτήν την εργασία και συνολικά της στρατηγικής ασφάλειας και άμυνας υπό το πρίσμα της ΕΕ, καθώς σε αυτούς τους τομείς τα συμφέροντα και η ισχύς των μικρών κρατών μελών μπορούν να αποκλίνουν σημαντικά από αυτά των μεγαλύτερων κρατών μελών της ΕΕ, όπως και οι στρατηγικές τους (Pedi, χ.χ., σ. 25).

Μερικά από τα μικρά κράτη της Ευρώπης θεωρούν το NATO ως την πρωταρχική συμμαχία στρατιωτικής ασφάλειας, αν και σε διαφορετικό βαθμό. Οι πιο ενθουσιώδεις υποστηρικτές του NATO είναι πρώην μέλη του Οργανισμού της Συνθήκης της Βαρσοβίας, επιδιώκοντας την πλήρη ένταξη όχι μόνο για την ασφάλεια που θα παρέχει το NATO αλλά και για να αποδείξουν την πλήρη συμμετοχή τους στην Ευρώπη μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, όπως ισχυρίζεται ο Gaertner (1999). Ενδεχομένως αυτό να οφείλεται στο ότι μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου διαμορφώθηκαν νέοι συσχετισμοί μεταξύ των κρατών. Σε αυτή τη διαδικασία, ορισμένα κράτη ήθελαν αφενός να δημιουργήσουν συμμαχίες που θα τους εγγυόταν ασφάλεια και αφετέρου να «δηλώσουν» στο διεθνές σύστημα την παρουσία τους. επίσης, ο Gaertner (1999) αναφέρει ότι ορισμένα μικρά κράτη στο NATO είναι πιο ενθουσιώδη για τις προοπτικές για έναν ευρωπαϊκό οργανισμό ασφάλειας στο πλαίσιο της ΕΕ. Ωστόσο, η απουσία οποιασδήποτε απειλής για την ασφάλεια των περισσότερων μικρών κρατών στην Ευρώπη έχει μειώσει τη σημασία των συμμαχιών για μικρότερα κράτη. Τα μικρότερα κράτη μπορεί να είναι πιο αποτελεσματικά όταν δεσμεύουν τα μεγαλύτερα κράτη από θέσεις σχετικής επιρροής, όπως η Προεδρία της ΕΕ, όπου μπορούν να τροποποιήσουν ή να διαμορφώσουν ατζέντες. Κατά συνέπεια, τα μικρά κράτη έχουν δείξει πολύ μεγαλύτερη προθυμία να αναπτύξουν συγκεκριμένους δεσμούς με οργανισμούς ασφαλείας που αντικατοπτρίζουν μόνο τις άμεσες ανησυχίες τους (Gaertner, 1999).

Επομένως, υπάρχει και μία τάση αρκετών κρατών-μελών της ΕΕ να στρέφονται προς το NATO ως εγγυητής ασφαλείας, έναντι της πολιτικής Κοινής Άμυνας και Ασφαλείας της ΕΕ. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί πως, οι διαφορές μεταξύ NATO και ΕΕ μπορούν να επηρεάσουν το ρόλο και τις μεθόδους για το πώς συμπεριφέρεται ένα μικρό κράτος εντός αυτών των δύο οργανισμών: το

NATO ασχολείται κυρίως με θέματα ασφαλείας, ενώ το πεδίο των δραστηριοτήτων της ΕΕ είναι πολύ ευρύτερο, η Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας είναι μόνο ένα μικρό μέρος των δραστηριοτήτων της ΕΕ, η ΕΕ είναι ένας υπερεθνικός οργανισμός με διαφορετικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, ενώ στο NATO όλες οι αποφάσεις λαμβάνονται βάσει συναίνεσης (Urbelis, 2015, σ. 63). Παρ' όλα αυτά, μικρά κράτη που είναι μέλη του NATO θεωρούν τόσο το NATO όσο και την ΕΕ όχι μόνο ως ισότιμους συνεισφέροντες στην ασφάλεια και την ευημερία τους, αλλά και ως μέρη της ταυτότητάς τους. Επιπλέον, τα μικρά κράτη πρέπει να εξισορροπήσουν τη φιλοδοξία της ΕΕ για στρατηγική αυτονομία και τους δεσμούς τους με τις ΗΠΑ. Συνολικά, όπως στο παρελθόν, για να πετύχουν πρέπει να ακολουθήσουν μια στρατηγική του «μικρού αλλά έξυπνου» κράτους (Pedi, χ.χ., σ. 25).

Η πολυπολικότητα διαμορφώνει μία κατάσταση όπου υπάρχουν περισσότερα κέντρα ισχύος σε σύγκριση με το παρελθόν, με σημαντικούς μετασχηματισμούς όσον αφορά στην κατανομή ισχύος. Σε αυτό το πλαίσιο σημαντικής ανησυχία από μέρους των μικρών κρατών είναι μήπως τα συμφέροντά τους αγνοηθούν από μέρους των μεγαλύτερων από αυτά δυνάμεων και έχουν μικρότερη επιρροή (π.χ. στη διαδικασία λήψης αποφάσεων). Στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν αυτήν την πρόκληση, τα μικρά κράτη μπορούν να ακολουθήσουν τη στρατηγική του «μικρού αλλά έξυπνου κράτους». Τα μικρά κράτη χρησιμοποιούν την ισχύ που διαθέτουν, αλλά με έναν έξυπνο τρόπο, ούτως ώστε να προσαρμόζονται αλλά και να ανταποκρίνονται με ευελιξία και προορατικότητα στις συνθήκες που διαμορφώνονται. Αυτός ο έξυπνος τρόπος συνίσταται στη χρήση στρατηγικών που επιτρέπουν στο μικρό κράτος να ξεπεράσει τους περιορισμούς που έχει λόγω του ότι αποτελεί μικρό κράτος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, και επομένως να ενεργεί με τρόπο που μπορεί να οδηγήσει στην εκπλήρωση των συμφερόντων του. Επί παραδείγματι, στο πλαίσιο συμμαχιών όπως το NATO ένα μικρό κράτος μπορεί να αξιοποιήσει τις δυνατότητές του (όπως απορρέουν από τα χαρακτηριστικά του), διάφορες συγκυρίες στο εξωτερικό του περιβάλλον, προκειμένου να αποκομίσουν οφέλη σε επίπεδο ασφαλείας, αλλά και παρουσία στη διεθνή σκηνή, σε μία προσπάθεια δημιουργίας ενός status. Η επιλογή αυτής της στρατηγικής, ιδίως με τη δημιουργία συμμαχιών ή την ένταξη σε μία συμμαχία, εν πολλοίς μπορεί να αιτιολογηθεί μέσα

από τους κινδύνους και τις προκλήσεις που απορρέουν για τα μικρά κράτη, όπως συζητείται στην επόμενη ενότητα.

1.4 Προκλήσεις και κίνδυνοι για τα μικρά κράτη

Η βιβλιογραφία των διεθνών σχέσεων υποστηρίζει ότι τα μικρά κράτη χρειάζονται προστατευτική δύναμη (Thorhallsson & Bailes, 2017). Σύμφωνα με τη ρεαλιστική σχολική σκέψη, με έμφαση στον «σκληρό» ανταγωνισμό εξουσίας, τα μικρά κράτη επιβιώνουν στηριζόμενοι στο έλεος των ισχυρών κρατών ή δημιουργώντας στρατιωτικές συμμαχίες. Ένα μικρό κράτος μπορεί είτε να ευθυγραμμιστεί με το πιο ισχυρό κράτος στο περιβάλλον του (συμμαχία) ή να συμμετάσχει σε συνασπισμούς εναντίον αυτού του κράτους (εξισορρόπηση). Στο πλαίσιο του φιλελευθερισμού τονίζεται ακόμα πιο συγκεκριμένα η συνεργασία στο οικονομικό πεδίο, καθώς τα μικρά κράτη δεν έχουν σημαντική οικονομική δύναμη. Ταυτόχρονα, όμως, χρειάζονται πρόσβαση σε μεγάλες αγορές και πρέπει να περιορίσουν την ισχύ πιο μεγάλων και δυνατών κρατών με ειρηνικό τρόπο. Οι κονστρουκτιβιστές μελετητές έχουν επίσης τονίσει την ανάγκη των μικρών κρατών για κοινωνική θέση, κάτι το οποίο συνεπάγεται αναγνώριση από μεγάλες δυνάμεις. Υπό αυτό το πρίσμα, τα μικρά κράτη θεωρούν τους περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς ως μέσα για τον περιορισμό ισχυρών κρατών, ενώ παράλληλα προωθούν την ειρήνη, το εμπόριο, αλλά και τη θέση τους στη διεθνή σκηνή (Thorhallsson & Bailes, 2017).

Στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων, τα μικρά κράτη επιλέγουν στρατηγικές που θα τα βοηθήσουν να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους και τις ευπάθειες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπα. Οι απειλές που αντιμετωπίζουν τα μικρά κράτη στο σύγχρονο διεθνές σύστημα υπερβαίνουν τις κλασικές στρατιωτικές απειλές, οι διασυνδεδεμένες οικονομίες, οι διαδικτυακές υποδομές οδηγούν σε νέες προκλήσεις για την κρατική ασφάλεια που απαιτούν διαφοροποιημένες λύσεις. Για παράδειγμα, τα μικρά κράτη καλούνται να αντιμετωπίσουν προκλήσεις που σχετίζονται με την ενέργεια, την οικονομική βιωσιμότητα, την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, καθώς και για την ασφάλεια της εθνικής τους ταυτότητας (Crandall, 2014, σ. 31). Μία ερμηνεία του γεγονότος ότι δεν αντιμετωπίζουν κινδύνους και απειλές σχετικά με πολεμικές συγκρούσεις είναι ότι αρκετά κράτη, ιδιαίτερα τα μικρά κράτη της Ευρώπης, αποτελούν μέλη του NATO (Crandall, 2014, σ. 31).

Κατά συνέπεια, οι μικρές δυνάμεις, δεδομένης της περιορισμένης ικανότητάς τους, μπορεί να έχουν έντονο ενδιαφέρον για δημιουργία συμμαχιών όχι μόνο για την ενίσχυση της στρατιωτικής τους ασφάλειας, αλλά και για την απόκτηση ποικίλων μη στρατιωτικών οφελών, όπως το αυξημένο εμπόριο ή η υποστήριξη εσωτερικών πολιτικών (Gaertner, 1999).

Πιο αναλυτικά, οι Thorhallsson και Bailes (2017) αναφέρουν πως τα 'τρωτά σημεία' των μικρών κρατών, όπως τα ονομάζουν, εμπίπτουν σε τρεις βασικές κατηγορίες: πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές.

α) Πολιτικοί κίνδυνοι και προκλήσεις: Αρχικά, οι συγγραφείς επισημαίνουν πως τα μικρά κράτη είναι ευάλωτα στο διεθνές περιβάλλον εξαιτίας της έλλειψης «σκληρής δύναμης». Με μικρότερο αριθμό πληθυσμού, λιγότερο πλούτο και μικρότερα εδάφη, τα μικρά κράτη στερούνται την αυτάρκεια, τους πόρους, αλλά και το στρατηγικό βάθος που απαιτούνται για να αμυνθούν, συμπεριλαμβανομένης της διατήρησης επαρκών ενόπλων δυνάμεων. Δεύτερον, τα μικρά κράτη είναι επίσης ευάλωτα όσον αφορά στη διπλωματική εξουσία. Διαθέτουν ένα μικρότερο διπλωματικό σώμα, κάτι το οποίο καθιστά δυσκολότερο για αυτά τα κράτη να διενεργήσουν διμερείς και πολυμερείς διαπραγματεύσεις. Στο πλαίσιο αυτό μπορεί να ενταχθεί και η σημασία της στρατιωτικής προστασίας αυτών των κρατών. Η στρατιωτική ισχύς της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα, ιδίως δεδομένης της επιθετικής εξωτερικής πολιτικής που εφαρμόζει η Τουρκία το τελευταίο χρονικό διάστημα. Επίσης, με μια μικρότερη φορολογική βάση, τα μικρά κράτη στερούνται διοικητικής ικανότητας. Ωστόσο, μια μικρότερη δημόσια διοίκηση καθιστά δυσκολότερο για τα μικρά κράτη να διαχειρίζονται αποτελεσματικά εσωτερικές ανάγκες των πολιτών τους. Τρίτον, τα μικρά κράτη θα πρέπει να προστατευτούν από τους κανόνες και τις ρυθμίσεις του διεθνούς συστήματος.

β) Οικονομικοί κίνδυνοι και προκλήσεις: Οι μικρές εγχώριες αγορές και η συγκεντρωτικής μορφής παραγωγή οδηγούν τα μικρά κράτη να εξαρτώνται έντονα από το διεθνές εμπόριο. Με σχετικά λίγους ή καθόλου φυσικούς πόρους και χωρίς οικονομίες κλίμακας για την παραγωγή ενός ευρέος φάσματος αγαθών, τα μικρά κράτη βασίζονται στην εισαγωγή ζωτικών προϊόντων και την εξαγωγή λιγότερων προϊόντων στα οποία έχουν συγκριτικά πλεονεκτήματα. Αυτή η

εξωτερική εξάρτηση σημαίνει επίσης ότι οι μικρές κρατικές οικονομίες παρουσιάζουν μεγαλύτερες και περισσότερες διακυμάνσεις σε σύγκριση με τις μεγαλύτερες οικονομίες, καθώς οι τιμές των εμπορευμάτων αυξάνονται και μειώνονται, και οι διεθνείς οικονομικές κρίσεις πλήττουν αυτά τα κράτη σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό. Τα μικρά κράτη εξαρτώνται συνεπώς από τις ανοιχτές εμπορικές σχέσεις με τις μεγαλύτερες οικονομίες, το ελεύθερο εμπόριο και την οικονομική ολοκλήρωση για τα αγαθά και τις υπηρεσίες στα οποία έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα. Οι συνέπειες της τελευταίας διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης για πολλά μικρά ευρωπαϊκά κράτη, όπως για παράδειγμα η Ελλάδα, αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα των οικονομικών κινδύνων που αντιμετωπίζουν αυτά τα κράτη.

γ) Κοινωνικοί κίνδυνοι και προκλήσεις: Τα μικρά κράτη διατρέχουν κίνδυνο πολιτιστικής, εκπαιδευτικής και τεχνολογικής στασιμότητας χωρίς την ελεύθερη ροή ανθρώπων, αγαθών και ιδεών που θα επιτρέψουν την ανάπτυξη δημιουργικότητας και καινοτομίας. Ιδίως η απομόνωση που χαρακτηρίζει τα μικρά κράτη δεν τους δίνει τη δυνατότητα να συμβαδίζουν με την ανάπτυξη και να υιοθετούν βέλτιστες πρακτικές. Άτομα από μικρά κράτη ενδέχεται επίσης να μην έχουν την ικανότητα να συμμετέχουν και να αξιοποιούν ευρύτερα πολιτιστικά και ιδεολογικά ρεύματα. Επιπρόσθετα, τα μικρά κράτη δεν προσανατολίζονται αποκλειστικά στην υλική ευημερία αλλά επιζητούν οντολογική ασφάλεια για την αίσθηση του εαυτού τους και της ταυτότητάς τους και ως εκ τούτου βασίζονται στην προβλεψιμότητα και να το διασφαλίσουν. Τέλος, τα μικρά κράτη επιθυμούν να μην αισθάνονται μειονεκτικά για τη θέση τους στη διεθνή σκηνή, αλλά αντίθετα η θέση τους να αναγνωρίζεται από άλλα κράτη.

Εκτός των παραπάνω, θα πρέπει να τονιστεί και η αδυναμία των μικρών κρατών να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο σε διεθνείς διαπραγματεύσεις. Η αδυναμία αυτή οφείλεται στην έλλειψη οικονομικών και ανθρώπινων πόρων (Panke, 2012, σσ. 316-317). Λόγω λιγότερων χρηματοοικονομικών και διοικητικών πόρων, τα μικρά σε μέγεθος στελέχη των μικρών υπουργείων είναι πιθανότερο να παρουσιάζουν υστέρηση στη διαμόρφωση εθνικών συμφερόντων από τα μεγαλύτερα κράτη. Επίσης, λιγότερο προσωπικό σημαίνει υψηλότερο ατομικό φόρτο εργασίας (π.χ. για ενημέρωση και διεκπεραίωση γραφειοκρατίας) και

λιγότερο χρόνο διαθέσιμο για τις αντιπροσωπείες να διαπραγματευτούν. Τέλος, λόγω των πιο περιορισμένων οικονομικών δυνατοτήτων τους, τα μικρά κράτη αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες να απειλήσουν αξιόπιστα άλλα κράτη, να τερματίσουν τη συνεργασία και να ενεργήσουν μονομερώς, αλλά και να λάβουν την υποστήριξη άλλων κρατών. Επιπλέον, τα μικρά κράτη έχουν περισσότερες δυσκολίες στην ανάπτυξη και την άσκηση ολοκληρωμένων διαπραγματευτικών στρατηγικών (για παράδειγμα, αλληλουχία απαιτήσεων, παραχωρήσεων και απειλών) και στη χρήση στρατηγικών πειθούς.

Οι προαναφερθείσες προκλήσεις και κίνδυνοι έχουν οδηγήσει να μικρά κράτη στην εξεύρεση τρόπων προκειμένου να επιβιώσουν και να καταστούν βιώσιμες οντότητες στο διεθνές σύστημα. Οι επιλογές των μικρών κρατών για την επίτευξη αυτών των στόχων βασίζονται είτε στην εσωτερική είτε στην εξωτερική πολιτική. Σε εγχώριο επίπεδο, τα μικρά κράτη μπορούν να προβούν σε ρυθμίσεις που θα οδηγήσουν στην ανθεκτικότητά τους, όπως για παράδειγμα μεταρρυθμίσεις οικονομικής διαχείρισης και διοικητικής ικανότητας, κάτι το οποίο συνέβη στην περίπτωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008. Σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, τα μικρά κράτη μπορούν να επιλέξουν να ευθυγραμμιστούν με ένα μεγαλύτερο, γειτονικό κράτος ή / και με περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς, προκειμένου τα τελευταία να τους παράσχουν προστασία (Bailes et al., 2016, σ. 4).

Εκτός της προστασίας, όμως, η ένταξη σε μεγάλες διεθνείς συμμαχίες, όπως το NATO, μπορεί να βοηθήσει στην οικονομική βιωσιμότητα και στην εφαρμογή θεσμικών μεταρρυθμίσεων. Εξετάζοντας το παράδειγμα 25 χωρών σε μετάβαση με βάση τους Δείκτες Διακυβέρνησης της Παγκόσμιας Τράπεζας (WBGI), οι Belke, Bordon, Melnykovska και Schweickert (2009, σσ. 15-16) καταλήγουν στο συμπέρασμα πως προοπτική ένταξης στο NATO επηρεάζει θετικά την θεσμική ανάπτυξη. Μέσω των κριτηρίων ένταξής του, το NATO παρακινεί τις χώρες να δεσμευτούν για το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα, τον δημοκρατικό έλεγχο των ενόπλων δυνάμεων και την ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων. Σε αντίθεση με την ΕΕ και άλλους διεθνείς οργανισμούς, το NATO είναι σε θέση να προσφέρει το κίνητρο της περιφερειακής και διεθνούς ασφάλεια σε αντάλλαγμα για τη θεσμική ανάπτυξη. Ωστόσο, η ένταξη

στην ΕΕ είναι σαφώς σημαντική: ακόμη και οι βασικές σχέσεις μιας χώρας με την ΕΕ βελτιώνουν τη θεσμική τους ποιότητα πέρα από τους απλούς οικονομικούς θεσμούς. Συνολικά, επομένως, τόσο η ΕΕ όσο και το ΝΑΤΟ μπορούν να έχουν θετικό αντίκτυπο μέσω συμφωνιών συνεργασίας που οδηγούν στην ένταξη. Ταυτόχρονα, το ΝΑΤΟ μπορεί να προσφέρει σημαντικά πρόσθετα κίνητρα για χρηστή διακυβέρνηση.

Η συμμετοχή αυτών των κρατών σε διεθνείς οργανισμούς μπορεί να υποστηριχθεί ότι θα βοηθήσει αυτά τα κράτη να ανταπεξέλθουν σε αυτές τις αδυναμίες που παρουσιάζουν. Σε πολιτικό επίπεδο, τα μικρά κράτη εξαρτώνται από μεγαλύτερα κράτη ή οργανισμούς για στρατιωτική και διπλωματική υποστήριξη. Οι διεθνείς οργανισμοί έχουν ιδιαίτερα οφέλη στη μείωση της ανισότητας μεταξύ κρατών, στην παροχή πληροφοριών και στη μείωση του κόστους συναλλαγών σε επίπεδο διπλωματίας. Σε οικονομικό επίπεδο, η προστασία των μικρών κρατών μέσω ένταξης σε διεθνείς οργανισμούς μπορεί να λάβει τη μορφή άμεσης οικονομικής βοήθειας και επενδύσεων, μιας νομισματικής ένωσης, ωφέλιμων δανείων, καθώς και ευνοϊκής πρόσβασης σε μια κοινή αγορά. Σε κοινωνικό επίπεδο, τα μικρά κράτη επιζητούν την κοινωνική ασφάλεια, την αναγνωρισιμότητα, αλλά και τη διατήρηση και διασφάλιση της κοινωνικής τους ταυτότητας.

Από την ανάλυση αυτής της ενότητας συμπεραίνεται πως τα μικρά κράτη καλούνται να αντιμετωπίσουν σημαντικές προκλήσεις που σχετίζονται με στρατιωτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες. Σημαντική πρόκληση των μικρών κρατών αποτελεί επίσης και η επιρροή που έχουν στη διαμόρφωση του διεθνούς συστήματος. Σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, η ευθυγράμμιση με μία μεγαλύτερη δύναμη ή με συμμαχίες κρατών μπορεί να αποτελέσει ένα μέσο αντιμετώπισης των προαναφερθέντων κινδύνων. Κατά συνέπεια, προκειμένου να αντιμετωπίσουν αυτούς τους κινδύνους και προκλήσεις, τα μικρά κράτη αναμένεται να προσφύγουν σε συμμαχίες προς αναζήτησης «καταφυγίου». Η φύση αυτού του «καταφυγίου» θα προσδιορίσει και την έκταση και τη δυνατότητα αντιμετώπισης των προαναφερθέντων κινδύνων και προκλήσεων από μέρους των μικρών κρατών. Το ζήτημα αυτό αποτελεί αντικείμενο συζήτησης της επόμενης ενότητας.

1.5 Η στρατηγική των μικρών κρατών: ασφάλεια, άμυνα και συμμαχίες

Προηγούμενες θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί έδιναν έμφαση περισσότερο στη συμπεριφορά και τη δράση μεγάλων δυνάμεων, υποθέτοντας ότι αυτή η συμπεριφορά θα εφαρμόζεται αυτόματα και στα μικρά κράτη. Επίσης, προηγούμενες θεωρίες υπέθεταν ότι τα μικρά κράτη δεν είναι σημαντικά ως ξεχωριστό αντικείμενο μελέτης λόγω της έλλειψης επιρροής τους στη διεθνή πολιτική. Αυτή η υπόθεση δεν λάμβανε υπόψη της το γεγονός ότι τα μικρά κράτη καλούνται να αντιμετωπίσουν προκλήσεις και να αξιοποιήσουν ευκαιρίες που δεν είχαν τα μεγάλα κράτη. Στη βάση αυτή, υποστηρίζεται από τον ερευνητή ότι η έννοια του «καταφυγίου συμμαχιών» (alliance shelter) μπορεί να εξηγήσει καλύτερα τις μικρές κρατικές συμμαχίες σε σύγκριση με τις παραδοσιακές θεωρητικές προσεγγίσεις (Bailes et al., 2016, σ. 2). Το καταφύγιο συμμαχιών ορίζεται ως μία σειρά στρατηγικών που υιοθετούν τα μικρά κράτη για την αντιμετώπιση των εγγενών τρωτών σημείων του εξαιτίας του μεγέθους τους. Είναι μια μοναδική μορφή σχέσης στη βάση της συμμαχίας με μία μεγάλη δύναμη ή έναν περιφερειακό ή διεθνή οργανισμό, όπου το μικρό κράτος ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο στη λήψη πολιτικών αποφάσεων του σε συγκεκριμένους τομείς (Bailes et al., 2016, σ. 2).

Το συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο επιλέγεται για την διερεύνηση της στρατηγικής των μικρών κρατών (Ελλάδα) ως μέλη διεθνών οργανισμών (NATO) και γενικότερα στο πλαίσιο διερεύνησης της στρατηγικής συμμαχιών. Η απόφαση για τη χρήση του εν λόγω πλαισίου οφείλεται στο ότι η συγκεκριμένη θεωρία διαφέρει από τις παραδοσιακές θεωρίες συμμαχιών σε έξι βασικά σημεία, τα οποία περιγράφονται από τους Bailes et al. (2016, σσ. 5-7).

- Τα μικρά κράτη είναι θεμελιωδώς διαφορετικές πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές οντότητες από τα μεγάλα κράτη: η θεωρία του καταφυγίου απορρίπτει τη βασική υπόθεση του νεορεαλισμού ότι όλα τα κράτη είναι «λειτουργικά αδιαφοροποίητες» μονάδες, που έχουν τα ίδια καθήκοντα στο διεθνές σύστημα με τα μεγάλα κράτη και που διαφέρουν μόνο στις δυνατότητές τους. Αντίθετα, η θεωρία του καταφυγίου απορρίπτει αυτήν την υπόθεση και υποστηρίζει ότι τα μικρά κράτη όχι μόνο διαφέρουν ως προς τις ικανότητές τους, αλλά είναι θεμελιωδώς διαφορετικές κοινωνικές

μονάδες που λειτουργούν σύμφωνα με διαφορετική λογική από τους μεγαλύτερους ομολόγους τους.

- Το θεμέλιο της συμμαχικής σχέσης είναι μοναδικό για εσωτερικούς αλλά και διεθνείς λόγους: οι παραδοσιακές θεωρίες αποτυγχάνουν να κατανοήσουν τα εγχώρια κίνητρα πίσω από την ευθυγράμμιση των μικρών κρατών με τα μεγαλύτερα κράτη. Έτσι, δε λαμβάνουν υπόψη τους πως εκτός από διεθνείς λόγους, τα εν λόγω κράτη έχουν και εσωτερικούς λόγους για την αναζήτηση συμμαχιών, στη βάση των διαρθρωτικών αδυναμιών τους και του τρόπου με τον οποίο αυτές οι αδυναμίες επηρεάζουν την καθημερινή ευημερία των πολιτών τους. Επιπλέον, δεν λαμβάνουν υπόψη τους την ικανότητα του κράτους να διατηρεί την ελάχιστη κρατική δομή που απαιτείται για τη διαμόρφωση και τη διεξαγωγή εσωτερικών πολιτικών, καθώς και την ικανότητα διατήρησης της ελάχιστης απαιτούμενης παρουσίας σε διεθνές επίπεδο.
- Τα μικρά κράτη επωφελούνται δυσανάλογα από τη διεθνή συνεργασία: η θεωρία του καταφυγίου υποστηρίζει ότι η έννοια των σχετικών οφελών δεν υπάρχει στη σχέση μεταξύ μικρών κρατών και των ομολόγων τους. Η έλλειψη δυνατοτήτων από μέρους των μικρών κρατών οδηγεί τα μεγάλα κράτη στο να μη τα λαμβάνουν υπόψη τους στους υπολογισμούς της ισορροπίας ισχύος. Επιπρόσθετα, τα δυσανάλογα οφέλη απορρέουν και από το γεγονός ότι η συμμετοχή σε περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς είναι πιο επωφελής και σημαντική για τα μικρά κράτη από ότι για τα μεγάλα.
- Τα μικρά κράτη χρειάζονται πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό καταφύγιο για να ευδοκιμήσουν: η θεωρία συμμαχικού καταφυγίου ισχυρίζεται ότι τα μικρά κράτη χρειάζονται πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό καταφύγιο καθώς και προστασία ασφάλειας για να ευδοκιμήσουν. Ένα κοινό χαρακτηριστικό των μικρών κρατών είναι μια μικρή εγχώρια αγορά, η οποία τις καθιστά εξαιρετικά εξαρτημένες από τις εισαγωγές και εξαγωγές και συγκεντρωμένη παραγωγή, η οποία συχνά οδηγεί σε μεγάλη εξάρτηση από ένα συγκεκριμένο εξαγωγικό προϊόν. Αυτό καθιστά τις οικονομίες των μικρών κρατών πιο ευάλωτες σε εξωτερικά και εσωτερικά σοκ. Ως

αποτέλεσμα, η θεωρία θέτει ότι τα μικρά κράτη θα καταφύγουν σε το διεθνές σύστημα ευθυγραμμίζοντας τους με μεγαλύτερα κράτη / οντότητες σε μια προσπάθεια περιορισμού των επιπτώσεων των οικονομικών και πολιτικών τους τρωτών σημείων, όπως αυτά αναφέρθηκαν παραπάνω. Η εν λόγω θεωρία συμβάλει στην κατανόηση και ερμηνεία των τρόπων με τους οποίους οι εξωτερικοί παράγοντες μπορούν να συμβάλουν στην επίλυση και εσωτερικών προβλημάτων.

- Οι κοινωνικές και πολιτιστικές σχέσεις με το εξωτερικό είναι ιδιαίτερα σημαντικές για μια μικρή κοινωνία: η θεωρία καταφυγίου ισχυρίζεται ότι οι λιγότερο απτές κοινωνικές και πολιτιστικές σχέσεις του μικρού κράτους με το εξωτερικό και η σημασία του για μικρές περιφερειακές οντότητες είναι ένα στοιχείο που έχει παραμεληθεί σε παραδοσιακές θεωρίες. Μέσω των κοινωνικών σχέσεων (κοινωνικό καταφύγιο) μικρές ευρωπαϊκές οντότητες κατάφεραν να αποφύγουν την απομόνωση διατηρώντας συνεχείς πολιτιστικές σχέσεις με άλλα κράτη. Οι σχέσεις αυτές είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη οποιασδήποτε κοινωνίας μέσω μιας διαρκούς αλληλεπίδρασης με άλλους πολιτισμούς, ιδέες και ιδεολογίες.
- Το καταφύγιο μπορεί να έχει σημαντικό κόστος για το μικρό κράτος: η θεωρία καταφυγίου λαμβάνει υπόψη της και το κόστος που επωμίζεται το μικρό κράτος στη συμμετοχή του σε διεθνείς οργανισμούς. Η σχέση που διαμορφώνεται μέσω της συμμαχίας ενέχει χαρακτηριστικά υποταγής / ιεραρχίας, αλλά και ισότητας / αυτονομίας.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του ευρωπαϊκού στρατηγικού περιβάλλοντος από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και έπειτα ήταν ο πολλαπλασιασμός μικρών κρατών, τα οποία αντιπροσωπεύουν την πλειονότητα των νέων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO). Τα μικρά κράτη επένδυσαν σημαντικούς πόρους για την εδαφική τους άμυνα κατά τον Ψυχρό Πόλεμο. Εφόσον, εξορισμού, τα μικρά κράτη δεν διαθέτουν πόρους, ενώ παράλληλα η στρατιωτική αναδιάρθρωση είναι δαπανηρή, προκύπτει το ερώτημα των στρατιωτικών πολιτικών των ευρωπαϊκών μικρών κρατών μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Η στρατιωτική πολιτική αφορά τη χρήση στρατιωτικής δύναμης για τη στήριξη των πολιτικών άμυνας και ασφάλειας. Έχει

μια ευρύτερη έννοια από ότι τα περισσότερα κράτη αποδίδουν στην αμυντική πολιτική - που σχετίζεται με την άμυνα της εθνικής επικράτειας - και μια στενότερη έννοια από την πολιτική ασφάλειας, η οποία συντονίζει όλα τα σχετικά κρατικά μέσα για να εγγυηθεί την ασφάλεια του έθνους. Η στρατιωτική πολιτική περιλαμβάνει τέσσερις διαστάσεις: τις στρατιωτικές πτυχές της πολιτικής ασφάλειας, τα στρατιωτικά δόγματα, τη δομή δυνάμεων και τις επιχειρησιακές αναπτύξεις (Rickli, 2008, σ. 307). Η απάντηση το ερώτημα της στρατιωτικής πολιτικής των ευρωπαϊκών μικρών κρατών είναι η δημιουργία στρατηγικών συνεργασίας, είτε με τη μορφή ένταξης σε συνασπισμούς *ad hoc*, είτε σε ιδρύματα ασφαλείας.

Η ενεργός χρήση της στρατιωτικής δύναμης στην εξωτερική πολιτική των μικρών κρατών είναι ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο. Μικρά κράτη παραδοσιακά επιδιώκουν είτε να «κρυφτούν» από τη μεγάλη πολιτική εξουσία ακολουθώντας μη προωθητικές πολιτικές είτε αναζητώντας καταφύγιο σε διμερείς ή πολυμερείς συμμαχίες με τις μεγάλες δυνάμεις. Και οι δύο στρατηγικές είναι αμυντικές και στοχεύουν στη διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους (Wivel et al., 2018). Όταν ένα κράτος είναι «μικρό» δεν μπορεί να έχει μια επιθετική ατζέντα για να επιβάλει τη στρατηγική του βούληση σε άλλους, ούτε μπορεί να περιμένει να ηγηθεί ή να κυριαρχήσει σε οποιαδήποτε ομάδα στην οποία συμμετέχει. Εάν θέλει να έχει κάποιο αντίκτυπο στον κόσμο, οι επιλογές του περιορίζονται συνεπώς στα εξής: α) χρήση εθνικής επιρροής και εξουσίας που μπορεί να βασίζεται σε εξειδικευμένη γνώση, β) αναζήτηση προστασίας ή συνεργασία με μια μεγάλη εθνική δύναμη, γ) συμμετοχή σε μια ομάδα ή ομάδες με συλλογική δύναμη ή / και επιρροή. Μπορεί επίσης να υπάρξει και ένας συνδυασμός των τριών παραπάνω δυνατοτήτων. Ένα μικρό κράτος μπορεί να χρησιμοποιήσει το NATO κυρίως ως μέσο για να αποκτήσει στρατηγική προστασία από την υπερδύναμη των ΗΠΑ, αλλά ταυτόχρονα ως πολυμερή περιορισμό και ισορροπία για τις εθνικιστικές / μονομερείς τάσεις των ΗΠΑ. Μεταξύ άλλων, αυτό αποφεύγει την ακραία ασυμμετρία μιας καθαρά διμερούς εξάρτησης (Bailes, 2010, σ. 13).

Ωστόσο, δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί και το γεγονός ότι η ένταξη σε μία συμμαχία εγκυμονεί όχι μόνο οφέλη, αλλά και κινδύνους. Όπως υποστηρίζουν οι Thorhallsson και Bailes (2017), οι διεθνείς οργανισμοί – που εν προκειμένω

αποτελούν τον πάροχο του καταφυγίου - μπορούν να επιβάλουν όρους σε μικρότερα κράτη μειώνοντας την ελευθερία ελιγμών και επιλογών αυτών των κρατών. Επιπρόσθετα, ενδέχεται η ευθυγράμμιση να απαιτεί συμμαχία με ανεπιθύμητα μεγάλα κράτη ή οργανισμούς, οδηγώντας σε ενέργειες που είναι ασυμβίβαστες με την εθνική ταυτότητα και την προτιμητέα εικόνα του μικρού κράτους. Επιπρόσθετα, η συμμετοχή σε περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς μπορεί επίσης να ασκήσει πιέσεις στους οικονομικούς και διοικητικούς πόρους των μικρών κρατών, με αποτέλεσμα τη μειωμένη ικανότητά του να ανταπεξέλθει στις ανάγκες των τοπικών πληθυσμών. Οι Bailes et al. (2016, σ. 7) προσθέτουν πως, η επιλογή του καταφυγίου μέσω συμμαχιών μπορεί να υπερεκτιμήσει τον αντίκτυπο της επιλογής συμμαχίας στο μικρό κράτος, ή το κόστος που σχετίζεται με αυτό (π.χ. κοινωνικός μετασχηματισμός) σε σύγκριση με τις πιθανές εναλλακτικές λύσεις.

Ένας ακόμη κίνδυνος που μπορεί να αντιμετωπίσει ένα μικρό κράτος από την ένταξή του σε μία συμμαχία σχετίζεται με τη θεωρία 'free-riding'. Για παράδειγμα, υποστηρίζεται ότι το NATO προσφέρει κίνητρα για συμπεριφορά free-riding από τους μικρότερους συμμάχους. Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι η άμυνα σε μια συμμαχία είναι ένα καθαρό δημόσιο αγαθό: τα οφέλη που συνδέονται με τις αμυντικές δαπάνες είναι μη εξαιρούμενα και μη ανταγωνιστικά στην κατανάλωση μεταξύ των συμμάχων. Δύο βασικές προβλέψεις που ακολουθούν από αυτήν τη θεωρία είναι οι εξής: α) ο μεγαλύτερος σύμμαχος φέρει ένα δυσανάλογα μεγάλο μερίδιο του συνολικού αμυντικού βάρους της συμμαχίας, β) ο μικρότερος σύμμαχος (όπως ορίζεται συνήθως από την άποψη του ΑΕγχΠ) είναι περισσότερο ελεύθερος. Όσο μικρότερος είναι ένας σύμμαχος, τόσο ευκολότερο είναι για αυτόν τον σύμμαχο να μειώσει τις στρατιωτικές δαπάνες του χωρίς καμία σημαντική επίδραση στη συνολική ικανότητα της συμμαχίας να υπερασπιστεί τα σύνορά της. Αντίθετα, οι πιθανές περικοπές στις αμυντικές δαπάνες των μεγαλύτερων χωρών θα έχουν πιο αισθητή επίδραση στις στρατιωτικές δυνατότητες της συμμαχίας (Plümper & Neumayer, 2015, σ. 249). Ως εκ τούτου, οι μικροί σύμμαχοι θεωρούνται ότι εκμεταλλεύονται τον ηγεμόνα της συμμαχίας. Οι μικρότερες συμμαχίες αντιδρούν αρνητικά σε μια αύξηση της αμυντικής προσπάθειας από τις ΗΠΑ μειώνοντας την προσπάθειά τους. Ένα τέτοιο μοντέλο βασίζεται σε μια βραχυπρόθεσμη συμπεριφορά που μεγιστοποιεί τη χρησιμότητα,

η οποία σε σχέση με τις αμυντικές πολιτικές φαίνεται να είναι μια μη ρεαλιστική και αδικαιολόγητη υπόθεση. Από την άλλη πλευρά, ένα μοντέλο τύπου διαπραγμάτευσης στο οποίο τα μέλη της συμμαχίας διαπραγματεύονται σχετικά με τις σχετικές συνεισφορές τους, οδηγεί σε μια πολύ πιο ήπια μορφή free-riding, καθώς οι μικρότεροι σύμμαχοι τώρα ανταποκρίνονται θετικά σε μια αύξηση της προσπάθειας των ΗΠΑ, αλλά δεν αυξάνουν απαραίτητα τη δική τους προσπάθεια κατά την ίδια αναλογία. Ένα τέτοιο μοντέλο τύπου διαπραγμάτευσης υποστηρίζει επίσης πως, δεδομένου ότι το οριακό απόλυτο αποτέλεσμα της αύξησης των δαπανών από τους μικρότερους συμμάχους είναι μικρότερο από το αποτέλεσμα της αύξησης των δαπανών από τους μεγαλύτερους συμμάχους, προκύπτει ότι ο μεγαλύτερος από τους μικρούς συμμάχους θα ανταποκριθεί στις αλλαγές στην αμυντική προσπάθεια του ηγεμόνα, όπως οι ΗΠΑ (Plümper & Neumayer, 2015, σ. 250). Επομένως, η σημασία των μικρών κρατών στο NATO σε επίπεδο προϋπολογισμών ενδέχεται να διαφέρει ως αποτέλεσμα της πολιτικής του NATO (π.χ. με το όριο του 2% που συμφωνήθηκε) και του μοντέλου που θα χρησιμοποιήσει ώστε να πείσει τα κράτη να συμβάλουν στον αμυντικό προϋπολογισμό.

Η στρατηγική της διαμόρφωσης συμμαχιών θέτει δύο ακόμα κινδύνους στα μικρά κράτη, υπό το πρίσμα της έννοιας της 'συμμαχίας'. Οι συμμαχίες μπορούν να οριστούν ως επίσημες ενώσεις κρατών που διέπονται από την αμοιβαία δέσμευση να χρησιμοποιήσουν στρατιωτική δύναμη εναντίον τρίτων κρατών για την υπεράσπιση της ακεραιότητας των κρατών μελών. Οι συμμαχίες ζητούν τη δέσμευση όλων των συμμετεχόντων κρατών να λάβουν αποτελεσματικά και αναγκαστικά μέτρα, ιδίως τη χρήση στρατιωτικής δύναμης, εναντίον ενός επιτιθέμενου (Gaertner, 1999). Οι κίνδυνοι που απορρέουν είναι οι εξής (Gaertner, 1999; Rickli, 2008, σ. 309): α) ορισμένα κράτη της συμμαχίας, ιδίως οι μεγάλες δυνάμεις, μπορεί να μη θεωρούν την απειλή που υφίσταται ένα κράτος ως αξία για συλλογική δράση, με αποτέλεσμα να μην επωφελείται άμεσα το μικρό κράτος (εγκατάλειψη), β) τα μικρά κράτη ενδέχεται να υποχρεωθούν να συμμετάσχουν σε μια σύγκρουση από την οποία δεν αποκομίζουν άμεσο συμφέρον (παγίδευση). Όσο μεγαλύτερη είναι η εξάρτηση κάποιου από τη συμμαχία και όσο ισχυρότερη είναι η δέσμευσή του για τον σύμμαχο, τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος παγίδευσης. Όσο πιο χαλαροί είναι οι δεσμοί, τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος

εγκατάλειψης. Επιπλέον, οι δεσμοί συμμαχιών ενδέχεται να μειώσουν τη διπλωματική ευελιξία των μικρών δυνάμεων για να αποτρέψουν την κλιμάκωση κρίσεων εξωτερικής πολιτικής σε περίπτωση πολέμου, καθιστώντας παράλληλα αβέβαιο εάν οι σύμμαχοι θα τιμήσουν τις δεσμεύσεις τους για στρατιωτική υποστήριξη σε περίπτωση ένοπλης σύγκρουσης ή πολέμου (Gaertner, 1999).

Κατά συνέπεια, η απόφαση για ένταξη σε συμμαχίες από μέρους ενός μικρού κράτους εξαρτάται από την αξιολόγηση του οφέλους και του κόστους αυτής της στρατηγικής. Εάν ένα μικρό κράτος αποφασίσει να μεγιστοποιήσει την επιρροή του, υιοθετεί μια στρατηγική συνεργασίας, η οποία αντιστοιχεί στην ένταξη σε μια συμμαχία. Αυτό επιτρέπει στο μικρό κράτος να επωφεληθεί από την προστασία και την αποτροπή που προκαλείται από μια μεγάλη δύναμη αλλά εις βάρος της αυτονομίας του. Από την άλλη πλευρά, ένα μικρό κράτος μπορεί να επιλέξει να προστατεύσει την αυτονομία του. Σε αυτήν την περίπτωση, υιοθετεί αμυντική πολιτική. Αυτή η επιλογή πολιτικής ασφάλειας ευνοεί την κυριαρχία. Το μικρό κράτος δεν αναμένει προστασία από μεγάλες δυνάμεις και κατά συνέπεια μπορεί να αναμένει ότι δε θα συμμετάσχει σε πολέμους των μεγάλων δυνάμεων. Το επακόλουθο είναι ότι το μικρό κράτος κινδυνεύει να εγκαταλειφθεί από τις μεγάλες δυνάμεις του συστήματος. Παραδοσιακά, αυτή η επιλογή χαρακτηρίστηκε από την υιοθέτηση μιας πολιτικής ουδετερότητας (Rickli, 2008, σ. 310). Το παραδοσιακό δίλημμα ασφαλείας για τα μικρά κράτη, όπως η Ελλάδα, είναι μεταξύ της προστασίας της αυτονομίας ή της μεγιστοποίησης της επιρροής. Τα μέσα που επιλέγονται για την αντιμετώπιση αυτού του διλήμματος εξαρτώνται με τη σειρά τους τόσο από την έννοια της εξουσίας στο διεθνές σύστημα όσο και από την εγχώρια αποδοχή διαφορετικών στρατηγικών πολιτικής εντός του δεδομένου μικρού κράτους (Rickli, 2008, σ. 310). Μία εξ αυτών των συμμαχιών είναι και το NATO, η εξέλιξη και ο προσανατολισμός του οποίου εξετάζεται στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΒΟΡΕΙΟΑΤΛΑΝΤΙΚΟΥ ΣΥΜΦΩΝΟΥ (NATO)

2.1 Ιστορική εξέλιξη του NATO

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ανατολική και η Δυτική Ευρώπη χωρίστηκαν υπό τις ιδεολογικές και πολιτικές διαιρέσεις του Ψυχρού Πολέμου. Το 1949 δώδεκα χώρες και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού δημιούργησαν τον Οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου (North Atlantic Treaty Organization - NATO) για να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο να επιδιώξει η Σοβιετική Ένωση να επεκτείνει τον έλεγχο της Ανατολικής Ευρώπης σε άλλα μέρη της ηπείρου. Ο ρόλος του NATO ως πολιτική και στρατιωτική συμμαχία ήταν να παρέχει συλλογική άμυνα ενάντια σε κάθε μορφή επιθετικότητας και να διατηρήσει ένα ασφαλές περιβάλλον για την ανάπτυξη της δημοκρατίας και της οικονομικής ανάπτυξης. Τα ιδρυτικά μέλη του NATO - Βέλγιο, Καναδάς, Δανία, Γαλλία, Ισλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο και Ηνωμένες Πολιτείες - δεσμεύτηκαν να αμυνθούν υπέρ του άλλου σε περίπτωση στρατιωτικής επίθεσης εναντίον οποιασδήποτε χώρας εξ αυτών. Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη του NATO αύξησαν τις προσπάθειές τους για την ανάπτυξη των στρατιωτικών δομών που απαιτούνται για την υλοποίηση της δέσμευσής τους για κοινή άμυνα. Παρ' όλα αυτά, το NATO παρέμεινε ένας πολιτικά οργανωμένος οργανισμός που εξυπηρετεί τα συμφέροντα όλων των μελών του (NATO, 2019).

Από τη δημιουργία του το 1949, η ένταξη χωρών στο NATO αυξήθηκε σημαντικά, μέσω έξι γύρων διεύρυνσης το 1952, το 1955, το 1982, το 1999, το 2004 και το 2009. Οι πρώτοι τρεις γύροι διεύρυνσης πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και οδήγησαν στην ένταξη στη Συμμαχία των εξής χωρών: Ελλάδα και Τουρκία (1952), Δυτική Γερμανία (1955) και Ισπανία (1982). Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ακολούθησε η διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας και η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Μετά την επανένωση της Γερμανίας τον Οκτώβριο του 1990 η πρώην Ανατολική Γερμανία προσχώρησε στη Συμμαχία. Η Τσεχική Δημοκρατία, η Ουγγαρία και η Πολωνία έγιναν μέλη το 1999. Το Μαυροβούνιο εντάχθηκε στην εταιρική σχέση για την ειρήνη του NATO το 2006 και προσκλήθηκε να συμμετάσχει στο σχέδιο δράσης για την ένταξη το 2009. Η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (νυν Βόρεια Μακεδονία) εντάχθηκε στην εταιρική σχέση για την ειρήνη του NATO το 1995 και

στο σχέδιο δράσης για την ένταξη το 1999. Βουλγαρία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Ρουμανία, Σλοβακία και Σλοβενία προσχώρησαν στο NATO το 2004. Στη Σύνοδο Κορυφής του Βουκουρεστίου τον Απρίλιο του 2008, επιτεύχθηκε συμφωνία για την πρόσκληση της Αλβανίας και της Κροατίας, οι οποίες προσχώρησαν το 2009. Για να ενταχθούν στη Συμμαχία, τα έθνη αναμένεται να σεβαστούν τις αξίες του Βορείου Ατλαντικού Συνθήκη, και για την εκπλήρωση ορισμένων πολιτικών, οικονομικών και στρατιωτικών κριτηρίων, που ορίζονται στη Μελέτη της Συμμαχίας για τη Διεύρυνση του 1995. Αυτά τα κριτήρια περιλαμβάνουν ένα λειτουργικό δημοκρατικό πολιτικό σύστημα βασισμένο σε μια οικονομία της αγοράς, δίκαιη μεταχείριση των μειονοτικών πληθυσμών, δέσμευση για ειρηνική επίλυση συγκρούσεων, ικανότητα και προθυμία να συνεισφέρουν στρατιωτικά στις επιχειρήσεις του NATO, καθώς και μια δέσμευση για δημοκρατικές πολιτικοστρατιωτικές σχέσεις και θεσμούς (NATO, 2016α).

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, ο ρόλος και ο σκοπός του NATO καθορίστηκαν σαφώς από την ύπαρξη της απειλής που έθετε η Σοβιετική Ένωση. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, με την εξαφάνιση των παραδοσιακών αντιπάλων - και των συνακόλουθων απειλών - εκφράστηκε η άποψη ότι η ανάγκη για την ύπαρξη του NATO δεν υφίστατο πλέον και συνεπώς οι αμυντικές δαπάνες και οι επενδύσεις σε ένοπλες δυνάμεις έπρεπε να μειωθούν δραματικά (NATO, 2019). Το νέο περιβάλλον ασφαλείας μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου οδήγησε σε μία νέα συζήτηση όσον αφορά στην κατανομή των βαρών με τρεις σημαντικούς τρόπους. Πρώτον, ξεκινώντας στα μέσα της δεκαετίας του 1990, δόθηκε λιγότερη προσοχή στους οικονομικούς πόρους που δαπανήθηκαν για την άμυνα, σε σύγκριση με πραγματικά χρησιμοποιήσιμες (π.χ. πολεμικές) ικανότητες που προέκυψαν από τις αμυντικές επενδύσεις. Δεύτερον, στο πλαίσιο δημιουργίας νέων ρόλων για τα κράτη και τη Συμμαχία λόγω του ανασφαλούς περιβάλλοντος, η ατζέντα για την κατανομή των βαρών εστίασε σε θέματα κατανομής κινδύνων (αποστολών σε συγκεκριμένες περιοχές), κάτι το οποίο οδήγησε σε αμφισβήτηση των δυνατοτήτων αρκετών χωρών. Τρίτον, τα οφέλη ασφάλειας που δημιουργούνται από τις νέες αποστολές του NATO ήταν περισσότερο οφέλη δημιουργίας δημοσίων αγαθών για όλα τα μέλη της Συμμαχίας, σε σύγκριση με το παρελθόν (Ringsmose, 2009, σ. 3).

Σύντομα, όμως, κατέστη φανερό ότι, παρ' όλο που το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ενδέχεται να είχε απομακρύνει τις άμεσες στρατιωτικές απειλές, η αστάθεια σε ορισμένα μέρη της Ευρώπης είχαν αυξηθεί. Ορισμένες περιφερειακές συγκρούσεις, που συχνά τροφοδοτούνταν από εθνοτικές και θρησκευτικές εντάσεις, ξέσπασαν στην πρώην Γιουγκοσλαβία και σε τμήματα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και απειλούσαν να εξαπλωθούν. Επομένως, παρ' όλο που η προοπτική στρατιωτικής εισβολής ενδέχεται να ήταν αμελητέα, απαιτήθηκαν νέες μορφές πολιτικής και στρατιωτικής συνεργασίας για την αντιμετώπιση νέων προκλήσεων όπως οι εθνοτικές συγκρούσεις και για την ενίσχυση της σταθερότητας και της ασφάλειας στην ευρύτερη Ευρώπη. Οι χώρες του NATO κατέληξαν γρήγορα στο συμπέρασμα ότι η δέσμευσή τους για συλλογική άμυνα και η συνεργασία που επιτεύχθηκε μέσω του NATO συνέχισε να παρέχει την καλύτερη εγγύηση για την ασφάλειά τους (NATO, 2019).

Υπό αυτό το πρίσμα, το NATO εξελίχθηκε από μία συμμαχία αποκλειστικά δεμένη με την ευθύνη της συλλογικής άμυνας, σε μία εταιρική σχέση εθνών που συνεργάζονται στον ευρύτερο τομέα της ασφάλειας. Από το 1990 και μετά, πραγματοποιήθηκαν τακτικές επαφές με πρώην χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας και πρόσφατα ανεξάρτητες δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Το NATO υπέστη επίσης μια διαδικασία ριζικής εσωτερικής αλλαγής για να ανταποκριθεί στη νέα κατάσταση ασφάλειας της Ευρώπης. Συγκεκριμένα, άρχισε να μεταμορφώνει τις στρατιωτικές δομές και τις δυνάμεις του ώστε να του επιτρέπει να αναλαμβάνει καθήκοντα διαχείρισης κρίσεων και διαχείρισης και διατήρησης της ειρήνης με τους νέους εταίρους του (NATO, 2019).

Ο μετασχηματισμός του NATO αποτελεί μία συνεχή διαδικασία, η οποία στοχεύει στο να επιτρέψει στο NATO να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις νέες προκλήσεις ασφαλείας στον ευρωπαϊκό χώρο. Παρά τις συνεχείς αλλαγές, ωστόσο, οι βασικές αρχές του NATO παραμένουν οι ίδιες: η αρχή ότι τα έθνη μπορούν να διασφαλίσουν την ασφάλειά τους μόνο μέσω της συνεργασίας και πρωτίστως η αρχή ότι η Ευρώπη και η Βόρεια Αμερική είναι μια μοναδική κοινότητα κοινών αξιών και συμφερόντων. Με βάση αυτές τις θεμελιώδεις αρχές, το NATO θα συνεχίσει να διαδραματίζει βασικό ρόλο ως αποτελεσματικός

διαχειριστής κρίσεων και ως ένα σταθερό πλαίσιο για τη συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας σε ολόκληρη την ευρωπαϊκή περιοχή (NATO, 2019).

Ένα σημαντικό στοιχείο του μετασχηματισμού του NATO σχετίζεται με τις συνεργασίες που συνάπτει. Ο Kaim (2017, σσ. 21-22) αναφέρεται σε έξι σημαντικά ζητήματα που διέπουν το θέμα των συνεργασιών σε μελλοντικό χρόνο. Αρχικά τονίζει πως τα επόμενα χρόνια οι εταιρικές σχέσεις με μεμονωμένες χώρες, ομάδες χωρών ή οργανώσεις θα αυξηθούν σημαντικά, κάτι το οποίο οφείλεται σε δύο λόγους: α) την αυξανόμενη απροθυμία των κρατών μελών να παρέχουν στο NATO τους απαραίτητους πόρους, β) την εσωτερική πολιτική αλλαγή σε πολλά κράτη του NATO κατά της ενοποίησης και της παγκοσμιοποίησης που τίθενται ενάντια στη διεθνή συνεργασία στην πολιτική ασφάλειας. Δεύτερον, τονίζει πως οι κυβερνήσεις των μελών του NATO πρέπει να διατηρήσουν τις προσδοκίες τους ρεαλιστικές όσον αφορά οποιαδήποτε αναβάθμιση της πολιτικής ή μορφών εταιρικής σχέσης. Οι εταιρικές σχέσεις ενδέχεται να επεκτείνουν επιλεκτικά τις δυνατότητες του NATO για πολιτική και στρατιωτική δράση. Άλλωστε, τα έθνη εταίροι παραμένουν αυτόνομα, που σημαίνει ότι είναι ελεύθερα να μην ενεργούν σύμφωνα με τις επιθυμίες του NATO, ενώ διαφορετικές κυβερνήσεις μπορούν να καθορίσουν νέες προτεραιότητες. Εξίσου σημαντικό, είναι πιθανό ότι στο μέλλον θα γίνουν διαρθρωτικές αλλαγές στο διεθνές σύστημα που θα έχουν αντίκτυπο στις εταιρικές σχέσεις του NATO. Τρίτον, το NATO θα πρέπει να καταστήσει σαφέστερους τους στόχους του στα ατομικά πλαίσια εταιρικής σχέσης, οι οποίοι περαιτέρω θα πρέπει να υποδιαιρεθούν σε λεπτομερή προγράμματα δράσης διάρκειας ενός έως δύο ετών, έτσι ώστε να είναι ευκολότερη η αναγνώριση της επιτυχίας ή της αποτυχίας μιας δεδομένης προσέγγισης. Η προσέγγιση που έχει ήδη ξεκινήσει με τα ατομικά σχέδια δράσης εταιρικής σχέσης θα πρέπει να επεκταθεί, καθώς είναι ο μόνος τρόπος εγγύησης της πολιτικής δυναμικής. Τέταρτον, είναι ζωτικής σημασίας η Συμμαχία να δίνει μεγαλύτερη σαφήνεια στις πολιτικές μορφές συνεργασίας για την ενίσχυση των δυνατοτήτων της έμμεσα, μέσω βελτιωμένης συνεργασίας και ενίσχυσης της δημιουργίας ικανοτήτων σε άλλες χώρες, έτσι ώστε το NATO να μπορεί να αναλάβει καθήκοντα στη διεθνή διαχείριση κρίσεων καθώς και να εγγυάται τη συλλογική άμυνα. Αυτό συμβαδίζει με την ανάγκη προτεραιοποίησης των εταίρων, κάτι το οποίο αποτελεί μία δυναμική διαδικασία στο πλαίσιο ανάδυσης νέων προκλήσεων και ευκαιριών στο διεθνές σύστημα. Τέλος, το NATO

θα πρέπει να επενδύσει όχι σε πολυμερή προσέγγιση, αλλά σε εταιρικές διμερείς σχέσεις που έχουν αποδειχθεί ως περισσότερο εύκολες και αποτελεσματικές.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί εν συντομία και η πολιτική του NATO όσον αφορά στις αμυντικές δαπάνες των κρατών μελών, υπό το πρίσμα των σχέσεων Αμερικής και Ευρώπης. Σημαντική καμπή στην ιστορία του NATO αποτελεί η απόφαση του NATO το 2014, αν και όχι νομικά δεσμευτική, για τη συμβολή του 2% στους αμυντικούς προϋπολογισμούς από μέρους των κρατών-μελών, κάτι που προέκυψε έπειτα από την κρίση στην Ουκρανία και το κενό ασφαλείας που παρουσιάστηκε. Πιο συγκεκριμένα, στο NATO δημιουργήθηκε ανησυχία και αίσθημα επείγουσας ανάγκης για την ανάπτυξη αμυντικών προϋπολογισμών τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου το 1990, οι συνολικές αμυντικές δαπάνες μεταξύ των μελών του NATO έχουν μειωθεί τόσο σημαντικά που έχουν προκύψει σοβαρές ανησυχίες σχετικά με τη στρατιωτική ετοιμότητα της συμμαχίας και την ικανότητά της να διατηρεί αξιόπιστη την εγγύηση ασφάλειας στα κράτη μέλη της. Κατά την περίοδο 1990-2015, ενώ η ευρωπαϊκή συμμετοχή στο NATO σχεδόν διπλασιάστηκε από το 1990, οι αμυντικές δαπάνες από τους Ευρωπαίους μειώθηκαν κατά 28%. Αυτό έχει οδηγήσει σε απότομη πτώση των στρατιωτικών δυνατοτήτων σε μεγαλύτερα και πιο εκτεθειμένα κράτη μέλη του NATO, και έχει αυξήσει ακόμα περισσότερο την ήδη άνιση οικονομική κατανομή ανάμεσα στα κράτη-μέλη. Παράλληλα, η εξάρτηση των Ευρωπαίων συμμάχων του NATO από τις Ηνωμένες Πολιτείες έχει αυξηθεί περαιτέρω από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Ως ποσοστό του ΑΕΠ, οι αμυντικές δαπάνες από τους Ευρωπαίους συμμάχους μειώθηκαν από 2% κατά μέσο όρο το 1995-1999 σε 1,5% το 2014, ενώ το ποσοστό των Ηνωμένων Πολιτειών αυξήθηκε από 3,1% σε 3,4% την ίδια περίοδο. Οι αμυντικές δαπάνες των ΗΠΑ εστιάζουν αρκετά στην ασφάλεια στην Ευρώπη - το αρχικό όριο του NATO - ωστόσο οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι του NATO υστερούν στο ζήτημα της κατανομής των οικονομικών βαρών στη συμμαχία (Techau, 2015, σ. 4).

Από το 1949, οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι η εγγυητική δύναμη της (Δυτικής) Ευρώπης. Η εκτεταμένη αποτροπή των ΗΠΑ σχεδιάστηκε για να διατηρήσει τις ευρωπαϊκές συμμαχίες της ασφαλές από την εδαφική εισβολή και τον πολιτικό εκβιασμό. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η εγγύηση ασφάλειας των ΗΠΑ

παρέμεινε στη θέση της και επεκτάθηκε ακόμη και σε μέρη της Ευρώπης που μέχρι τώρα είχαν αποκλειστεί από αυτόν. Το NATO σχεδιάστηκε για να διαχειριστεί αυτήν την εγγύηση ασφάλειας και αυτή η θεμελιώδης αρχή της πολιτικής τάξης της Ευρώπης δεν εγκαταλείφθηκε ποτέ και παραμένει σε ισχύ σήμερα. Ωστόσο, η στρατιωτική-πολιτική διαπραγμάτευση που αποτελεί τη βάση αυτής της ρύθμισης αμφισβητήθηκε την τελευταία δεκαετία. Η μόνιμη παρουσία των αμερικανικών στρατευμάτων στην Ευρώπη έχει μειωθεί σημαντικά από τη δεκαετία του 1990 και συνεχίζει να συρρικνώνεται. Ταυτόχρονα, οι Ευρωπαίοι δεν έχουν αυξήσει τις στρατιωτικές τους ικανότητες για να αντισταθμίσουν το μειωμένο αμερικανικό αποτύπωμα στην ήπειρό τους. Η αμερικανική εγγύηση ασφάλειας εξακολουθεί να υπάρχει, και λίγοι πιστεύουν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν θα λάβουν υπόψη τις δεσμεύσεις τους σε περίπτωση επίθεσης εναντίον Ευρωπαίων συμμάχων. Ωστόσο, έχουν προκύψει αμφιβολίες σχετικά με το αν η στάση της Ευρώπης θα επέτρεπε στις Ηνωμένες Πολιτείες να υπερασπιστούν την Ευρώπη ακόμη κι αν το ήθελαν, δεδομένης και της συνεχόμενης μείωσης των στρατιωτικών δυνατοτήτων από μέρος των Ευρωπαίων εταίρων (Techau, 2015, σ. 5).

Το αποτέλεσμα των παραπάνω είναι ένα αναδυόμενο κενό ασφαλείας τόσο οι Ηνωμένες Πολιτείες όσο και η Ευρώπη είναι λιγότερο ικανές στρατιωτικά στην Ευρώπη και αφήνουν έναν κενό χώρο στρατηγικής που θα μπορούσε δυνητικά να καλυφθεί, ή τουλάχιστον να αξιοποιηθεί, από εξωτερικές δυνάμεις. Ακόμη και πριν από την κρίση της Ουκρανίας και την επανεμφάνιση του φόβου της Ρωσίας στην Ευρώπη, αυτή η μακροοικονομική ανάπτυξη στην ευρωπαϊκή ασφάλεια ήταν ένα στρατηγικό πρόβλημα. Η Ευρώπη ήταν παραδοσιακά ασταθής και η πηγή συγκρούσεων και πολέμου για αρκετές δεκαετίες (π.χ. Δυτικά Βαλκάνια, αναδυόμενη αστάθεια στην Ανατολική Ευρώπη και τις πιθανές συγκρούσεις στην ευρύτερη γειτονιά της Ευρώπης) και ως εκ τούτου εκτίθεται σε σημαντικούς κινδύνους ασφάλειας. Και ενώ αυτή η κατάσταση καθίσταται ολοένα και πιο επικίνδυνη, το κεφάλαιο που μπορούν να ξοδέψουν οι ηγέτες τόσο στην Ευρώπη όσο και στις Ηνωμένες Πολιτείες σε θέματα ασφάλειας που αφορούν τους Ευρωπαίους συμμάχους τους στην Ευρώπη μειώθηκαν. Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις δυσκολεύονται να διατηρήσουν την πολιτική υποστήριξη όχι μόνο για τις αμυντικές δαπάνες, αλλά και, πιο ουσιαστικά, για την έννοια της ασφάλειας τόσο ως εδαφική άμυνα όσο και ως παρεμβατισμός. Παρ' όλο που αυτό μπορεί να

εκληφθεί ως μία σημαντική (θετική) εξέλιξη από θεωρητική δημοκρατική νομιμότητα, καταδεικνύει την έλλειψη διαθέσιμων πόρων για τη διατήρηση επιπέδων ετοιμότητας ανάλογα με τις απειλές στο περιβάλλον της Ευρώπης. Εν τω μεταξύ, η ανάγκη μετατόπισης στρατηγικής εστίασης και πολιτικών και στρατιωτικών πόρων των ΗΠΑ προς την Ασία και τον Ειρηνικό έχει μειώσει την πολιτική σημασία των ευρωπαϊκών στρατηγικών ανησυχιών μεταξύ των ελίτ και των υπευθύνων λήψης αποφάσεων στην Ουάσιγκτον (Techau, 2015, σ. 6).

Συνολικά, επομένως, μεταξύ της ανάγκης των ΗΠΑ για μείωση της παρουσίας τους στην Ευρώπη και της ευρωπαϊκής αδυναμίας και απροθυμίας παρέμβασης, δημιουργείται ένα κενό ασφαλείας και ένα στρατηγικό δίλημμα της Ευρώπης. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η συγκεκριμένη συμφωνία είναι η τελευταία ευκαιρία να παγιωθεί ο διατλαντικός σύνδεσμος με τρόπο που συνδέει μόνιμα τις δύο πλευρές ως στρατηγικούς εταίρους, δημιουργώντας έτσι ένα φαινόμενο υπεραξίας από μια εμπορική συμφωνία. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι οι στρατηγικές ανησυχίες της Ευρώπης θα αντιμετωπιστούν καλύτερα με μια περιφερειακή προσέγγιση στον τομέα της ασφάλειας. Μεταξύ αυτών, η συζήτηση σχετικά με τον στόχο δαπανών 2% στο NATO είναι μία προσπάθεια αντιμετώπισης αυτού του ζητήματος, ιδίως καθώς φέρνει στο προσκήνιο τη συζήτηση για τις στρατιωτικές δαπάνες, αλλά κυρίως τη διεύρυνση του διατλαντικού χάσματος όσον αφορά την ασφάλεια στην Ευρώπη και το βασικό ερώτημα του ποιος εν τέλει θα εγγυηθεί την ασφάλεια της Ευρώπης υπό το φως των παγκόσμιων στρατηγικών αλλαγών.

2.2 Αποστολή του NATO

Με τη δέσμευση της Βόρειας Αμερικής στην άμυνα της Δυτικής Ευρώπης, η Βορειοατλαντική Συμμαχία στόχευε να αποδείξει ότι οποιαδήποτε απόπειρα πολιτικού και στρατιωτικού εξαναγκασμού κατά της Δυτικής Ευρώπης θα αποτύχει. Ταυτόχρονα, στόχο είχε να παράσχει ένα πλαίσιο για την πρόληψη της επανεμφάνισης του μαχητικού εθνικισμού στην Ευρώπη. Πράγματι, η παρουσία δυνάμεων της Βόρειας Αμερικής στο ευρωπαϊκό έδαφος, κατόπιν αιτήματος των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, συνέβαλε στην αποθάρρυνση κάθε απόπειρας απειλής ή πολιτικού εξαναγκασμού συμμαχικών χωρών. Επιπλέον, με την πάροδο του χρόνου, οι πρώην αντίπαλοι έγιναν σύμμαχοι. Το 1952 η Ελλάδα και η Τουρκία

προσχώρησαν στη Συμμαχία, ακολουθούμενη τρία χρόνια αργότερα από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και το 1982 από την Ισπανία. Μέσω της Συμμαχίας, η Δυτική Ευρώπη και η Βόρεια Αμερική όχι μόνο υπερασπίστηκαν από κοινού την ανεξαρτησία τους αλλά και πέτυχαν ένα άνευ προηγουμένου επίπεδο σταθερότητας. Πράγματι, η ασφάλεια που παρέχει το NATO έχει περιγραφεί ως «οξυγόνο ευημερίας» που έθεσε τις βάσεις για την ευρωπαϊκή οικονομική συνεργασία και ολοκλήρωση. Άνοιξε επίσης το δρόμο για το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και του διαχωρισμού της Ευρώπης στις αρχές της δεκαετίας του 1990 (NATO, 2019).

2.3 Στόχοι και στρατηγική από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έως την εκλογή Trump

Λίγο πριν ολοκληρωθεί η διαδικασία μετασχηματισμού του NATO από Συμμαχία για την άμυνα σε Συμμαχία για την ασφάλεια, είχε ήδη αναλάβει στρατιωτικές επιχειρήσεις για να παρακολουθεί και να εφαρμόζει ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την πρώην Γιουγκοσλαβία. Με την υπογραφή της Συμφωνίας Dayton που έληξε τον πόλεμο στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη το 1995, το NATO διαδραμάτισε έπειτα βασικό ρόλο με την ίδρυση της Δύναμης Εφαρμογής (Implementation Force - IFOR) και στη συνέχεια της Δύναμης Σταθεροποίησης (Stabilisation Force - SFOR), προκειμένου να διασφαλιστεί η εφαρμογή της συμφωνίας και να προετοιμάσει μια βάση για μελλοντική ειρήνη. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1999, η Συμμαχία παρενέβη στο Κοσσυφοπέδιο ξεκινώντας αεροπορική εκστρατεία εναντίον της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, προκειμένου να σταματήσει μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εναντίον των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου και να αποφευχθεί η εξάπλωση της σύγκρουσης στην περιοχή. Το NATO έχει επίσης εισαγάγει μια σειρά από άλλες πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση μελλοντικών προκλήσεων ασφάλειας. Μεταξύ των πιο σημαντικών από αυτά είναι: α) η Πρωτοβουλία Ικανότητας Άμυνας (Defence Capabilities Initiative - DCI): σχεδιάστηκε για να διασφαλίζει ότι όλοι οι Σύμμαχοι όχι μόνο παραμένουν διαλειτουργικοί, αλλά επίσης βελτιώνουν και ενημερώνουν τις δυνατότητές τους για να αντιμετωπίσουν τις νέες προκλήσεις ασφάλειας. Μέσω του DCI οι Σύμμαχοι επικεντρώνονται σε τομείς που είναι ζωτικής σημασίας για τρέχουσες και

μελλοντικές επιχειρήσεις, όπως η κινητικότητα των δυνάμεων και η υλικοτεχνική τους υποστήριξη, 2) η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ταυτότητας ασφάλειας και άμυνας στο πλαίσιο της Συμμαχίας (European Security and Defence Identity within the Alliance - ESDI): σκοπός της ενίσχυσης της ευρωπαϊκής πλευράς της Συμμαχίας μέσω του ESDI ήταν να δοθεί η δυνατότητα στους Ευρωπαίους Συμμάχους να αναλάβουν μεγαλύτερες ευθύνες στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας. Με βάση τους πόρους και τις δυνατότητες του NATO, οι Ευρωπαίοι Σύμμαχοι θα μπορούσαν να διεξάγουν επιχειρήσεις στις οποίες η Συμμαχία στο σύνολό της δεν εμπλέκεται στρατιωτικά. Τέτοιες επιχειρήσεις θα μπορούσαν να διεξαχθούν, για παράδειγμα, υπό την ηγεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 3) η δημιουργία ενός Κέντρου Μαζικής Καταστροφής Όπλων, το οποίο επιδιώκει να βελτιώσει την ικανότητα της Συμμαχίας να ανταποκριθεί στην απειλή που δημιουργούν τέτοια όπλα και να αποτρέψει την εξάπλωσή τους (NATO, 2019).

Το 1994 το NATO εισήγαγε τη Σύμπραξη για την Ειρήνη. Πρόκειται για ένα μεγάλο πρόγραμμα που έχει σχεδιαστεί για να βοηθήσει τις συμμετέχουσες χώρες να αναδιαρθρώσουν τις ένοπλες δυνάμεις τους ώστε να μπορέσουν να διαδραματίσουν τον κατάλληλο ρόλο τους σε μια δημοκρατική κοινωνία. Προσαρμοσμένη στις ατομικές ανάγκες κάθε χώρας, προσφέρει ευκαιρίες πρακτικής συνεργασίας σε πολλούς διαφορετικούς τομείς. Οι δραστηριότητες κυμαίνονται από στρατιωτικές ασκήσεις και εργαστήρια έως σεμινάρια και μαθήματα κατάρτισης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο να καταστούν οι στρατιωτικές δυνάμεις πιο διαφανείς και υπόλογες στο εκλογικό σώμα. Η εμπειρία που αποκτήθηκε μέσω της εταιρικής σχέσης για την ειρήνη συνέβαλε σημαντικά στη συνεργασία μεταξύ των χωρών που συμμετέχουν σε ειρηνευτικές δυνάμεις, όπως η Δύναμη Σταθεροποίησης (SFOR) στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και η Δύναμη του Κοσσυφοπεδίου (KFOR) (NATO, 2019).

Το 1997, NATO και Ρωσία καθώς και NATO και Ουκρανία έθεσαν επίσης τη διμερή συνεργασία τους σε πιο επίσημη βάση. Το Μόνιμο Μεικτό Συμβούλιο NATO-Ρωσίας και η Επιτροπή NATO-Ουκρανίας ιδρύθηκαν ως μέσο διευκόλυνσης της τακτικής διαβούλευσης και συζήτησης για θέματα ασφαλείας. Τα θέματα που συζητήθηκαν σε αυτές τις συναντήσεις κυμαίνονται από τη διατήρηση της ειρήνης στα Βαλκάνια, τη διαχείριση κρίσεων και τη μη εξάπλωση όπλων

μαζικής καταστροφής, έως τη μετατροπή της άμυνας, την προστασία του περιβάλλοντος και τον πολιτικό σχεδιασμό έκτακτης ανάγκης. Και οι δύο χώρες μαζί με άλλες χώρες εταίρους έχουν συμμετάσχει στις ειρηνευτικές προσπάθειες του NATO στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Το 1999, λόγω απότομων διαφορών σχετικά με την απόφαση του NATO να ενεργήσει στρατιωτικά προκειμένου να αποφευχθεί μια ανθρωπιστική καταστροφή στο Κοσσυφοπέδιο, η Ρωσική Ομοσπονδία ανέστειλε τη συμμετοχή της στο Μόνιμο Μεικτό Συμβούλιο NATO-Ρωσίας. Ωστόσο, μετά το τέλος της κρίσης, η Ρωσία συμφώνησε να συνεισφέρει δυνάμεις στην KFOR. Ουκρανικές δυνάμεις έχουν επίσης συμβάλει στην KFOR. Η συνεργασία και οι διαβουλεύσεις μεταξύ NATO και Ρωσίας στο πλαίσιο του Μόνιμου Μικτού Συμβουλίου επαναλήφθηκαν το 2000 (NATO, 2019).

Το 1999, το NATO ξεκίνησε ένα Σχέδιο Δράσης Μέλους για να βοηθήσει τις ενδιαφερόμενες χώρες Εταίρους να προετοιμαστούν για ένταξη. Το σχέδιο βασίζεται στην εμπειρία των νεότερων μελών στην προετοιμασία να ενταχθούν στη Συμμαχία. Προσφέρει στα επίδοξα μέλη πρακτικές συμβουλές και βοήθεια μέσω των ατομικών προγραμμάτων εταιρικής σχέσης για την ειρήνη και εστιάζει σε θέματα που σχετίζονται με την ιδιότητα μέλους. Με τη σειρά τους, τα επίδοξα μέλη αναμένεται να επιτύχουν ορισμένους πολιτικούς στόχους, συμπεριλαμβανομένης της ειρηνικής επίλυσης εδαφικών διαφορών, του σεβασμού των δημοκρατικών διαδικασιών και του κράτους δικαίου και του δημοκρατικού ελέγχου των ενόπλων δυνάμεών τους. Το σχέδιο δεν προσφέρει καμία εγγύηση για μελλοντική ένταξη, αλλά βοηθά τις χώρες να προσαρμόσουν τις ένοπλες δυνάμεις τους και να προετοιμαστούν για τις υποχρεώσεις και τις ευθύνες που θα φέρει η ένταξη στη Συμμαχία.

2.4 Στόχοι και στρατηγική από την εκλογή Trump έως σήμερα

Σημαντικό στοιχείο της στρατηγικής του NATO τα τελευταία χρόνια, που υποδηλώνει και τον στόχο του ως θεματοφύλακα του ευρωμεσογειακού χώρου επίσης, είναι η συνεργασία του με την ΕΕ και τη Frontex από το 2016 για την αντιμετώπιση της μεταναστευτικής κρίσης, σε τακτικό και επιχειρησιακό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, οι υπουργοί Άμυνας του NATO έλαβαν την απόφαση στις 11 Φεβρουαρίου 2016 για την αποστολή πλοίων στο Αιγαίο Πέλαγος για να στηρίξουν την Ελλάδα και την Τουρκία, καθώς και τον μεθοριακό οργανισμό Frontex της ΕΕ,

στις προσπάθειές τους να αντιμετωπίσουν την προσφυγική / μεταναστευτική κρίση. Η Μόνιμη Ναυτιλιακή Ομάδα 2 του NATO (SNMG2 αποτελούμενη από επτά πλοία) αναπτύχθηκε στο Αιγαίο Πέλαγος για να υποστηρίξει τις διεθνείς προσπάθειες για τη μείωση της παράνομης μετανάστευσης. Η δύναμη παρέχει πληροφορίες σε πραγματικό χρόνο στις ακτοφυλακές και στις αρμόδιες εθνικές αρχές της Ελλάδας και της Τουρκίας, καθώς και στη Frontex, επιτρέποντας την ανάληψη αποτελεσματικών δράσεων (NATO, 2016).

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί πως η σχέση μεταξύ NATO και ΕΕ δεν είναι ομαλή. Παρ' όλο που η συμμετοχή και των δύο θεσμικών οργάνων είναι σχεδόν ίδια (21 από τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ είναι επίσης στο NATO), δεν υπάρχει πάντοτε επαρκής και αποτελεσματική συνεννόηση (Valasek, 2007). Όπως επισημαίνεται σε έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου (2019, σσ. 31-32):

«Δεδομένου ότι τα κράτη μέλη συμμετέχουν σε διάφορα πλαίσια συνεργασίας, αυτό μπορεί να προκαλέσει μείωση των αντίστοιχων οφελών και να οδηγήσει σε ανταγωνιστικές πρακτικές και αλληλοεπικάλυψη διαδικασιών. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα όσον αφορά το NATO, καθώς οι πρωτοβουλίες της ΕΕ μπορεί να οδηγήσουν ή να θεωρηθούν ως αλληλοεπικάλυψη. Ο Γενικός Γραμματέας του NATO, μολονότι επικροτεί τις πρωτοβουλίες της ΕΕ στον τομέα της άμυνας, έχει προειδοποιήσει επανειλημμένως ότι η αλληλοεπικάλυψη και ο ανταγωνισμός μεταξύ της ΕΕ και του NATO μπορεί τελικά να αποδυναμώσει τον διατλαντικό δεσμό και, επομένως, την ασφάλεια της Ευρώπης. Ομοίως, τον Μάιο του 2019, η αμερικανική κυβέρνηση τόνισε επίσης ότι οι νέες πρωτοβουλίες της ΕΕ μπορεί να οδηγήσουν σε αλληλοεπικαλύψεις, μη διαλειτουργικά στρατιωτικά συστήματα, εκτροπή των περιορισμένων αμυντικών πόρων και περιττό ανταγωνισμό μεταξύ του NATO και της ΕΕ».

Περιστασιακά, η αντιπαλότητα μεταξύ της ΕΕ και του NATO οδηγεί τα κράτη μέλη να εμποδίσουν τις απαραίτητες αγορές εξοπλισμού, όπως τα σχέδια του NATO να αποκτήσουν έναν στόλο αεροσκαφών μεταφοράς C-17. Ο

γραφειοκρατικός ανταγωνισμός επίσης αποτελεί μέρος του προβλήματος. Τέλος, η Τουρκία (η οποία βρίσκεται στο NATO αλλά όχι στην ΕΕ) και η Κύπρος (που είναι στην ΕΕ αλλά όχι στο NATO) χρησιμοποιούν τις συνδρομές τους στα αντίστοιχα θεσμικά όργανα για να επιτύχουν διαφορετικά συμφέροντα. Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να προστεθεί και το γεγονός ότι, για μεγάλο χρονικό διάστημα οι ΗΠΑ εμπόδισαν όλες τις προσπάθειες για τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, αν και υπήρξε μεταστροφή σε αυτήν την απόφαση (Valasek, 2007).

Υπό το Πρόεδρο Trump υπήρξε μία ανησυχία στην ΕΕ όσον αφορά στο NATO. Ο Trump έχει αναφερθεί στο παρελθόν στην άδικη δημοσιονομική επιβάρυνση που υπέστησαν οι Ηνωμένες Πολιτείες σε σύγκριση με τους Ευρωπαίους συμμάχους τους, αν και αυτός ο ισχυρισμός δεν ήταν καινούργιος στη ρητορική των ΗΠΑ (Pothier & Vershbow, 2017, σ. 1). Ωστόσο, ανησυχία στην ΕΕ, σύμφωνα με δηλώσεις του Γερμανού υπουργού εξωτερικών (BBC News, 2017), όπως και στο NATO (Dubinion, 2017), προκάλεσαν οι δηλώσεις του Trump το 2017 σχετικά με το ότι το NATO ήταν «ξεπερασμένο» επειδή δεν έκανε αρκετές προσπάθειες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, αν και δεδομένης της δεκαπενταετούς συμμετοχής του NATO στο Αφγανιστάν. Ωστόσο, σε μετέπειτα δήλωσή του διόρθωσε αυτή τη δήλωση, ισχυριζόμενος πως χρησιμοποίησε το ρήμα «ήταν» (δηλαδή παρελθοντικός χρόνος), κάτι το οποίο πλέον δεν ισχύει (Johnson, 2017).

Ακόμη μεγαλύτερη ανησυχία, ωστόσο, προκάλεσε η αναφορά του στο άρθρο 5. Το εν λόγω άρθρο αναφέρει τα εξής:

«Τα συμβαλλόμενα μέρη συμφωνούν ότι μια ένοπλη επίθεση εναντίον ενός ή περισσότερων από αυτούς στην Ευρώπη ή τη Βόρεια Αμερική θα θεωρείται επίθεση εναντίον όλων και, κατά συνέπεια, συμφωνούν ότι, εάν συμβεί μια τέτοια ένοπλη επίθεση, καθένα από αυτά, κατά την άσκηση του δικαιώματος του ατόμου ή συλλογική αυτοάμυνα που αναγνωρίζεται από το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, θα βοηθήσει το Μέρος ή τα Μέρη που δέχονται επίθεση, λαμβάνοντας αμέσως, ατομικά και σε συνεργασία με τα άλλα Μέρη, οποιαδήποτε ενέργεια κρίνει

απαραίτητη, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης ένοπλης δύναμης, για την αποκατάσταση και διατήρηση της ασφάλειας της περιοχής του NATO. Οποιαδήποτε τέτοια ένοπλη επίθεση και όλα τα μέτρα που έχουν ληφθεί ως αποτέλεσμα αυτής πρέπει να αναφέρονται αμέσως στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Τα μέτρα αυτά λήγουν όταν το Συμβούλιο Ασφαλείας λάβει τα απαραίτητα μέτρα για την αποκατάσταση και διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας» (Συνθήκη NATO, άρθρο 5).

Τον Ιούλιο του 2016 ο Trump ανέφερε ότι η ενεργοποίηση αυτού του άρθρου θα εξαρτηθεί από το εάν ο εν λόγω σύμμαχος εκπλήρωσε τις οικονομικές του υποχρεώσεις και συγκεκριμένα αν είχε εκπληρώσει το στόχο του NATO του 2% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) για αμυντικές δαπάνες (Sanger & Haberman, 2016; Johnson, 2017, σ. 1; Kaufman, 2017, σ. 263). Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι αυτή η δήλωση ήταν συνεπής με την προηγούμενη απειλή του να αποσύρει τις αμερικανικές δυνάμεις από την Ευρώπη και την Ασία εάν αυτοί οι σύμμαχοι αποτύχουν να πληρώσουν περισσότερα για την αμερικανική προστασία. Ο Trump ανέφερε πως θα ανάγκαζε τους συμμάχους να επωμιστούν τα αμυντικά έξοδα που έχουν βαρύνει τις Ηνωμένες Πολιτείες εδώ και δεκαετίες, να ακυρώσουν μακροχρόνιες συνθήκες που θεωρεί δυσμενείς και να επαναπροσδιορίσουν τι σημαίνει να είσαι εταίρος των Ηνωμένων Πολιτειών. Τα σχόλια αυτά έπληξαν περισσότερο τους συμμάχους του NATO, οι οποίοι ανησυχούσαν ήδη για την έκταση των δεσμεύσεων των ΗΠΑ, ειδικά εν όψει μιας περισσότερο επιθετικής Ρωσίας. Η υποστήριξη του Trump προς τον πρόεδρο της Ρωσίας Putin και η απροθυμία του να αναγνωρίσει τον επιθετικό χαρακτήρα των ενεργειών της Ρωσίας στην Ουκρανία και την Κριμαία οδήγησε στο συμπέρασμα πως απευθύνεται ειδικά στα κράτη της Βαλτικής την Εσθονία, την Λετονία και την Λιθουανία, όλα μέλη του NATO (Kaufman, 2017, σ. 263). Ο Πρόεδρος τόνισε περαιτέρω το σημείο αυτό στη συνάντηση των ηγετών του NATO στις Βρυξέλλες στις 25 Μαΐου, όπου οι λέξεις «Άρθρο 5» απουσίαζαν από την ομιλία του, και αντίθετα επέλεξε να επικεντρωθεί κυρίως στις ευρωπαϊκές αμυντικές δαπάνες (Sanger & Haberman, 2016; Johnson, 2017, σ. 1).

Τα παραπάνω υποδηλώνουν μία αμφισβήτηση τόσο των υποχρεώσεων των ΗΠΑ προς τους Ευρωπαίους συμμάχους της, όσο και της αξίας του ίδιου του NATO, παρά τις προσπάθειες Αμερικανών αξιωματούχων να μετριάσουν τον αρνητικό αντίκτυπο αυτών των δηλώσεων. Για παράδειγμα ο Mike Pence κατά τη διάρκεια της ομιλίας του στη Διάσκεψη Ασφαλείας του Μονάχου τον Φεβρουάριο του 2017 τόνισε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής υποστηρίζουν σθεναρά το NATO και τη δέσμευσή τους σε αυτήν τη διατλαντική συμμαχία (Johnson, 2017, σ. 1). Η Ευρώπη, για πρώτη φορά μετά το τέλος του Β 'Παγκοσμίου Πολέμου, αντιμετωπίζει μια αμερικανική κυβέρνηση που είναι σκεπτικιστική για την αξία του σχεδίου ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σε μια εποχή που η Ευρώπη αισθάνεται ευάλωτη και αβέβαιη για τον δικό της προσανατολισμό (Johnson, 2017, σ. 2).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ ΝΑΤΟ

3.1 Η είσοδος της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ

Η πολιτική ασφάλειας της Ελλάδας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την επικρατούσα ισορροπία δυνάμεων του Ψυχρού Πολέμου και τις σφαίρες επιρροής που διαιρούσαν την ευρωπαϊκή ήπειρο. Μετά την ήττα των κομμουνιστικών δυνάμεων στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο (1946-1949), η Ελλάδα ενσωματώθηκε σταθερά στη δυτική σφαίρα επιρροής, εντάχθηκε στο ΝΑΤΟ και καθιέρωσε στενούς δεσμούς με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Επομένως, η πολιτική ασφάλειας της Ελλάδας είχε μια σαφή γεωπολιτική διάσταση προσαρμοσμένη στις πραγματικότητες του Ψυχρού Πολέμου στην Ευρώπη (Stergiou & Kollias, 2008, σ. 551). Καθώς η χώρα συνορεύει με ορισμένες πρώην κομμουνιστικές χώρες και, δεδομένης της στρατιωτικής κατωτερότητάς της και της γεωγραφικής της ευπάθειας σε σχέση με τους βόρειους γείτονές της, οι Stergiou και Kollias (2008, σ. 551) εκφράζουν την άποψη ότι χρειαζόταν διαρκώς την υποστήριξη των μεγαλύτερων κρατών του δυτικού μπλοκ στις προσπάθειές της να συγκρατήσει τον λεγόμενο «σλαβικό κίνδυνο», ο οποίος αναφέρεται στις κομμουνιστικές Βαλκανικές χώρες με σλαβικούς πληθυσμούς (Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία και, σε μικρότερο βαθμό, Αλβανία) που είχαν υποστηρίξει τους κομμουνιστές αντιστασιακούς κατά τη διάρκεια του ελληνικού εμφυλίου πολέμου.

3.2 Η στρατηγική ασφάλειας της Ελλάδας στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ: ιστορική εξέλιξη

Η εμφάνιση του διπολικού διεθνούς συστήματος τη δεκαετία του 1940 είχε τοποθετήσει τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία (αν και για μικρό χρονικό διάστημα) στη σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης, ενώ η Ελλάδα ανήκε στο δυτικό μπλοκ. Έτσι, οι παραδοσιακές ελληνικές ανησυχίες για την ασφάλεια αντιστοιχούσαν με τις στρατηγικές απαιτήσεις των ΗΠΑ, της αναδυόμενης υπερδύναμης και - ξεκινώντας από το δόγμα του Τρούμαν το 1947 - θέτουν τα θεμέλια για τη δημιουργία μιας διαρκούς συμμαχίας. Τελικά η ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ το 1952 θεσμοθέτησε τη σύνδεσή της με τις ΗΠΑ (Rizas, 2008, σ. 53)

Κατά την πρώτη δεκαετία μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις ήταν σχεδόν εξ ολοκλήρου εξοπλισμένες με στρατιωτικό υλικό από τις ΗΠΑ. Δεδομένης της απουσίας ισχυρής αμυντικής βιομηχανικής βάσης, οι εισαγωγές αποτέλεσαν την πηγή προμήθειας όπλων στον ελληνικό στρατό. Κατά τη διάρκεια του 1950-1959 το στρατιωτικό υλικό από τις ΗΠΑ αντιπροσώπευε σχεδόν το 87% των συνολικών εισαγωγών όπλων, ενώ οι ελληνικές αμυντικές δαπάνες ήταν κατά μέσο όρο 5,5% του ΑΕΠ ετησίως. Παρ' όλο που η εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφάλειας της Ελλάδας ευθυγραμμίστηκαν και καθορίστηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις διπλοτικές διαιρέσεις της περιοχής, από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 εμφανίζεται μια απειλή για την ασφάλεια της Ελλάδας που προκάλεσε αναπόφευκτο επαναπροσανατολισμό της αμυντικής πολιτικής και προτεραιοτήτων της χώρας. Σταδιακά, αλλά σταθερά, η Ελλάδα μετατόπισε την εστίασή της από τα βόρεια σύνορα και τον περιορισμό του κομμουνισμού εντός του ευρύτερου δόγματος της Συμμαχίας του NATO στα ανατολικά σύνορά της και την Τουρκία, συμπεριλαμβανομένων των ελληνοτουρκικών συνόρων στη Θράκη και των ανατολικών νησιών του Αιγαίου. Αν και αρχικά η Κύπρος ήταν η κύρια πηγή τριβής και έντασης μεταξύ των δύο χωρών, σταδιακά, η τουρκική απειλή έγινε μακράν η πιο κυρίαρχη και κεντρική προτεραιότητα στην αμυντική πολιτική της Ελλάδας (Stergiou & Kollias, 2008, σ. 551).

Επίσης, θα πρέπει να τονιστεί πως, η Ελλάδα, λόγω της στρατηγικής της θέσης, χρησίμευσε ως εγγυητής σταθερότητας στη νοτιοανατολική πλευρά του NATO, ένα όφελος που η συμμαχία θεωρούσε απαραίτητο για τη δύναμή της. Υπό αυτό το πρίσμα, το NATO ανέχθηκε το δικτατορικό καθεστώς που επέβαλαν οι Έλληνες συνταγματάρχες στην Ελλάδα στις 21 Απριλίου 1967 (Maragkou, 2009, σ. 363). Για λόγους στρατηγικής ανάγκης, δεδομένου ότι το ελληνικό στρατιωτικό καθεστώς διακήρυξε την ισχυρή πίστη του στο NATO και τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι Αμερικανοί παρέβλεψαν την εσωτερική πολιτική κατάσταση και τη θυσία της δημοκρατίας κατά τη διάρκεια των επτά ετών στρατιωτικής κυριαρχίας (Rizas, 2008, σ. 53) Άλλωστε, οι σχέσεις μεταξύ του NATO και των ελληνικών ιθυνόντων δεν επηρεάστηκαν. Αυτό αποτέλεσε και σημαντικό στοιχείο μεταστροφής της κοινής γνώμης ενάντια στο NATO (Maragkou, 2009, σ. 363).

Ωστόσο, η Κυπριακή κρίση του 1974 σηματοδότησε ένα ισχυρότερο σημείο καμπής στις σχέσεις Ελλάδας-NATO (Stergiou & Kollias, 2008, σ. 551; Rizas, 2008, σ. 53), με αποτέλεσμα την απόσυρση της Ελλάδας από το NATO στις 14 Αυγούστου του 1974, λόγω του ότι ο NATO δεν κατάφερε να εκπληρώσει τον στόχο του. Η στάση του Καραμανλή απέναντι στο NATO ήταν αρνητική, αν και ένα τακτικό στοιχείο στην οργή του προφανώς απευθυνόταν συγκεκριμένα στους Αμερικανούς. Σύμφωνα με τον Rizas (2008, σ. 54), στις 22 Αυγούστου, σε μια εκτός σύνδεσης συνέντευξη με έναν ανταποκριτή του περιοδικού Newsweek, ο Έλληνας πρωθυπουργός, ο Καραμανλής, δήλωσε ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να βρει μια εναλλακτική λύση για την ένταξη στο NATO στην ΕΚ. Ο Έλληνας πρωθυπουργός πρόσθεσε ότι η Ελλάδα δεν θα μπορούσε να επανέλθει στη στρατιωτική διοίκηση του NATO ή να ανεχθεί τη λειτουργία των αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα, αρκεί η Ουάσιγκτον και το NATO να μην ασκήσουν πίεση στην Άγκυρα για το Κυπριακό (Rizas, 2008, σ. 54). Ερωτηθείς περαιτέρω σχετικά με την πιθανότητα αποσταθεροποίησης στα Βαλκάνια μετά το θάνατο του Τίτο και την πιθανότητα ενός περιορισμένου τοπικού πολέμου που οδήγησε στην απώλεια ενός τμήματος ελληνικής επικράτειας, ο Καραμανλής δήλωσε ότι η Ελλάδα θα ζήσει ακόμη και με αυτό το ενδεχόμενο. Ήταν πιθανώς μια τακτική απάντηση από την πλευρά του στο πλαίσιο της προσπάθειάς του να αυξήσει την πίεση στην Αμερική (Rizas, 2008, σ. 54).

Επίσης, στη συνάντησή του με τον Πρόσβη της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στην Αθήνα, στις 20 Αυγούστου 1974, ο Καραμανλής επιβεβαίωσε τη συνειδητοποίησή του για τον κίνδυνο που θέτει η Σοβιετική Ένωση για την ασφάλεια της Ελλάδας. Ωστόσο, έπρεπε να λάβει υπόψη τις αντι-αμερικανικές θέσεις του πληθυσμού που απέρρεαν από τις πολιτικές των ΗΠΑ στην Ελλάδα. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ελλάδα ανέμενε η Γαλλία και η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, ιδίως, να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη στήριξη των ελληνικών απειλών ενάντια σε μια πιθανή σοβιετική πρόοδο στην ανατολική Μεσόγειο. Είναι επίσης σημαντικό το γεγονός ότι η δημοτικότητα του Καραμανλή ήταν ένα σημαντικό στοιχείο που περιείχε μια μάλλον αποφασιστική και ανησυχητική εκείνη τη στιγμή, μετατόπιση της ελληνικής κοινής γνώμης προς τα αριστερά. Έτσι, ο Καραμανλής χρησιμοποίησε το πολιτικό του κεφάλαιο μεταξύ του ελληνικού πληθυσμού για να αναπτύξει μια στρατηγική μέσω της οποίας θα

μπορούσε να μετριάσει τις επιπτώσεις της αποξένωσης της Ελλάδας από το NATO και τις ΗΠΑ μέσω της προσχώρησης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ο Καραμανλής δεν αντιλήφθηκε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα ως εναλλακτική λύση του NATO, αλλά ως δεύτερο πυλώνα του δυτικού προσανατολισμού της Ελλάδας. Επιπλέον, θεωρήθηκε ως πρόσθετη βαλβίδα ασφαλείας από εσωτερικές και εξωτερικές πιθανές απειλές (Rizas, 2008, σ. 54)

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και της δεκαετίας του 1980, ο ρόλος του NATO ως μέσου επίτευξης θεσμικής διευθέτησης της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης, λόγω του ενδιαφέροντός του για ενοποίηση της επιχειρησιακής ομαλότητας και της συνοχής στη νότια πλευρά του, φαίνεται να είναι ο λόγος για την επανένταξη της Ελλάδας στην Ατλαντική Συμμαχία τον στις 19 Οκτωβρίου 1980. Επιπλέον, η τουρκική εισβολή στην Κύπρο καθώς και οι αναμνήσεις του επταετούς ελληνικού στρατιωτικού καθεστώτος (1967-1974) επαναπροσδιόρισαν το ενδιαφέρον των στρατιωτικών αξιωματούχων για τις εξωτερικές απειλές του ελληνικού κράτους και όχι για την εσωτερική του ασφάλεια. Η αποπολιτικοποίηση του στρατού φαίνεται να ήταν η αξία του Κωνσταντίνου Καραμανλή (1974-1980) και του Ανδρέα Παπανδρέου (1981-1989) (Stergiou & Kollias, 2018, σ. 552).

Όπως αναφέρουν οι Stergiou & Kollias (2018, σ. 549), σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες η δεκαετία του '80 χαρακτηριζόταν από την πολιτιστική κυριαρχία της «Νέας Δεξιάς», η ελληνική πολιτική κυριαρχούσε από την άνοδο του Ελληνικού Σοσιαλιστικού Κόμματος (ΠΑΣΟΚ). Ο ελληνικός ιδιοσυγκρασιακός σοσιαλισμός συσχετίστηκε με μια ισχυρή εθνικιστική και αντι-δυτική, δηλαδή αντι-NATO, αντι-αμερικανική και αντιευρωπαϊκή ρητορική. Ένα άλλο χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου ήταν η αλλαγή της θέσης της Ελλάδας σχετικά με την ελληνοτουρκική διαμάχη. Η ελληνική σοσιαλιστική διοίκηση το 1981-1989 συνδέθηκε με την αύξηση των εντάσεων με την Τουρκία. Ωστόσο, είναι σημαντικό να τονιστεί το εύρημα των Stergiou & Kollias (2018, σ. 564) ότι, παρά την ισχυρή αντι-δυτική, αντι-NATO και αντι-αμερικανική ρητορική, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ δεν εφάρμοσε εκτεταμένη αλλαγή στην αμυντική πολιτική που θα μείωνε την εξάρτηση της χώρας από την Δύση. Όλα τα μεγάλα οπλικά συστήματα, η κύρια πηγή εξάρτησης από τους προμηθευτές, εξακολούθησαν να αγοράζονται από τις ΗΠΑ ή άλλους μεγάλους παραγωγούς όπλων της Δυτικής Ευρώπης όπως η

Γερμανία και η Γαλλία. Η μόνη αξιοσημείωτη αλλαγή ήταν η διαφοροποίηση μεταξύ των προμηθευτών όπλων της Ελλάδας υπέρ των ευρωπαϊκών χωρών, μια αλλαγή που σταδιακά οδήγησε σε μείωση της σχεδόν μονοπωλιακής θέσης των αμερικανικών παραγωγών όπλων στην ελληνική αγορά. Όμως, αυτή η διαφοροποίηση δεν πρέπει να εξεταστεί μεμονωμένα από τη στρατηγική επιλογή της Ελλάδας να συνδέσει έντονα την οικονομία της και να προσδώσει τις προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης με τη διαδικασία της ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης. Ομοίως, η μάλλον αργή οικονομική απόδοση, δεν επέτρεψε καμία αξιοσημείωτη αύξηση των πραγματικών στρατιωτικών δαπανών παρά τις εντάσεις - που περιστασιακά στρατιωτικοποιήθηκαν έντονα - στις ελληνοτουρκικές διμερείς σχέσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ ΝΑΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

4.1 Η υφιστάμενη στρατηγική της Ελλάδας ως μέλος του ΝΑΤΟ

Για την Ελλάδα, το ΝΑΤΟ παραμένει σημαντικό ως αμυντική συμμαχία. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα πλοία του ΝΑΤΟ συνέβαλαν στη διασφάλιση της ασφάλειας κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες των Αθηνών κατόπιν αιτήματος των ελληνικών αρχών. Η Ελλάδα αποδίδει μεγάλη σημασία στο άρθρο 5 της Συνθήκης για τον Βόρειο Ατλαντικό, εν μέρει λόγω της γεωπολιτικής θέσης της Ελλάδας και των περίπλοκων σχέσεων με την Τουρκία (Górka-Winter & Madej, 2010, σ. 52). Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Γάδη (2018), δεν καθίσταται σαφές στη Συνθήκη αν η ένοπλη επίθεση θα πρέπει να προέρχεται εκτός της περιοχής του ΝΑΤΟ ή μπορεί να προέρχεται από μέλος του ΝΑΤΟ: «Τα συμβαλλόμενα μέρη συμφωνούν ότι μια ένοπλη επίθεση εναντίον ενός ή περισσότερων από αυτούς στην Ευρώπη ή τη Βόρεια Αμερική θα θεωρείται επίθεση εναντίον όλων». Επίσης, ο πρώην υπουργός Σ. Μάνος τονίζει ότι «τον Αύγουστο του 1974 το ΝΑΤΟ αποφάσισε ότι το Άρθρο 5 της Συνθήκης (επίθεση εναντίον ενός θα θεωρηθεί επίθεση εναντίον όλων) αφορά μόνον επιθέσεις που ένα μέλος θα δεχθεί από μη μέλος. Την παράδοση αυτή ερμηνεία εξακολουθεί να δίνει και σήμερα το ΝΑΤΟ αρνούμενο να προειδοποιήσει την Τουρκία ότι τυχόν επίθεσή της κατά της Ελλάδας θα ενεργοποιήσει το Άρθρο 5 της Συνθήκης εναντίον της» (Μάνος, 2020). Ωστόσο, δηλώσεις αξιωματούχων του ΝΑΤΟ στο παρελθόν προσπαθούν να καταστήσουν σαφές ότι η επίθεση θα πρέπει να προέρχεται εκτός της περιοχής του ΝΑΤΟ (Γάδης, 2018). Επίσης, ο Carpenter (2020) αναφέρει πως το άρθρο 5 δεν ισχύει σε περίπτωση σύρραξης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, καθώς και οι δύο χώρες είναι μέλη του ΝΑΤΟ.

Ωστόσο, τόσο οι ανακοινώσεις όσο και οι ενέργειες της Ελλάδας δείχνουν ότι βλέπει την ανάγκη μετατροπής της Συμμαχίας σε παγκόσμιο παράγοντα. Σύμφωνα με την Ελλάδα, η νέα στρατηγική ιδέα θα πρέπει να εξισορροπεί τις βασικές αποστολές του ΝΑΤΟ (με μεγάλη έμφαση στα Βαλκάνια) με τις αποστολές. Η ενεργειακή ασφάλεια στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ δεν αποτελεί προτεραιότητα της ελληνικής ατζέντας. Το ίδιο μπορεί να ειπωθεί και για την τρομοκρατία στον κυβερνοχώρο, αν και τον Μάιο του 2009, πραγματοποιήθηκε συζήτηση στο ελληνικό Υπουργείο Άμυνας σχετικά με την ένταξη της Ελλάδας στις

δράσεις του NATO για μία πολιτική άμυνας στον κυβερνοχώρο (Górka-Winter & Madej, 2010, σ. 53).

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η ελληνική συνεισφορά δεν ταιριάζει απόλυτα με το στρατιωτικό δυναμικό αυτής της χώρας. Επίσης, παρ' όλο που η Ελλάδα υποστηρίζει τις επιχειρήσεις εκτός του NATO, από τον Οκτώβριο του 2009 συνέβαλε μόνο με 145 στρατιώτες στην επιχείρηση ISAF, ενώ στην αποστολή KFOR συμμετείχε με 588 στρατιώτες. Ενδεχομένως αυτό να σημαίνει πως, κατά τη διάρκεια γενικότερων προβληματισμών σχετικά με τη νέα στρατηγική ιδέα της Συμμαχίας, η Ελλάδα να μην είναι πολύ δραστήρια ως υποστηρικτής νέων πρωτοβουλιών, αλλά να συνεχίσει μάλλον να ανταποκρίνεται στις προσκλήσεις άλλων χωρών (Górka-Winter & Madej, 2010, σ. 52). Ενδεχομένως αυτό να απορρέει από την αναγκαιότητα περικοπής των αμυντικών δαπανών, υπό το πρίσμα της τελευταίας οικονομικής κρίσης (Binder, 2012, σ. 105; Ploumis, 2019, σ. 555).

4.2 Οφέλη της Ελλάδας ως μέλος του NATO

Οι αμυντικοί προϋπολογισμοί στην εποχή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο αύξησαν τη σημασία της κατανομής της αποτελεσματικότητας στον αμυντικό τομέα, καθώς οι χώρες πρέπει να διατηρήσουν την ασφάλεια με μειωμένους πόρους που διατίθενται στην άμυνα (Sandler & Hartley, 2001, σ. 870). Αρχικά, η οικονομική θεωρία των συμμαχιών βασίστηκε στην ιδέα ότι οι σύμμαχοι συμβάλλουν από κοινού σε μια αμυντική δραστηριότητα που είναι ένα καθαρό δημόσιο αγαθό με μη ιδιωτικά και μη εξαιρούμενα οφέλη. Τα οφέλη της άμυνας είναι σημαντικά όταν η κατανάλωση μιας μονάδας άμυνας ενός συμμάχου δεν μειώνει τις καταναλωτικές ευκαιρίες που εξακολουθούν να είναι διαθέσιμες στους άλλους συμμάχους από την ίδια μονάδα (Sandler & Hartley, 2001, σ. 871). Ωστόσο, υπάρχει δυσανάλογη κατανομή των βαρών μεταξύ των κρατών, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, με τους μεγάλους συμμάχους να φέρουν σε μεγάλο βαθμό τα αμυντικά βάρη των μικρών. Αυτό ενδεχομένως να είναι προς όφελος της Ελλάδας, καθώς με μικρότερο κόστος (αμυντικές δαπάνες) απολαμβάνει ένα μεγάλο επίπεδο άμυνας και ασφάλειας.

Μια μελέτη των στρατιωτικών πτυχών της ελληνικής απόσυρσης, που εκπονήθηκε από το προσωπικό αμυντικής πολιτικής της βρετανικής επιτροπής αρχηγών προσωπικού τον Απρίλιο του 1975, τείνει να επιβεβαιώσει την εκτίμηση ότι η ικανότητα της Ελλάδας να διαμορφώσει μια ανεξάρτητη πολιτική ασφάλειας ήταν στην καλύτερη περίπτωση περιορισμένη. Η έκθεση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις δεν ήταν σε θέση να υπερασπιστούν την επικράτεια της χώρας τους μόνη τους χωρίς «τουλάχιστον» σημαντικό εκσυγχρονισμό και χρήση τακτικών πυρηνικών όπλων (τόσο ως αποτρεπτικό όσο και ως μέσο άμυνας του ορεινού συνοριακού εδάφους), καθώς και χρήση εξωτερικών ενισχύσεων. Η απόσυρση της Ελλάδας από τη στρατιωτική διοίκηση του NATO έθεσε όλο το θέμα των ενισχύσεων υπό έλεγχο, και το ίδιο ισχύει για τις πυρηνικές κεφαλές που αναπτύσσονταν στην Ελλάδα. Η απόσυρση της Ελλάδας άφησε επίσης ένα κενό και δημιούργησε αβεβαιότητα σχετικά με τις επικοινωνίες και τις εγκαταστάσεις εκπαίδευσης του NATO στην Ελλάδα. Όσον αφορά τις συνέπειες της απόσυρσης, η έκθεση προέβλεψε ότι, τόσο σε άμεσο στρατιωτικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο, η αποτροπή του NATO σχετικά με την επιρροή στη νότια πλευρά, θα εξασθενήσει. Η απόσυρση της Ελλάδας, σε συνδυασμό με το εμπάργκο όπλων εναντίον της Τουρκίας, θα μείωνε την αποτελεσματικότητα των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων και τον ρόλο τους στη συμμαχία (Rizas, 2008, σ. 58).

Υπό αυτό το πρίσμα, τα οφέλη της Ελλάδα από την ένταξή της στο NATO μπορούν να ιδωθούν σε μεγάλο βαθμό υπό το πρίσμα της δύναμης των ΗΠΑ στο NATO, αλλά και το ενδιαφέρον συμμαχιών από μέρους των μικρών κρατών με οργανισμούς όπου η παρουσία της Αμερικής σε επίπεδο στρατού, ναυτικού ή αεροπορίας είναι σημαντική. Στην περίπτωση αυτή, τα κοινά συμφέροντα - σε βάσεις, στρατιωτική δύναμη, προγράμματα βοήθειας ή υπηρεσίες πληροφοριών - είναι τα στοιχεία που δεσμεύουν στη συμμαχία (Keohane, 1971, σ. 165). Η επιτυχία αυτής της στρατηγικής καθορίζεται σε μεγάλο ποσοστό από το βαθμό στον οποίο οι αμερικανικές κυβερνητικές υπηρεσίες εξαρτώνται από τον μικρό σύμμαχο για την εκτέλεση των αποστολών τους. Η συμμαχική επιρροή στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι επομένως ιδιαίτερα υψηλή όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες διατηρούν στρατιωτικές εγκαταστάσεις μεγάλης κλίμακας και διεξάγουν ουσιαστικά προγράμματα βοήθειας, διότι σε τέτοιες περιπτώσεις οι αμερικανικές υπηρεσίες

εξαρτώνται από τη συγκατάθεση του μικρού συμμάχου για τη συνεχιζόμενη παρουσία τους εντός των ορίων του. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για το Πολεμικό Ναυτικό και την Πολεμική Αεροπορία, που απαιτούν βάσεις, δικαιώματα πτήσης και προνόμια *port-of-call* στο εξωτερικό. Στην περιοχή της Μεσογείου, η εξάρτηση από το Ναυτικό και την Πολεμική Αεροπορία είναι ιδιαίτερα μεγάλη, με την Πορτογαλία, την Ισπανία, την Ελλάδα και την Τουρκία να αποτελούν σημαντικούς συμμάχους. Όταν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ελλάδας είναι σε εξέλιξη, το Ναυτικό και η Αεροπορία τείνουν να έχουν μια πιο ευνοϊκή άποψη για τις συναλλαγές αυτές, κάτι που μπορεί να αποβεί σε όφελος της Ελλάδας ως μικρό κράτος, αλλά και σε όφελος της ίδιας της Αμερικής (Keohane, 1971, σ. 165).

Παράλληλα, το NATO πλέον διεξάγει επιχειρήσεις που σχετίζονται με τη διατήρηση της ειρήνης, τον έλεγχο της κυκλοφορίας, την απαγόρευση των ναρκωτικών, την πάταξη του λαθρεμπορίου. Οι επιχειρήσεις αυτές διεξάγονται και με τη συμμετοχή της ΕΕ, της οποίας η Ελλάδα είναι μέλος, αλλά και σε εδάφη της Ελλάδας, εξαιτίας της γεωστρατηγικής της θέσης, με αποτέλεσμα να επωφελείται η χώρα. Ως παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η επιχείρηση *Sea Guardian* παράλληλα με την Επιχείρηση *Sophia* από μέρους της ΕΕ για την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου στη Μεσόγειο και στο Αιγαίο (Szewczyk, 2019, σ. 23).

Ένα σημαντικό όφελος της Ελλάδας από τη συμμετοχή της στο NATO ήταν και η μακροχρόνια επίλυση του ονόματος της πΓΔΜ, πλέον Βόρειας Μακεδονίας. Το 2008 η Ελλάδα άσκησε το δικαίωμα το βέτο για την ένταξη της πΓΔΜ στο NATO καθώς εκκρεμούσε η επίλυση του ονόματος, παρά την πίεση του προέδρου των ΗΠΑ George W. Bush να επιλύσει αυτή τη διαφωνία που θα μπορούσε να πυροδοτήσει αστάθεια στα Βαλκάνια. Πιο συγκεκριμένα, ο Bush προέτρεψε την Ελλάδα να μην χρησιμοποιήσει το βέτο της ως μέλος της συμμαχίας, Το NATO και η Ευρωπαϊκή Ένωση ήθελαν άμεσα μία λύση στη διαμάχη αυτή για λόγους σταθερότητας στα Βαλκάνια, που απειλούνται ήδη από τη δήλωση ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου από τη Σερβία στις 17 Φεβρουαρίου (Brunnstrom & Pawlak, 2008). Ωστόσο, η Ελλάδα δήλωσε ότι θα αποτρέψει την ένταξη των Σκοπίων εκτός εάν αλλάξει το συνταγματικό της όνομα (Brunnstrom & Pawlak, 2008; Tziampiris, 2012, σ. 153). Έτσι, η Ελλάδα άσκησε το δικαίωμα του βέτο προκειμένου να επιτύχει το εθνικό της συμφέρον, ανεξάρτητα από τη φιλοδοξία της πλειοψηφίας

του NATO, αλλά και της ΕΕ. Αυτό έρχεται σε συμφωνία με τον ισχυρισμό που αναλύθηκε παραπάνω ότι αν και μέλη συμμαχιών, τα μικρά κράτη μπορούν να ακολουθήσουν στρατηγικές που δεν εντάσσονται στους περιορισμούς που επιβάλλουν οι υποχρεώσεις τους ως μέλη αυτών των συμμαχιών, και ανεξάρτητα των περιορισμών που έχουν στη βάση του μεγέθους στις διεθνείς διαπραγματεύσεις (Panke, 2012, σ. 316). Ενδεχομένως η στάση της Ελλάδας να υπαγορεύθηκε από την αναγνώριση του κρίσιμου ρόλου της εντός του NATO, δηλαδή να εστίασε στη γεωπολιτική της θέση (Chong, 2010, σ. 383; Παιδή, 2016, σ. 67). Ως εκ τούτου, η εν λόγω στρατηγική μπορεί να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα της θεωρίας 'small state status seeking' (Pedi & Kouskouvelis, 2019, σ. 152), αλλά και της θεωρίας «μικρό αλλά έξυπνο κράτος» (Pedi & Sarri, 2019, σ. 4).

Κατά την επίλυση της διαφωνίας του ονόματος το 2019 με τη Συνθήκη των Πρεσπών, ο τότε πρωθυπουργός Τσίπρας κατάφερε να ενισχύει τη δημόσια εικόνα της Ελλάδας ως χώρα που επιδιώκει να διατηρήσει την ειρήνη στα Βαλκάνια και ενεργεί προς αυτήν την κατεύθυνση (Koutsimprogiorgos, 2019). Στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών αναφέρονται τα θετικά σημεία της Συμφωνίας των Πρεσπών για την Ελλάδα σε γεωπολιτικό επίπεδο. Στα σημεία αυτά αναφέρεται πως μέσω της Συμφωνίας: α) «Ενισχύεται η ευρωπαϊκή προοπτική και η σταθερότητα στην γειτονική χώρα και έτσι περιορίζεται ο κίνδυνος επιρροής τρίτων δυνάμεων με αλλότριους σχεδιασμούς στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας», β) διαφυλάσσεται σημαντικό διπλωματικό κεφάλαιο για την αντιμετώπιση άλλων, αυξανόμενων, προκλήσεων που αντιμετωπίζει η Ελλάδα, ενισχύεται ο ρόλος της Ελλάδας στην περιοχή ως ευρωπαϊκός πυλώνας ειρήνης και ασφάλειας και παράλληλα αποδυναμώνεται ο επιθετικός εθνικισμός άλλων δυνάμεων, γ) αναβαθμίζεται ο ρόλος της Μακεδονίας και της Θράκης σε περιφερειακό οικονομικό κόμβο, δ) απαλείφεται οποιαδήποτε, έστω έμμεση, δυνατότητα διεκδίκησης «δικαιωμάτων» για δήθεν μειονότητα στη χώρα μας (Υπουργείο Εξωτερικών, 2019). Συνολικά, επομένως, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο ότι μέσα από τη Συμφωνία των Πρεσπών ότι αναβαθμίζεται η γεωστρατηγική θέση της Ελλάδας, κάτι το οποίο συνδέεται με τα οικονομικά συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή σε σχέση και με την Τουρκία (Δρίβας, 2018).

Ακόμα και αν υποστηριχθεί, όμως, πως οι ΗΠΑ έχουν σημαντικά οικονομικά και μη συμφέροντα στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων, τίθεται και πάλι το ζήτημα του κατά πόσο οι εγγυήσεις ασφαλείας των ΗΠΑ θα έχουν αντίκτυπο στην πραγματικότητα, καθώς δεν αποτελούν μέρος της Συμφωνίας των Πρεσπών. Τα ζητήματα αυτά αφορούν ιδιαίτερα στην ενίσχυση της αμυντικής της παρουσίας εν όψει και της αβεβαιότητας μελλοντικής πολιτικής της Τουρκίας σε σχέση με τις αμερικανικές στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο και στη Μέση Ανατολή (Μαλλιός, 2018). Επιπλέον, στο σημείο αυτό μπορεί να αναφερθεί και ο ισχυρισμός του Mearsheimer (194-1995, σ. 7) ότι διάφοροι θεσμοί, όπως το NATO, έχουν στην πραγματικότητα μικρή επιρροή στη συμπεριφορά των κρατών και επομένως δεν μπορούν να εγγυηθούν την ειρήνη και την ασφάλεια. Ο λόγος είναι ότι ενώ στο πλαίσιο αυτών των θεσμών προβλέπεται η συμπεριφορά των κρατών (ανταγωνισμός-συνεργασία μεταξύ τους), δεν μπορούν αυτοί οι θεσμοί να αναγκάσουν τα κράτη να συμπεριφέρονται στη βάση αυτών των συμφωνιών. Επομένως, η συγκεκριμένη Συμφωνία ενέχει και ορισμένες προκλήσεις για την Ελλάδα, που μένει να αποδειχθούν στο μέλλον.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο ισχυρισμός των Brzozowski και Michalopoulos (2019) ότι ήταν το NATO και όχι η ΕΕ που οδήγησε σε αυτή τη συμφωνία. Σύμφωνα με δήλωση του υπουργού άμυνας της Βόρειας Μακεδονίας, Radmila Šekerinska, χωρίς την προοπτική ένταξης στο NATO, η συμφωνία αλλαγής ονόματος της Βόρειας Μακεδονίας με την Ελλάδα δεν θα είχε επιτευχθεί, καθώς η ΕΕ δεν τηρεί τις υποσχέσεις της. Πιο συγκεκριμένα, ενώ η Βόρεια Μακεδονία κλήθηκε αμέσως να γίνει μέλος του NATO, η ΕΕ δεν ανταποκρίθηκε γρήγορα στην υπόσχεσή της να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις ένταξης της χώρας στην ΕΕ. Επίσης, ο Γενικός Γραμματέας του NATO Jens Stoltenberg είχε προβεί στην εξής δήλωση τον Μάιο του 2018: «είναι εξαιρετικά σημαντικό να υποστηρίξουμε τις προσπάθειες επίλυσης του ζητήματος της ονομασίας και ελπίζω ότι η Ελλάδα και η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας θα μπορέσουν να βρουν μια λύση γιατί τότε θα απευθύνουμε μια πρόσκληση στα Σκόπια να γίνουν μέλη του NATO» (Jozwiak, 2018). Οι ΗΠΑ επιθυμούσαν την ένταξη της πΓΔΜ στο NATO προκειμένου να μπορούν να ελέγξουν την επιρροή της Ρωσίας προς την Μεσόγειο, χωρίς να δείχνουν ενδιαφέρον για το όνομα της γείτονας χώρας (Μάζης, 2018α). Στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή της διόδου των Σκοπίων στο Αιγαίο

υπό σλαβική (Ρωσική) επιρροή, θα υπονομευόταν η αγγλοσαξωνική ισορροπία ισχύος στη Νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO, κάτι ιδιαίτερα επικίνδυνο δεδομένης της αβεβαιότητας της πολιτικής της Τουρκίας σε σχέση με τις ΗΠΑ και τη Ρωσία (Μάζης, 2018β).

Τέλος, ένα ακόμη όφελος που μπορεί να τονιστεί σχετίζεται με τη διαμάχη Ελλάδας-Τουρκίας. Ο επικεφαλής του NATO δήλωσε ότι η Τουρκία και η Ελλάδα συναντώνται καθημερινά στα κεντρικά γραφεία του NATO σε μια προσπάθεια επίλυσης διαφορών στην Ανατολική Μεσόγειο. Στη βάση αυτή, το NATO παρέχει μία «πλατφόρμα» συζήτησης στους εταίρους, όπως δήλωσε ο Γενικός Γραμματέας Jens Stoltenberg, στη βάση του «μηχανισμού αποσυμπίεσης» που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια των τεχνικών συναντήσεων μεταξύ των δύο γειτονικών χωρών. Υπενθυμίζοντας ότι η ανοιχτή γραμμή 24/7 δημιουργήθηκε μεταξύ των δύο χωρών χρησιμοποιώντας ασφαλή δίκτυα του NATO, ο Stoltenberg πρόσθεσε: «Εξετάζουμε τώρα πώς μπορούμε να επεκτείνουμε και να ενισχύσουμε περαιτέρω αυτόν τον μηχανισμό». Χαιρέτισε επίσης την «ευελιξία» της Άγκυρας και της Αθήνας για τη δημιουργία ενός τέτοιου μηχανισμού. Ο Stoltenberg διευκρίνισε, ωστόσο, ότι ο στρατιωτικός μηχανισμός αποσυμπίεσης μπορεί να μην επιλύσει τις διαφορές, αλλά μπορεί να προσφέρει τον χώρο για πολιτική συζήτηση και ενδεχομένως να οδηγήσει σε περαιτέρω συνομιλίες (Güler, 2020). Επομένως, αν και το NATO δε δημιουργήθηκε προκειμένου να διαχειρίζεται διαφωνίες εντός των μελών του, όπως σημειώνει η Salacanian (2020), ο ρόλος του είναι καταλυτικός στη διατήρηση της ειρήνης και την προσπάθεια επίλυσης διαφορών.

4.3 Η σημασία και χρησιμότητα της Ελλάδας στο NATO ως μικρό κράτος

Ένας πρώτος λόγος που καθιστά χρήσιμη την Ελλάδα στο NATO ως μικρό κράτος σχετίζεται με την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την εφαρμογή πολιτικών της Ένωσης σε επίπεδο άμυνας και ασφάλειας. «Η οικοδόμηση μιας ισχυρής συμμαχίας του NATO απαιτεί επίσης μια ισχυρή ευρωπαϊκή ικανότητα άμυνας. Έτσι, σε αυτήν τη σύνοδο κορυφής, θα ενθαρρύνω τους ευρωπαίους εταίρους μας να αυξήσουν τις αμυντικές τους επενδύσεις για να υποστηρίξουν τόσο τις επιχειρήσεις του NATO όσο και της ΕΕ» Αυτή η σημαντική δήλωση έγινε από τον Πρόεδρο Bush με την ευκαιρία της συνόδου κορυφής του NATO στο Βουκουρέστι το 2008 (Angelet & Vrailas, 2008, σ. 52). Η δήλωση αυτή

καταδεικνύει τη σημασία των ευρωπαϊκών κρατών, ως φορείς υλοποίησης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας, για το NATO. Όλα αυτά δείχνουν την αναγνώριση, από την πλευρά της Ουάσινγκτον, ότι ένα σημαντικό ποσό χρήσιμων επιχειρήσεων θα μπορούσε επίσης να πραγματοποιηθεί μέσω άμεσων επαφών με την ΕΕ, και όχι μέσω των δυσκίνητων και, πιο συχνά, μη παραγωγικών και αποστειρωμένων θεσμικών συναντήσεων που προβλέπονται σε επίσημα κείμενα. Υπάρχουν αποστολές που η ΕΕ είναι διατεθειμένη να αναλάβει στον πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας για τις οποίες οι ΗΠΑ δεν έχουν την ίδια προθυμία. Αυτές περιλαμβάνουν, αφενός, πολλές επιχειρήσεις για τις οποίες η ΕΕ βρίσκεται σε πλεονέκτημα λόγω της ικανότητάς της να κινητοποιεί τις μη στρατιωτικές συνιστώσες μιας παρέμβασης και, αφετέρου, την επίλυση συγκρούσεων στην άμεση περιοχή της Ευρώπης (53). Ως εκ τούτου, οι ΗΠΑ φαίνονται πιο πρόθυμες να αποδεχθούν ότι η ΕΕ θα πρέπει να αναπτύξει τις δομές και τις δυνατότητες που θα της επιτρέψουν να είναι ακόμη πιο αποτελεσματική. Ωστόσο, το NATO δεν είναι πλέον η ίδια συμμαχία που δημιουργήθηκε γύρω από την έννοια της συλλογικής αυτοάμυνας ενάντια σε μια συντριπτική εξωτερική απειλή. Η ανησυχία εκφράζεται συχνά ότι η αναζήτηση ενός νέου «raison d'être», εάν δεν είναι επιτυχής, θα μπορούσε να υπονομεύσει τη συνοχή του, δηλαδή έναν σκοπό που μπορεί να μοιραστεί όλα τα μέλη του. Υπό αυτές τις συνθήκες, υπάρχει δυσκολία από μέρους της ΕΕ να αναπτύξει ορισμένες από τις δικές της δυνατότητες και επιλογές ασφάλειας και άμυνας. Σε κάθε περίπτωση, όμως, η Ελλάδα αποτελεί μία χώρα που δεν ασχολείται με ψεύτικα διλήμματα και αμετάκλητες επιλογές που πρέπει να γίνουν μεταξύ του NATO και της ΕΕ, σε αντίθεση με άλλες χώρες. Αντίθετα, υποστηρίζει την ανάγκη ενίσχυσης των ισχυρών και αποτελεσματικών δεσμών μεταξύ των δύο οργανισμών, σεβόμενη ταυτόχρονα τη διαφορετική πολιτική ταυτότητα και το θεσμικό πλαίσιο του καθενός (Angelet & Vrailas, 2008, σ. 54).

Σύμφωνα και με τους Lindstrom και Tardy (2019, σ. 3), υπάρχει μια πραγματική προσδοκία ότι και οι δύο οργανισμοί θα πρέπει όλο και περισσότερο να συνεργάζονται σε μια εποχή όπου οι απειλές είναι πολύπλευρες. Υπάρχει μια αναγνώριση ότι η αντιμετώπιση τέτοιων απειλών απαιτεί και από τους δύο οργανισμούς να ενισχύσουν τη συνεργασία. Το 2016, τα δύο θεσμικά όργανα υιοθέτησαν μια κοινή δήλωση που αντικατοπτρίζει αυτήν την αναγκαιότητα: «Υπό

το φως των κοινών προκλήσεων που αντιμετωπίζουμε τώρα, πρέπει να εντείνουμε τις προσπάθειές μας: χρειαζόμαστε νέους τρόπους συνεργασίας και ένα νέο επίπεδο φιλοδοξίας, γιατί η ασφάλειά μας είναι αλληλένδετη, γιατί μαζί μπορούμε να κινητοποιήσουμε ένα ευρύ φάσμα εργαλείων για να ανταποκριθούμε στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε, και επειδή πρέπει να κάνουμε την πιο αποτελεσματική χρήση των πόρων. Ένα ισχυρότερο NATO και μια ισχυρότερη ΕΕ αλληλοενισχύονται. Μαζί μπορούν να παρέχουν καλύτερη ασφάλεια στην Ευρώπη και πέραν αυτής» (Lindstrom & Tardy, 2019, σ. 3). Σε συνδυασμό με αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ακόμα πως ορισμένα κράτη-μέλη της ΕΕ εγείρουν διαφωνίες έναντι των ΗΠΑ (π.χ. πυρηνική συμφωνία του Ιράν) και ως εκ τούτου το NATO βασίζεται σε κράτη-μέλη που υποστηρίζουν τις αποφάσεις του. Η υποστήριξη αυτή είναι επίσης απαραίτητη και για τους τομείς συνεργασίας μεταξύ των δύο οργανισμών, όπως κοινές προσπάθειες για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών, ασφάλειας στον κυβερνοχώρο, αμυντικών δυνατοτήτων, στρατιωτικής κινητικότητας, αντιτρομοκρατίας, γυναικών, ειρήνης και ασφάλειας (Lindstrom & Tardy, 2019, σ. 3).

Ως εκ τούτου, η συνεργασία NATO-ΕΕ είναι απαραίτητη για τη διευκόλυνση μιας αποτελεσματικής και πολυδιάστατης αντίδρασης στις σύγχρονες απειλές ασφαλείας (Tardy & Lindstrom, 2019, σ. 5), με αποτέλεσμα κράτη-μέλη που ανήκουν στην ΕΕ, όπως η Ελλάδα, να είναι ιδιαίτερα σημαντικά. Η εταιρική σχέση NATO-ΕΕ έχει καταστεί κεντρικό στοιχείο της ευρείας αρχιτεκτονικής διακυβέρνησης ασφαλείας για γεωγραφικούς λόγους, καθώς και λόγους σχετικά με την άμυνα και την ασφάλεια (Tardy & Lindstrom, 2019, σ. 7). Το 2016 το NATO ξεκίνησε την Επιχείρηση Sea Guardian στη Μεσόγειο παράλληλα με την Επιχείρηση Sophia από μέρους της ΕΕ για την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου. Οι δύο θαλάσσιες επιχειρήσεις επωφελήθηκαν από την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ της ΕΕ και του NATO και την υλικότεχνική υποστήριξη, συμπεριλαμβανομένου του ανεφοδιασμού. Στο Αιγαίο, το NATO παρείχε επίσης πληροφορίες σε πραγματικό χρόνο σε ελληνικούς και τουρκικούς ακτοφύλακες, καθώς και στην Frontex της ΕΕ, για τον εντοπισμό λαθρεμπόρων (Szewczyk, 2019, σ. 23). Επομένως, η κρίσιμη θέση της Ελλάδας στο νοτιότερο άκρο της Ευρώπης με πρόσβαση στο Αιγαίο καθιστά ακόμα πιο σημαντική τη συμβολή της

στις επιχειρήσεις του NATO, αλλά και της ΕΕ και επομένως στη συνεργασία αυτών των δύο οργανισμών.

Άλλωστε, η γεωγραφία αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της στρατηγικής σταθερότητας. Η στρατηγική σταθερότητα εννοείται ως μια προϋπόθεση όπου οι υπεύθυνοι πολιτικής δεν αισθάνονται πίεση προκειμένου να κάνουν χρήση αποκλειστικά στρατιωτικής δύναμης, αν και αυτό δεν αποκλείεται, στην επιδίωξη συγκεκριμένων κρατικών συμφερόντων (Loo, 2003, σ. 156). Από μια αυστηρά Clausewitzian προοπτική, η επιδίωξη οποιουδήποτε πολέμου περιλαμβάνει μια σειρά δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της συλλογής πληροφοριών, του ανεφοδιασμού και αποφάσεις για αναγκαστική ανάπτυξη και δράση, όπου η γεωγραφία αποτελεί κεντρικό ζήτημα σε όλα τα επίπεδα στρατιωτικού σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων (Loo, 2003, σ. 161). Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η συνεργασία του NATO με την ΕΕ παρέχει δυνατότητες ανάπτυξης επιχειρήσεων από μέρους του NATO (των ΗΠΑ), καθώς έχει την έμπρακτη υποστήριξη και βοήθεια της ΕΕ και κρατών-μελών αυτής σε επίπεδο ανεφοδιασμού, ανταλλαγής πληροφοριών. Παράλληλα, η γεωγραφική θέση της Ελλάδας διευκολύνει την ανάπτυξη επιχειρήσεων από το NATO σε άλλες χώρες (π.χ. βάση στη Σούδα).

Η στρατηγική θέση της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο είναι εξαιρετικά σημαντική για τις ΗΠΑ. Η εναρμονισμένη εμπλοκή των ΗΠΑ με την περιοχή είναι ολοένα και πιο απαραίτητη, τόσο για την άμυνα ενάντια στις αυξανόμενες κοινές απειλές όσο και για την αξιοποίηση στρατηγικών σχεδιασμών που έχουν ήδη ξεκινήσει. Όλο και περισσότερο η Ελλάδα καθίσταται ένας κρίσιμος, υπέρ των ΗΠΑ, γεωπολιτικός παράγοντας στο επίκεντρο κάθε βασικού ζητήματος ασφάλειας στην περιοχή σε πολλαπλό επίπεδο (JINSA Gemunder Center's Eastern Mediterranean Policy Project, 2020). Η στρατηγική της θέση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και την Ανατολική Μεσόγειο, η εγγύτητά της με τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή, καθιστά τα ελληνικά / ευρωπαϊκά σύνορα προπύργιο του NATO και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον Νότο. Ταυτόχρονα, η (γεω) πολιτική σταθερότητα της Ελλάδας μέσα σε μια ευρύτερη περιοχή αναταραχών, πολιτικών εντάσεων, συγκρούσεων, μετακίνησης μεταναστών και κλιματικής αλλαγής, καθιστά τη χώρα Σύμμαχο σημαντικής προστιθέμενης αξίας για τη νότια πλευρά του NATO (NATO, 2020).

Επίσης, ο ρόλος της Ελλάδας καθίσταται ακόμα πιο σημαντικός εξαιτίας της περιφερειακής αλλαγής που συντελέστηκε από μέρος της Τουρκίας υπό τον Πρόεδρο Erdoğan και πιο συγκεκριμένα από έναν δημοκρατικό και αξιόπιστο εταίρο του NATO σε έναν φιλο-ρωσικό, εχθρικό προς τη Δύση. Όλο και περισσότερο, οι φιλοδοξίες της Άγκυρας δείχνουν μεγαλύτερη περιφερειακή επιρροή, και ενδεχομένως ακόμη και κυριαρχία, έναντι της Ελλάδας, του Ισραήλ, της Κύπρου, της Αιγύπτου και άλλων εταίρων των ΗΠΑ. Η ανακάλυψη σημαντικών αποθεμάτων φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο αυξάνει τις εντάσεις και τους κινδύνους σύγκρουσης περαιτέρω (JINSA Gemunder Center's Eastern Mediterranean Policy Project, 2020). Οι πρωτοβουλίες που ανέλαβε η Ελληνική Διπλωματία στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και ιδίως η έναρξη των πλαισίων συνεργασίας Ισραήλ - Κύπρος - Ελλάδα και Αίγυπτος - Κύπρος - Ελλάδα, καθώς και η οργάνωση των διασκέψεων για την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο οδήγησε σε περαιτέρω ενίσχυση του σημαντικού πολιτικού ρόλου της Ελλάδας στην προαναφερθείσα περιοχή, καθιστώντας την σύμμαχο ασφάλειας για το NATO (NATO, 2020).

Τα παραπάνω συνέβαλαν στον επαναπροσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας. Η εν λόγω χώρα υπήρξε μεταξύ των πιο περίπλοκων συμμάχων της Αμερικής τις τελευταίες δεκαετίες, αλλά πλέον υπάρχει αυξανόμενη εθνική συναίνεση στην Αθήνα ότι μια ισχυρή σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες θα πρέπει να αποτελέσει το θεμέλιο της ασφάλειας της χώρας (JINSA Gemunder Center's Eastern Mediterranean Policy Project, 2020). Η Ελλάδα συμμετέχει ενεργά στον στρατηγικό σχεδιασμό του NATO, προωθώντας ταυτόχρονα το εθνικό της συμφέρον και σεβόμενη πλήρως τους Συμμάχους της (NATO, 2020). Εκτός από τον επιχειρησιακό προγραμματισμό, η Ελλάδα συμμορφώνεται πλήρως με τις δεσμεύσεις της σχετικά με την κατανομή των βαρών, καθώς είναι ένα από τα επτά κράτη μέλη της Συμμαχίας (Ηνωμένες Πολιτείες, Ελλάδα, Εσθονία, Πολωνία, Λετονία, Λιθουανία και Ηνωμένο Βασίλειο) επενδύοντας τουλάχιστον 2% του ΑΕγχΠ τους στις αμυντικές δαπάνες (NATO, 2020).

Παράλληλα, η Αθήνα δημιουργεί επίσης νέες διπλωματικές, οικονομικές και στρατιωτικές εταιρικές σχέσεις με το Ισραήλ. Κατά μία έννοια, η Αθήνα φαίνεται να γεμίζει το κενό που άφησε η σταδιακή απομάκρυνση της Τουρκίας από την

Αμερική και τη Δύση. Η Ελλάδα φιλοδοξεί να αναλάβει τον ρόλο της Άγκυρας ως νοτιοανατολικός προμαχώνας της δυτικής συμμαχίας και να γίνει ένας διπλωματικός και οικονομικός κόμβος που διασυνδέει την Ευρώπη και άλλους αναπτυσσόμενους περιφερειακούς φορείς όπως το Ισραήλ, η Κύπρος και η Αίγυπτος (JINSA Gemunder Center's Eastern Mediterranean Policy Project, 2020).

Οι Górka-Winter και Madej (2010, σ. 53) αναφέρουν αρκετούς λόγους για τους οποίους η Ελλάδα είναι εξαιρετικά χρήσιμη στο NATO. Καταρχήν, η Ελλάδα υποστηρίζει τις αντιπρομοκρατικές δραστηριότητες του NATO όπως επιβεβαιώνεται από τη δυναμική συμμετοχή της στο Active Endeavour στη Μεσόγειο Θάλασσα. Επίσης, η Ελλάδα υποστηρίζει τον στρατιωτικό μετασχηματισμό του NATO, ιδίως όσον αφορά τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας των αποστολών εκτός περιοχής. Για αυτόν τον λόγο, υποστηρίζει ενεργά τη δύναμη NATO Response. Επιπλέον, η Ελλάδα υποστηρίζει τη διεύρυνση του NATO και την πολιτική ανοιχτών θυρών, αν και όχι άνευ όρων. Πρώτον, τα νέα μέλη θα πρέπει να μπορούν να συνεισφέρουν στις πολιτικές της Συμμαχίας. Δεύτερον, οι αρχές που καθοδηγούν τη συμπεριφορά του NATO πρέπει να διατηρηθούν σε μια διευρυμένη συμμαχία. Η Ελλάδα υποστηρίζει λοιπόν τη διεύρυνση, υπό την προϋπόθεση ότι οι υποψήφιοι χώρες πληρούν πλήρως τις απαιτήσεις που θέτει η Συμμαχία, ιδίως εκείνες που αφορούν τη δημιουργία και τη διατήρηση σχέσεων καλής γειτονίας. Παράλληλα, η Ελλάδα έχει από καιρό ασχοληθεί με τη σταθεροποίηση των Βαλκανίων. Υποστήριξε τις φιλοδοξίες της Κροατίας και της Αλβανίας και υποστηρίζει τη μελλοντική ένταξη χωρών στο NATO όπως η Σερβία και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Έτσι, η Ελλάδα συμμορφώνεται πλήρως με την πολιτική του NATO να προωθήσει τις προσπάθειες ένταξης των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων στη Συμμαχία, σεβόμενοι πάντα τις αρχές της τελευταίας (NATO, 2020).

Τρίτον, κάθε ελληνική κυβέρνηση - ανεξάρτητα από την πολιτική της σύνθεση - και η κοινή γνώμη της χώρας υποστηρίζουν την ανάπτυξη των σχέσεων NATO-ΕΕ. Η συνεργασία αυτή θα πρέπει να βασίζεται στο πλαίσιο που παρέχεται από τη μακρόχρονη διαπραγματεύση του Berlin Plus από το 2003, τον σεβασμό του διεθνούς δικαίου, καθώς και στην κοινή λογική, που σημαίνει ότι η συνεργασία

της Συμμαχίας με την ΕΕ πρέπει να περιλαμβάνει όλες τις χώρες μέλη της ΕΕ και να βασίζεται στην καλή θέληση (Górka-Winter & Madej, 2010, σ. 54). Η Ελλάδα δίνει μεγάλη έμφαση στη συνεργασία μεταξύ NATO και ΕΕ, υπό την προϋπόθεση ότι αυτή η συνεργασία υλοποιείται προς όφελος και των δύο πλευρών, λαμβάνοντας υπόψη μια προσέγγιση «Organization-to-Organization» και σεβόμενη την αυτονομία κάθε μέρους, αρνούμενη οποιαδήποτε μορφής αποκλειστικότητα, αναγνωρίζοντας την ανάγκη πλήρους διαφάνεια για όλα τα κράτη μέλη, καθώς και τον χαρακτήρα των δυνατοτήτων του NATO και της ΕΕ (NATO, 2020).

Τέταρτον, η Ελλάδα ενδιαφέρεται να προωθήσει τις σχέσεις μεταξύ του NATO και της Ρωσίας, παραδοσιακά έναν σημαντικό οικονομικό και πολιτιστικό εταίρο, κάτι που πρέπει να είναι μία από τις προτεραιότητες της Συμμαχίας. Η πρώτη συνάντηση του Συμβουλίου NATO-Ρωσίας μετά τη σύγκρουση Ρωσίας-Γεωργίας του 2008 πραγματοποιήθηκε στο νησί της Κέρκυρας τον Ιούνιο του 2009, με την παρουσία των πρωθυπουργών της Ελλάδας και της Ιταλίας. Κατά τη διάρκεια της συνάντησης, η Ελλάδα ζήτησε εποικοδομητική συνεργασία μεταξύ NATO και Ρωσίας σε λειτουργικές και πολιτικές διαστάσεις, η οποία συνεπάγεται τη συνέχιση του πολιτικού διαλόγου σε διαφορετικά επίπεδα, ακόμη και σε θέματα που δεν συμφωνούν οι δύο εταίροι. Ωστόσο, αυτή η συνεργασία πρέπει να βασίζεται σε ορισμένες αρχές, όπως ο σεβασμός της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών - μια σαφής αναφορά στη σύγκρουση μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας (Górka-Winter & Madej, 2010, σ. 54). Έτσι, η Ελλάδα υποστηρίζει τη διπλή προσέγγιση όσον αφορά τις σχέσεις NATO-Ρωσίας προκειμένου να μειωθεί η ένταση και να διατηρηθεί ο διάλογος τόσο σε πολιτικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο. Η Ελλάδα είναι επίσης μέρος της Ομάδας Like-Minded της πρωτοβουλίας Steimeier για την εκ νέου έναρξη του ελέγχου των συμβατικών όπλων στην Ευρώπη και συμμετέχει ενεργά σε συνεχιζόμενες σχετικές συζητήσεις στο πλαίσιο του ΟΑΣΕ (NATO, 2020).

Τέλος, η Ελλάδα υποστηρίζει την περαιτέρω ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ του NATO και των διεθνών οργανισμών - του ΟΗΕ και του ΟΑΣΕ, εκτός από την ΕΕ. Σύμφωνα με την Ελλάδα, πρέπει να είναι συμπληρωματικές στην εκτέλεση των καθηκόντων που σχετίζονται με την ασφάλεια. Η ανάπτυξη της συνεργασίας

με αυτές τις δομές θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα αντίστοιχα θεσμικά τους πλαίσια και την αρχή της αυτόνομης λήψης αποφάσεων. Η Ελλάδα είναι έτοιμη να ξεκινήσει συζητήσεις με κάθε κράτος του EAPC και, σε περίπτωση ανάγκης, να προωθήσει τις αρχές της Συμμαχίας. Υποστηρίζει επίσης σθεναρά τη διμερή συνεργασία στο πλαίσιο της Σύμπραξης για την Ειρήνη (άλλωστε ένα από τα εκπαιδευτικά κέντρα του PfP βρίσκεται στην Ελλάδα) και πολυμερών πρωτοβουλιών - του Μεσογειακού Διαλόγου και της Πρωτοβουλίας Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης - οι οποίες έχουν μεγάλη σημασία για την ατζέντα του NATO. Η Ελλάδα υποστηρίζει την επέκταση του μηχανισμού μεσογειακού διαλόγου, υποστηρίζοντας ότι η ασφάλεια στην Ευρώπη εξαρτάται από τη σταθεροποίηση της περιοχής της Μεσογείου, κάτι το οποίο αποτελεί μια από τις ελληνικές προτεραιότητες (Górka-Winter & Madej, 2010, σ. 55).

4.4 Προκλήσεις και κίνδυνοι

Λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες γεωστρατηγικές συνθήκες, η συμμετοχή της Ελλάδας στο NATO μπορεί να είναι επιθυμητή και απαραίτητη. Παρά την ασφάλεια που παρέχει το NATO στην Ελλάδα, η συμμετοχή σε αυτή τη συμμαχία φέρει ευθύνες σε επίπεδο αμυντικών δαπανών και στρατιωτικής ετοιμότητας (Camilleri, 2017, σ. 2). Η οικονομική κρίση επιδείνωσε τα κενά «εκσυγχρονισμού», «συμμετοχής» και «νομιμότητας» που υπάρχουν στη διατλαντική συμμαχία. Ακόμη και πριν από την οικονομική ύφεση, υπήρχε ασυμφωνία μεταξύ της ταχύτητας με την οποία οι ΗΠΑ και οι Ευρωπαίοι εκσυγχρονίζουν τις στρατιωτικές τους δυνατότητες και εισήγαγαν νέες τεχνολογίες - οδηγώντας πολλούς στην υπόθεση ότι το NATO ήταν ήδη μια πολυεπίπεδη συμμαχία. Ως αποτέλεσμα των περικοπών δαπανών, το κενό αυτό διευρύνθηκε. Οι ΗΠΑ συνέχισαν τις συχνές τεχνολογικές αναβαθμίσεις, αλλά τα ευρωπαϊκά κράτη εκσυγχρόνισαν τις στρατιωτικές τους πλατφόρμες με βραδύτερο ρυθμό από ότι είχε αρχικά προγραμματιστεί (O'Donnell, 2012, σ. 8).

Η Ελλάδα επίσης σχεδίαζε να μειώσει τις στρατιωτικές της δεσμεύσεις στις αποστολές NATO λόγω των συνεχιζόμενων οικονομικών της δυσκολιών στο εσωτερικό (Binder, 2012, σ. 105). Τον Ιούλιο του 2017, το Ελληνικό Κοινοβούλιο υπέγραψε το Συμπληρωματικό Μνημόνιο Συνεργασίας για την εφαρμογή της Μεσοπρόθεσμης Φορολογικής Στρατηγικής 2018-2021, το οποίο έθεσε τις

Ελληνικές Εθνικές Αμυντικές Δυνάμεις (HNDF) υπό την αναπροσαρμογή των επιδομάτων και παροχών στο πλαίσιο του συστήματος προκειμένου να αποταμιεύονται κατά τη διάρκεια το οικονομικό έτος 2018. Αυτό το πρόγραμμα απαιτεί επίσης για την Ελλάδα ένα εξαιρετικά υψηλό δημοσιονομικό πλεόνασμα του 3,5% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) της χώρας για τα οικονομικά έτη 2018-2021, χωρίς διακριτικές ρήτρες για τις αμυντικές δαπάνες. Έτσι, οι οικονομικές προκλήσεις οδήγησαν τις αμυντικές δαπάνες της Ελλάδας σχεδόν στα μισά επίπεδα του 2009. Επιπρόσθετα, η ελληνική οικονομική κρίση συνέβαλε στην εξωτερική μετανάστευση, με αποτέλεσμα το Brain drain και μια δημογραφικά πληθυσμιακή γήρανση που αναμένεται να έχουν αρνητικές συνέπειες στην ετοιμότητα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων (Ploumis, 2019, σ. 554). Παραδοσιακά, η αμυντική στρατηγική της Ελλάδας για τον περιορισμό της Τουρκίας βασίζεται στη στρατιωτική ισορροπία μεταξύ των δύο χωρών. Ωστόσο, η οικονομική κρίση είχε σοβαρές συνέπειες στη διατήρηση της ελληνικής στρατιωτικής ισορροπίας με την Τουρκία, κυρίως λόγω της έλλειψης προμήθειας σύγχρονου αμυντικού εξοπλισμού, αλλά και ταυτόχρονης αύξησης των δαπανών από μέρους της Τουρκίας σε στρατιωτικό εξοπλισμό. Υπό την προϋπόθεση ότι οι οικονομικές συνθήκες της Ελλάδας δεν βελτιώνονται ουσιαστικά και παραμένουν οι υφιστάμενες γεωπολιτικές θέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο, αναμένεται ότι η ισορροπία στις στρατιωτικές σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας θα αντιστραφεί στο εγγύς μέλλον και η Τουρκία θα έχει την ικανότητα να αμφισβητήσει ανοιχτά τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις στην ξηρά, στη θάλασσα, στον αέρα και στον τομέα του κυβερνοχώρου (Ploumis, 2019, σ. 555).

Ωστόσο, η έρευνα των Katsaitis et al. (2019, σ. 193) που διερεύνησε την πιθανότητα αύξησης των αμυντικών δαπανών από την Ελλάδα μόλις η οικονομία της χώρας ανακάμψει από τη συνεχιζόμενη κρίση, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τις συστάσεις πολιτικής της τρούικας, κατέδειξε πως αναμένεται αύξηση των προμηθειών εξοπλισμού αμυντικών δαπανών τα επόμενα χρόνια. Η κινητήριος δύναμη αυτών των αυξήσεων στο μέλλον είναι οι αντίστοιχες δαπάνες της Τουρκίας, στη λογική ενός περιβάλλοντος αγώνα όπλων που απειλεί τη συνοχή του NATO από το 1974, όταν η Ελλάδα είχε αποσυρθεί από η στρατιωτική δομή της συμμαχίας για περίοδο έξι ετών.

Στο πλαίσιο της σχέσεως μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας υπάρχει ένας ακόμη κίνδυνος για την Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, τον Σεπτέμβριο του 2020, έπειτα από μεσολάβηση του NATO, υπήρξε πρόβλεψη για συζητήσεις μεταξύ των δύο χωρών, προκειμένου να επιλύσουν τη διαφωνία σχετικά με την ΑΟΖ και την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων, μία προσπάθεια που προωθείται και από τη Γερμανία (Emmott & Butler, 2020). Αυτή η ουδέτερη στάση του NATO δεν είναι προς όφελος της Ελλάδας. Σύμφωνα με ανακοίνωση της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσινγκτον τον Οκτώβριο του 2020: «Θα ήταν αδύνατο να μαντέψει κανείς ότι υπάρχει μία συμμαχία τα τελευταία 68 χρόνια με κάποιον που ακολουθεί τις εντάσεις που η Τουρκία αναπτύσσει εδώ και αρκετούς μήνες, πρώτα στα χερσαία σύνορά της με την Ελλάδα, μετά στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο» (Ο' Connor, 2020). Έτσι, η διαχείριση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών βασίζεται περισσότερο στη δημιουργία επικοινωνιακών δεσμών και όχι στην άμεση επίλυση του προβλήματος, με το NATO να μην προσπαθεί προς αυτήν την κατεύθυνση, αλλά απλώς να έχει έναν περισσότερο συμβουλευτικό ρόλο με προσανατολισμό τον διάλογο. Επιπρόσθετα, τίθεται εν αμφιβόλω η εξέλιξη αυτών των επικοινωνιών, καθώς εξαρτάται από τις προθέσεις των ΗΠΑ, πρωτίστως, απέναντι στην Τουρκία και στην Ανατολική Μεσόγειο, ιδίως υπό τη νέα προεδρία του Biden.

Παράλληλα, ενώ η συμμαχία του NATO έχει διατηρήσει και ακόμη διευρύνει (αν και είναι νέα μέλη) την αρχική της στρατιωτική δομή και την προοπτική μέχρι την περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, αυτή τη στιγμή επιδιώκει να ορίσει έναν νέο ρόλο για τον εαυτό του σε ένα διεθνές περιβάλλον πιο προσαρμοσμένο στην ειρήνη και τη διατήρηση της ειρήνης παρά στις επίσημες αμυντικές στάσεις. Με αυτό το πνεύμα συμμετείχε σε δραστηριότητες τόσο εντός της ίδιας της Ευρώπης (στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη) όσο και εκτός (στο Αφγανιστάν και τη Λιβύη) (Camilleri, 2017, σ. 6).

Εκτός των παραπάνω, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ΗΠΑ, στις οποίες οι Ευρωπαίοι συνηθίζουν να βασίζονται σε ορισμένες σημαντικές πτυχές της προστασίας τους, έχουν στρέψει την προσοχή τους μακριά από την Ευρώπη, ιδίως την εποχή του Μπους με επίκεντρο τη Μέση Ανατολή, αλλά και από την αρχή της κυβέρνησης Obama με τον «άξονα προς την Ασία». Αυτές οι πολιτικές σηματοδότησαν ότι οι Ευρωπαίοι θα αναλάβουν μεγαλύτερη ευθύνη για την άμυνα

και την ασφάλειά τους. Κατά τη διάρκεια της συνόδου του NATO του 2016 στη Βαρσοβία, ο Obama δήλωσε ότι η Ευρώπη θα παραμείνει ο ακρογωνιαίος λίθος της εμπλοκής της Αμερικής με τον κόσμο (Pedi, 2019, σ. 51). Ωστόσο, ο Obama υπογράμμισε ότι είναι σημαντικό τα μέλη του NATO να συνεχίσουν να επενδύουν περισσότερο στην κοινή άμυνα. Μία σταθερή και υγιής διατλαντική σχέση προϋποθέτει ότι η ΕΕ θα καταστεί ικανή να αναλάβει αυτόνομη δράση (Pedi, 2019, σ. 51). Ενδεχομένως αυτό να μην είναι προς όφελος των μικρών κρατών, ειδικότερα αν αναλογιστεί κανείς πως, μέχρι στιγμής, η πλειονότητα των επιχειρήσεων της ΕΕ ήταν κατά κύριο λόγο μη στρατιωτικής φύσεως. Τα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ που είναι επίσης μέλη του NATO δεν απορρίπτουν τη χρήση σκληρής δύναμης στο πλαίσιο του NATO σε συνασπισμούς ad hoc, αλλά θεωρούν την ΕΕ ως έναν θεσμό που χρησιμοποιεί την ήπια ισχύ αντί της στρατιωτικής επέμβασης (Pedi, 2019, σ. 49). Στο πλαίσιο αυτό η ΕΕ πρέπει να αποσαφηνίσει τι σημαίνει «στρατηγική αυτονομία» και πού βρίσκεται όσον αφορά τη σχέση της με το NATO, ιδίως καθώς πολλά μέλη της ΕΕ και ειδικά τα μικρά κράτη-μέλη τείνουν να τονίζουν την υπεροχή του NATO όταν πρόκειται για ασφάλεια και είναι δεν πρόθυμοι να εργαστούν σκληρότερα για την αυτονομία της ΕΕ (Pedi, 2019, σ. 53).

Σε σχετικά παρόμοιο πλαίσιο, μία σημαντική πρόκληση για την Ελλάδα από τη συμμετοχή της στο NATO υπό το πρίσμα του μικρού κράτους μπορεί να ιδωθεί υπό το πρίσμα της συνεργασίας του NATO με την ΕΕ. Η Επιτροπή, ένας παραδοσιακός σύμμαχος των μικρών κρατών, δέχεται πιέσεις από τον απόδημοκρατισμό. Η αυξημένη χρήση της ειδικής πλειοψηφίας στο Συμβούλιο και η τάση συνεργασίας μεταξύ των μεγάλων κρατών εκτός της επίσημης θεσμικής συνεργασίας συμπιέζουν την επίδραση των μικρών κρατών. Παράλληλα, το Κοινοβούλιο δεν έχει παραδοσιακά θεωρηθεί ότι εργάζεται στα συμφέροντα των μικρών κρατών (Grøn & Wivel, 2011, σ. 535). Επομένως, μία συνεργασία NATO-ΕΕ ενδεχομένως να διεξαχθεί χωρίς να υπάρχει απόλυτη συναίνεση των μικρών κρατών για τη συνεργασία αυτή. Από ενδεχομένως να οδηγεί σε πιέσεις στην Ελλάδα να δεχθεί να συμμετάσχει σε επιχειρήσεις που δεν την ενδιαφέρουν και από τις οποίες δεν θα αποκομίσει άμεσο όφελος.

Άλλωστε, η ραγδαία ανάπτυξη της ΕΕ ως φορέας ασφαλείας δημιούργησε νέες εντάσεις μεταξύ μεγάλων και μικρών κρατών μελών της ΕΕ. Η κατάρρευση ενός αυστηρού 'καταμερισμού εργασίας' μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και των μικρών κρατών στην Ευρώπη μετά τον Ψυχρό Πόλεμο παρείχε στα μικρά κράτη μεγαλύτερη ελευθερία ελιγμών στις δράσεις εξωτερικής πολιτικής τους. Μια σημαντική προϋπόθεση για αυτήν την αυξημένη ελευθερία ελιγμών ήταν η ρύθμιση των διακρατικών σχέσεων μέσω των κανόνων της ΕΕ και των θεσμών που τροποποιούν ριζικά τα παραδοσιακά προβλήματα ασφάλειας των μικρών κρατών. Αυτό ταυτόχρονα δημιουργεί ένα «δίλημμα ολοκλήρωσης» μεταξύ της διατήρησης της εθνικής αυτονομίας και της επιδίωξης άσκησης επιρροής στις ευρωπαϊκές υποθέσεις μέσω της ενεργού συμμετοχής στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Thorhallsson & Wivel, 2006, σ. 651)

Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αναδύθηκε ως ένας σχεδόν ιδανικός οργανισμός ασφάλειας για τα μικρά κράτη της περιοχής μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, αλλά η επακόλουθη ανάπτυξη αποτελεί πρόκληση για σημαντικές πτυχές της ταυτότητας και των συμφερόντων των μικρών κρατών μελών της ΕΕ. Παρ' όλο που η ΕΕ εξακολουθεί να είναι ένας ελκυστικός οργανισμός ασφάλειας για τα περισσότερα μικρά κράτη της περιοχής, τα κράτη αυτά θα πρέπει να επανεξετάσουν μερικές από τις βασικότερες στρατηγικές επιλογές τους προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις και να μεγιστοποιήσουν την επιρροή τους στις μελλοντικές εξελίξεις (Wivel, 2005, σ. 393). Ένας σημαντικός λόγος είναι πως τα μεγάλα κράτη μέλη μπορούν να λάβουν τις αποφάσεις τους εκτός των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων. Επομένως, τα μικρά κράτη, όπως η Ελλάδα, έρχονται αντιμέτωπα με ανισότητα στην εξουσία λήψης αποφάσεων, αντικατοπτρίζοντας την ποιότητα και την ποσότητα των πόρων που παρέχονται από αυτά (Wivel, 2005, σ. 408).

4.5 Σύγκριση με άλλες χώρες

Τέλος, έχει ενδιαφέρον να εξεταστεί το παράδειγμα άλλων χωρών ως προς τη σχέση τους με το NATO, συγκριτικά με την Ελλάδα. Ο Thorhallsson (2005, σ. 109) εξετάζει το παράδειγμα της Ισλανδίας την περίοδο 1940-1994. Η μελέτη του υποστηρίζει ότι η Ισλανδία ήταν αντιδραστική στη διεθνή κοινότητα και δεν συμμετείχε ενεργά σε διεθνείς οργανισμούς όπως το NATO. Αντ' αυτού, οι

Ισλανδικές κυβερνήσεις επικεντρώθηκαν στις διμερείς σχέσεις με γειτονικά κράτη και σημαντικούς εμπορικούς εταίρους, δηλαδή τα σκανδιναβικά κράτη, τη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες, τόσο από την άποψη της άμυνας όσο και του εμπορίου. Ο Thorhallsson (2005, σ. 109) ισχυρίζεται ότι η διεθνής δραστηριότητα της Ισλανδίας χαρακτηρίστηκε από την επιδίωξη της αυτοδιάθεσης κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, παρά το γεγονός ότι η χώρα έγινε δημοκρατία το 1944. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις κινήσεις της Ισλανδίας να αποκτήσει τον έλεγχο της ζώνης των 200 μιλίων γύρω από το νησί και την απόπειρά της να ασκεί τον πλήρη έλεγχο της πολιτικής φαλαίνοθηρίας. Η δέσμευση για αυτοδιάθεση εκδηλώνεται σε μια μάχη για να διατηρηθεί η λήψη αποφάσεων εντός της χώρας αντί να ακολουθούνται αποφάσεις που λαμβάνονται από άλλα θεσμικά όργανα. Επιπλέον, η επιδίωξη της Ισλανδίας για αυτοδιάθεση - που εκφράζεται με όρους ανεξαρτησίας από τη Δανία και τον έλεγχο των εθνικών της πόρων - πραγματοποιήθηκε με μονομερείς αποφάσεις στη χώρα και επιλύθηκε με διμερείς σχέσεις και όχι μέσα από πολυμερείς διεθνείς οργανισμούς. Τέλος, ο συγγραφέας σημειώνει πως ο χαρακτήρας της σκανδιναβικής συνεργασίας, που βασίζεται σε διμερείς επαφές και ένα χαλαρό θεσμικό πλαίσιο εντός του Σκανδιναβικού Συμβουλίου, μαζί με την ανάπτυξη διμερών σχέσεων με τις ΗΠΑ στις αρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, άνοιξε το δρόμο για την έμφαση σε αυτό το είδος συμμαχιών εις βάρος της πολυμέρειας, δηλαδή τη στενή συνεργασία μεταξύ πολλών κρατών σε ένα πλαίσιο διεθνών θεσμών). Μέσα από την ανάλυση αυτού του παραδείγματος μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα πως η Ισλανδία ακολουθεί μία περισσότερο ουδέτερη σχέση με το NATO σε σύγκριση με την Ελλάδα. Αν και οι δύο χώρες προωθούν συνεργασίες με άλλα κράτη, η Ελλάδα βασίζεται πολύ περισσότερο στη συμμαχία της με το NATO, όπως αυτό αντανακλάται στις αποφάσεις της εξωτερικής της πολιτικής που ευθυγραμμίζονται σε μεγάλο βαθμό με τις επιδιώξεις του NATO (π.χ. σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας και ονομασία της Βόρειας Μακεδονίας).

Οι Wivel et al. (2018) εξετάζουν το παράδειγμα της Δανίας υποστηρίζοντας ως, η χρήση στρατιωτικής δύναμης έχει καταστεί αναπόσπαστο μέρος της εξωτερικής πολιτικής της Δανίας, ιδίως μετά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου: από το 1990 έως το τέλος του 2017, η Δανία συνέβαλε σε 68 διεθνείς στρατιωτικές επιχειρήσεις υπό την αιγίδα του NATO και άλλων διεθνών συνασπισμών. Κατά τη

διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τα Δανικά στρατεύματα επικεντρώθηκαν αποκλειστικά στη διατήρηση της ασφάλειας, πάντα με άμεση εντολή του ΟΗΕ. Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, τα Δανικά στρατεύματα συμμετέχουν ενεργά στην ειρήνη και τη σταθεροποίηση των κοινωνιών. Η ανάπτυξη της στρατιωτικής δέσμευσης της Δανίας οφείλεται σε μια αλλαγή στη διεθνή απαίτηση των μικρών κρατών να συμβάλλουν ενεργά στη διεθνή ασφάλεια, στην προθυμία των δανικών πολιτικών να ανταποκριθούν σε αυτό το αίτημα και την ικανότητα των δυνάμεων της Δανίας να εφαρμόσουν τις επιλογές πολιτικής των υπευθύνων λήψης αποφάσεων. Η πολιτική της ενεργού συμβολής στις διεθνείς στρατιωτικές επιχειρήσεις υποστηρίχθηκε από την πλειοψηφία των κομμάτων που αποτελούν την κεντροδεξιά και την κεντροαριστερά των Δανικών πολιτικών και συμπεριλαμβανομένων των δύο μεγάλων δανικών κομμάτων - των Σοσιαλδημοκρατών και των Φιλελευθέρων. Οι αμυντικές συμφωνίες που ορίζουν τους στόχους, τη δομή και τον αμυντικό προϋπολογισμό της Δανίας υποστήριξαν την ανάπτυξη της στρατιωτικής δέσμευσης της χώρας. Συγκεκριμένα, η συμφωνία για την άμυνα του 2004 αναδιάρθρωσε ριζικά την αμυντική πολιτική εγκαταλείποντας την εδαφική άμυνα υπέρ μιας μικρότερης, πιο ευέλικτης δυνάμενης ανάπτυξης που στοχεύει σε επιχειρήσεις εκτός περιοχής. Ωστόσο, η αυξημένη στρατιωτική δέσμευση δεν οδήγησε σε αύξηση των αμυντικών προϋπολογισμών. Ενώ οι προϋπολογισμοί άμυνας του Ψυχρού Πολέμου αποτελούσαν 2-3% του ΑΕΠ, οι αμυντικοί προϋπολογισμοί μετά τον Ψυχρό Πόλεμο αποτελούσαν το 1-2% του ΑΕΠ. Από το 2013 έως το 2017, οι δαπάνες της Δανίας για την άμυνα ποικίλλουν μεταξύ 1,1 και 1,2% του ΑΕΠ. Παρόλο που, η αμυντική συμφωνία 2018-2023 υπόσχεται σημαντική αύξηση του αμυντικού προϋπολογισμού για πρώτη φορά μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι δαπάνες για την αμυντική προστασία της Δανίας θα εξακολουθήσουν να παραμένουν κάτω από το 1,5% του ΑΕΠ, και έτσι πολύ κάτω από το κατώτατο όριο του 2% που συμφωνήθηκε μεταξύ των κρατών μελών του ΝΑΤΟ. Ο στρατιωτικός ακτιβισμός της Δανίας από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου είναι μια επιθετική στρατηγική για την προώθηση των συμφερόντων και αξιών της χώρας μέσω στρατιωτικής εμπλοκής, αλλά και για τη διατήρηση και ανάπτυξη της διεθνούς τάξης και ειρήνης. Αυτή η πολιτική μάλλον αμφισβητεί τη σκανδιναβική ταυτότητα ασφαλείας της Δανίας, η οποία παραδοσιακά έχει εκφραστεί μέσα από διπλωματικές πολιτικές

και παροχή αναπτυξιακής βοήθειας. Σε σύγκριση με την Ελλάδα, επομένως, η συμμετοχή της Δανίας υπολείπεται σε οικονομικούς όρους, ενώ δε βασίζεται τόσο πολύ σε στρατιωτική εμπλοκή, αλλά σε ενέργειες που δημιουργούν για την Ελλάδα μία εικόνα περισσότερο διασφάλισης της ειρήνης, ιδίως στην περιοχή των Βαλκανίων, όπως διαπιστώθηκε μέσα από τη Συμφωνία των Πρεσπών.

Μέσα από αυτήν την επιθετική πολιτική έχει βελτιωθεί το καθεστώς της Δανίας ως σύμμαχου των Ηνωμένων Πολιτειών, με τις ΗΠΑ να είναι ο σημαντικότερος πάροχος ασφάλειας της Δανίας. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν πολλές προκλήσεις που αναφέρονται από τους Wivel et al. (2018): α) μια πιο αποφασιστική Ρωσία και ένα λιγότερο ασφαλές περιβάλλον στη Βαλτική Θάλασσα προκαλεί ήδη αλλαγή στις προτεραιότητες ασφαλείας της Δανίας, β) εστιάζοντας στη δημιουργία ειδικής σχέσης με τις Ηνωμένες Πολιτείες, η Δανία είναι ευάλωτη στις αλλαγές στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, ιδίως αντιμετωπίζοντας μια λιγότερο σταθερή - και δυνητικά λιγότερο αξιόπιστη - πολιτική ασφαλείας των ΗΠΑ μετά την εκλογή του Trump, γ) διατηρεί έναν μετριοπαθή αμυντικό προϋπολογισμό ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύεται ως πρωταθλητής της παροχής ασφαλείας και έτσι είναι ευάλωτη στην πρόσφατη συζήτηση σχετικά με την οικονομική συμβολή των συμμάχων στο NATO, δ) η Δανία είναι ένα μικρό κράτος με περιορισμένους διοικητικούς, διπλωματικούς και στρατιωτικούς πόρους και ελάχιστη επιρροή σχετικά με το πότε και πώς θα πραγματοποιηθεί η στρατιωτική επιχείρηση και επομένως ο τρόπος αντιμετώπισης αυτών των προκλήσεων είναι πιθανό να επηρεάσει τις σχέσεις με στενούς συμμάχους καθώς και τη θέση της Δανίας στη διεθνή κοινωνία, ε) ένα ισχυρό στρατιωτικό στοιχείο στην εξωτερική πολιτική της χώρας είναι πιθανό να αλλάξει την ισορροπία εξουσίας μεταξύ των αρχών εντός του κράτους. Το Υπουργείο Άμυνας και το Γραφείο του Πρωθυπουργού είναι πιθανό να αποκτήσουν επιρροή εις βάρος του Υπουργείου Εξωτερικών, που παραδοσιακά είναι ο κόμβος για την παροχή συμβουλών στην κυβέρνηση σχετικά με την εκ των προτέρων πολιτική. Μακροπρόθεσμα, αυτό μπορεί να επηρεάσει τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων καθώς και τη διπλωματική κουλτούρα μιας χώρας.

Ο Šešelgytė (2017) αναφέρεται στο παράδειγμα των Βαλτικών χωρών. Στις αρχές της δεκαετίας του '90 ηγέτες των κρατών της Βαλτικής συζητούσαν τις επιλογές τους για το πώς να καταστούν πιο σημαντικοί στην ευρωατλαντική

κοινότητα. Το 1992 πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνάντηση των αρχηγών άμυνας τριών κρατών της Βαλτικής, όπου και οι τρεις χώρες συζήτησαν τις προθέσεις τους να συμμετάσχουν σε διεθνείς στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η κύρια συζήτηση ήταν ότι τα κράτη της Βαλτικής δεν μπορούν να διασφαλίσουν την ασφάλειά τους από μόνα τους, πρέπει να ενταχθούν στην ευρωατλαντική κοινότητα και τα πρώτα βήματα θα μπορούσαν να είναι μέσω της ενεργού συμμετοχής σε διεθνείς στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η συμμετοχή στα Ηνωμένα Έθνη τους επέτρεψε να συμμετέχουν στις αποστολές του ΟΗΕ, όπου είχαν την ευκαιρία να εκπαιδεύσουν και να αυξήσουν τη διαλειτουργικότητα και με τα μέλη του ΝΑΤΟ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της εμπιστοσύνης του ΝΑΤΟ σε αυτές τις χώρες τόσο σε στρατιωτικό, όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Αφού έγιναν μέλη του ΝΑΤΟ, τα κράτη της Βαλτικής διατήρησαν υψηλό επίπεδο συμμετοχής σε στρατιωτικές επιχειρήσεις με στόχο κυρίως να διασφαλίσουν το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την περιοχή. Μετά την 11η Σεπτεμβρίου έγινε προφανές ότι η στρατιωτική προσοχή του ΗΠΑ μετατοπίστηκε από την Ευρώπη σε άλλες περιοχές - τη Μέση Ανατολή και σταδιακά επίσης στην Κίνα. Επιπλέον, οι ΗΠΑ προσανατολίζονταν σε στενότερη συνεργασία με τη Ρωσία για την καταπολέμηση νέων προκλήσεων ασφάλειας. Οι χώρες της Βαλτικής επέλεξαν να αυξήσουν τη σχετική πολιτική τους δύναμη δίνοντας με έμφαση στον στρατιωτικό τους ακτιβισμό. Το 2005 η Λετονία ανέπτυξε στρατιωτική διμοιρία στο ISAF (Αφγανιστάν), η Εσθονία συνεισέφερε μονάδα στο Helmand province, η Λιθουανία ανέλαβε την ευθύνη να ηγηθεί της δικής της επαρχιακής ομάδας ανασυγκρότησης (PRT) στην Chagcharan στην επαρχία Ghowr. Και οι τρεις χώρες συνέβαλαν επίσης στις επιχειρήσεις στο Ιράκ. Επίσης, αν και η οικονομική κρίση έπληξε σοβαρά τη Λιθουανία και τη Λετονία, δεν είχε αντίκτυπο στις διεθνείς στρατιωτικές επιχειρήσεις στις οποίες συμμετείχαν, παρά τις επιπτώσεις στην εσωτερική τους οικονομική πολιτική, καθώς αυτή η επιλογή θεωρείτο ως εγγύηση ασφαλείας. Παρ' όλο που το ΝΑΤΟ παραμένει ο κύριος πυλώνας της υπεράσπισης των κρατών της Βαλτικής, η συμμετοχή τους σε διεθνείς στρατιωτικές επιχειρήσεις έχει μειωθεί μετά το 2008. Η συνεχιζόμενη ανασφάλεια στην περιοχή, το Brexit, η αλλαγή της κυβέρνησης των ΗΠΑ, η ενίσχυση του ρόλου της Γαλλίας και της Γερμανίας στην ευρωπαϊκή πολιτική έχουν επηρεάσει σημαντικά τις στρατηγικές των κρατών της Βαλτικής να διατηρήσουν

την ασφάλειά τους και να προωθήσουν τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής τους.

Το παράδειγμα της Αλβανίας εξετάζεται από τον Burden (2016, σ. ν). Πιο συγκεκριμένα διερευνάται η υπόθεση ότι τα οφέλη από την ένταξη της Αλβανίας στο NATO υπερτερούν του κόστους. Το τελικό συμπέρασμα είναι ότι παρά την αδύναμη οικονομία της, τα εσωτερικά ζητήματα και τις αριθμητικά μικρές στρατιωτικές δυνάμεις, η Αλβανία είναι ένα πολύτιμο μέλος της Συμμαχίας που παρέχει σημαντικές δυνατότητες για την υποστήριξη των βασικών καθηκόντων του NATO. Η συνεισφορά της Αλβανίας στο NATO γίνονται ισχυρότερες ενόψει νέων απειλών. Η τοποθεσία της χώρας στην περιοχή της Μεσογείου παρέχει μια στρατηγική θέση από την οποία θα αντιμετωπίσει τρομοκρατικές δραστηριότητες. Σε συνάντηση του 2015 με τον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ John Kerry, ο Ditmir Buschati- ο Αλβανός Υπουργός Εξωτερικών - επανέλαβε τη δέσμευση της Αλβανικής κυβέρνησης να συνεχίσει να είναι ισχυρός εταίρος των ΗΠΑ, όσον αφορά τη σταθερότητα, την ειρήνη και την ευημερία στην περιοχή μας και πέραν αυτού, καθώς και στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας, του βίαιου εξτρεμισμού και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Burden, 2016, σ. 60). Εκτός από τη συνεισφορά της Αλβανίας στο NATO, η συνεργασία αυτή είχε και σημαντικά οφέλη για την ίδια τη χώρα. Η Αλβανία θεώρησε την προσχώρησή της στο NATO ως ένα εργαλείο για την επίτευξη των στόχων της σε επίπεδο κυριαρχίας, διατήρησης της ταυτότητάς της και της πολιτιστικής της κληρονομιάς. Πιο συγκεκριμένα, από το 2009 και έπειτα που προσχώρησε στη Συμμαχία, υπήρξε σημαντική αύξηση του ετήσιου ΑΕΥΠ της χώρας, όπως και του μέσου μισθού των εργαζομένων (Burden, 2016, σ. 44). Η Αλβανία σκοπεύει επίσης να χρησιμοποιήσει μέρος του διαμορφωμένου αμυντικού προϋπολογισμού για να επενδύσει σε επιστημονική έρευνα για την άμυνα, με αναμενόμενη χρηματοδότηση μετά το 2020 (Burden, 2016, σ. 46). Το υπόλοιπο της προτεινόμενης χρήσης των αμυντικών δαπανών της Αλβανίας περιγράφεται στο Μακροπρόθεσμο Αναπτυξιακό Σχέδιο για τις Ένοπλες Δυνάμεις (AFLTDP 2016-2025). Το σχέδιο εστιάζει στις ανάγκες κάλυψης και στη δημιουργία ικανοτήτων με βάση στόχους που αναφέρονται στη Στρατηγική Στρατιωτικής και Εθνικής Ασφάλειας της χώρας (Burden, 2016, σ. 47): α) το σχέδιο απαιτεί βελτιώσεις υποδομής σε εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις, καθώς και εκπαίδευση και κατάρτιση στρατιωτών, β) προβλέπεται

η δημιουργία στρατιωτικών δυνάμεων με υποστήριξη στρατιωτικών υπηρεσιών από το NATO, η λειτουργία μίας ειδικής μονάδας στα πρότυπα του NATO, η λειτουργία επανδρωμένων και μη οχημάτων σε αέρα / έδαφος. Συνολικά, η Αλβανία στοχεύει μέσα από την ένταξή της στο NATO να καταστεί μία εκσυγχρονισμένη και ικανή στρατιωτική δύναμη. Η περίπτωση της Αλβανίας έχει αρκετά κοινά σημεία με την Ελλάδα, καθώς και οι δύο χώρες εκτελούν από κοινού ασκήσεις, η Ελλάδα φιλοξενεί βάσεις των ΗΠΑ, ενώ η είσοδος της Ελλάδας στο NATO υπαγορεύθηκε σε μεγάλο βαθμό από τις απειλές που θεώρησε ότι αντιμετωπίζει ως προς την εδαφική της κυριαρχία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Ένα ακόμη παράδειγμα που θα πρέπει να αναφερθεί είναι της Εσθονίας, καθώς καταδεικνύει την επιρροή των μικρών κρατών στη νατοϊκή ατζέντα. Το 2007 η Εσθονία δέχθηκε σημαντικές κυβερνοεπιθέσεις που είχαν ως στόχο να διαταράξουν κυβερνητικούς ιστότοπους, πρακτορεία ειδήσεων και μεγάλες τράπεζες, κάτι που κατέδειξε το πόσο ευάλωτο είναι ένα μικρό κράτος. Για το NATO, οι κυβερνοεπιθέσεις δεν αποτελούν σαφή στρατιωτική δράση, κάτι το οποίο σημαίνει ότι οι σύμμαχοι του NATO δεν είναι υποχρεωμένοι να ανταποκρίνονται. Η Εσθονία προέτρεψε τα μέλη του NATO να λάβουν πιο σοβαρά υπόψη τους την κυβερνοασφάλεια. Η στενή συνεργασία της Εσθονίας με το NATO οδήγησε στην ανάπτυξη μιας ενοποιημένης στρατηγικής κατά των κυβερνοεπιθέσεων και μια νέα στρατηγική αντίληψη στην οποία το NATO αναγνωρίζει τις κυβερνοεπιθέσεις ως απειλή για τη συμμαχία. Σε ένδειξη αλληλεγγύης, η Εσθονία επιλέχθηκε ως η θέση του Συνεργατικού Κέντρου Αριστείας στον κυβερνοχώρο υπεράσπισης (CCDCOE). Αυτό το κέντρο αριστείας μπορεί να θεωρηθεί ως μια τεράστια επιτυχία για την πολιτική άμυνας της Εσθονίας στον κυβερνοχώρο. Το κέντρο επικεντρώνει τους πολιτικούς και πνευματικούς πόρους του NATO στην επίλυση ενός προβλήματος που η Εσθονία θεωρεί ζωτικής σημασίας για την εθνική του άμυνα. Ως έθνος-πλαίσιο, η Εσθονία κατέχει την προεδρία στην διευθύνουσα επιτροπή, η οποία είναι το σώμα λήψης αποφάσεων του κέντρου. Αυτό δίνει στην Εσθονία περισσότερη εξουσία όταν καθορίζει τους στόχους και τις ατζέντες. Το CCDCOE δεν ασχολείται μόνο με τις τεχνικές πτυχές της υπεράσπισης μιας μελλοντικής επίθεσης, αλλά και των διεθνών νομικών ζητημάτων. Μια σημαντική δημοσίευση που έχει δημιουργήσει το CCDCOE είναι το «Εγχειρίδιο σχετικά με το Διεθνές Δίκαιο που εφαρμόζεται σε

Κυβερνοπόλεμο», το οποίο ονομάζεται επίσης «εγχειρίδιο του Ταλίν». Αυτό είναι επίσης ένα πρωταρχικό παράδειγμα για το πώς οι στόχοι και οι πόροι του κέντρου ευθυγραμμίζονται με τις ανάγκες και απαιτήσεις της Εσθονίας (Crandall, 2014, σ. 37-38). Η Εσθονία δημιούργησε επίσης μια εθελοντική οργάνωση που θα λειτουργούσε στον πόλεμο υπό μια ενοποιημένη στρατιωτική επιχείρηση, που είχε στενή συνεργασία με το CCDCOE του NATO. Αυτό παρέχει ποιοτική εκπαίδευση και εμπειρία από διεθνείς εμπειρογνώμονες και καταδεικνύει τη σημαντική σχέση μεταξύ των εγχώριων και των διεθνών στρατηγικών (Crandall, 2014, σ. 39). Συνολικά, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η Εσθονία δεν βασίστηκε απλώς στο NATO για την παροχή κυβερνοάμυνας, αλλά έχει χρησιμοποιήσει το NATO για να εκπαιδεύσει και να βελτιώσει την εγχώρια άμυνα στον κυβερνοχώρο. Στην περίπτωση της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο, οι ενέργειες της Εσθονίας είναι χαρακτηριστικές της συμπεριφοράς των μικρών κρατών: η Εσθονία προσπαθεί να μεγιστοποιήσει το ποσό της ασφάλειας που μπορεί να λάβει από το NATO, καθώς και την εφαρμογή εσωτερικού προγράμματος για να ενισχύσει την ασφάλειά της. Παράλληλα, όμως, κατάφερε να εντάξει το ζήτημα της κυβερνοασφάλειας στην ατζέντα του NATO, σε αντίθεση με την Ελλάδα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου διευκόλυνε τη δημιουργία ή την αποκατάσταση πολλών μικρών κρατών, τα οποία αύξησαν την επιρροή τους. Ενώ ορισμένοι πιστεύουν ότι οι μεγάλες δυνάμεις είναι οι πιο σημαντικοί παράγοντες του συστήματος και ότι τα μικρά κράτη είναι ασήμαντα όσον αφορά τον αντίκτυπό τους στην παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων, η επέκταση του NATO και της ΕΕ έδωσε στα μικρά κράτη το θεσμικό και νομικό πλαίσιο για να αλληλεπιδράσουν με ισχυρά κράτη στο ίδιο επίπεδο. Η εξωτερική πολιτική μικρών κρατών είναι σημαντική. Σήμερα, τα μικρά κράτη, ιδίως όσα είναι μέλη της ΕΕ, ασχολούνται με θέματα μαλακής ασφάλειας παρά με προβλήματα ασφαλείας, λόγω της ένταξης στο NATO (Crandall, 2014, σ. 31).

Η Ελλάδα εντάχθηκε στο NATO το 1952. Η ένταξη της Ελλάδας στο NATO χαιρετίστηκε ως μεγάλο επίτευγμα, καθώς προσέφερε ασπίδα ενάντια στη σοβιετική επίθεση, δημιούργησε ελπίδες για πρόσθετη στρατιωτική και οικονομική βοήθεια και συνέδεσε την Ελλάδα με τη Δύση, παρέχοντας έτσι έναν νέο μακροπρόθεσμο προσανατολισμό του χώρα. Ωστόσο, σύντομα προέκυψαν προβλήματα: οι Έλληνες άρχισαν να αμφισβητούν τη στρατιωτική αξιοπιστία του NATO στα Βαλκάνια και απογοητεύτηκαν από την ουδετερότητα της συμμαχίας στην διαμάχη Ελλάδας-Τουρκίας εντός του NATO (Chourchoulis & Kourkouvelas, 2012, σ. 497). Ο αντι-αμερικανισμός δεν ήταν πρόσφατη τάση στην ελληνική πολιτική. Επανεμφανίστηκε περιστασιακά από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και μετά, ως αποτέλεσμα της στάσης των ΗΠΑ και του NATO στην εγκαθίδρυση της χούντας και την εισβολή στην Κύπρο (Rizas, 2008, σ. 53). Παρά τις διαταραχές που σχετίζονται με το Κυπριακό πρόβλημα (κατά τα έτη 1974-1980 η Ελλάδα παρέμεινε εκτός των στρατιωτικών δομών της Συμμαχίας) η Ελλάδα θεωρεί τον εαυτό της σημαντικό μέλος αυτής της Συμμαχίας, κάτι που αντιστοιχεί στη γενική σημασία των πολυμερών δομών στην ελληνική εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας. Η συμμετοχή στους μηχανισμούς και τα θεσμικά όργανα της Συμμαχίας ενίσχυσε όχι μόνο την ασφαλεία της Ελλάδας, αλλά επίσης έδωσε κίνητρα στις πολιτικές, οικονομικές και στρατιωτικές μεταμορφώσεις της. Η σημασία της Ελλάδας για το NATO, ιδίως κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οφειλόταν στη γεωγραφική της θέση, δηλαδή στο γεγονός ότι αποτελεί τη νότια

πλευρά της Συμμαχίας. Ωστόσο, ακόμη και όταν τελείωσε ο Ψυχρός Πόλεμος, η Ελλάδα είχε εμπλακεί σε πολιτικές και επιχειρησιακές δραστηριότητες του NATO (Górka-Winter & Madej, 2010, σ. 52). Συνολικά, παρά τα προβλήματα, η ένταξη στο NATO συνέχισε να αποτελεί σημαντική εκδήλωση της δυτικής ταυτότητας της Ελλάδας και μια βασική πτυχή της σύγχρονης ελληνικής εξωτερικής πολιτικής (Chourchoulis & Kourkouvelas, 2012, σ. 497).

Αυτό το στοιχείο, όμως, αποτελεί και ένα σημαντικό μειονέκτημα της συμμετοχής της Ελλάδας στο NATO: τα μικρότερα κράτη της Κεντρικής Ευρώπης και της Μεσογείου που εντάσσονται στο NATO πρέπει να αγκαλιάσουν όλο το φάσμα των συλλογικών στρατηγικών της Συμμαχίας που καλύπτουν πολλές παγκόσμιες περιοχές και ζητήματα για τα οποία ίσως να μην έχουν άμεσο ενδιαφέρον. Σε περιπτώσεις όπου ένα μικρό κράτος έχει προχωρήσει πολύ στην «εσωτερική» μιας στρατηγικής μιας εξωτερικής οντότητας που υιοθετήθηκε για πρώτη φορά, είναι ευάλωτο στην εξωτερική δύναμη που μπορεί να αλλάξει τις αποφάσεις της ξαφνικά (Bailes, 2010, σ. 11). Αυτό μπορεί να καταδειχθεί και μέσα από το παράδειγμα της συνεισφοράς σε πολεμικές επιχειρήσεις με ανθρώπινο δυναμικό, αλλά και της Συμφωνίας των Πρεσπών. Αν και η εν λόγω Συμφωνία τερμάτισε μία πολυετή αντιπαράθεση Ελλάδας- (νυν) Βόρειας Μακεδονίας, η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας μάλλον ευθυγραμμίστηκε με τις επιδιώξεις του NATO. Αυτό, ωστόσο, δε σημαίνει πως δεν αποκόμισε η Ελλάδα οφέλη από την εν λόγω Συμφωνία, με κυριότερο ότι παρουσίασε μία δημόσια εικόνα ως εγγυητής της ειρήνης και της ασφάλειας στην περιοχή των Βαλκανίων, αποκτώντας ενδεχομένως μία φήμη και ένα κύρος (Chong, 2010, σ. 383; Παιδή, 2016, σ. 67) που θα μπορούσε να τις χρησιμεύσει σε μελλοντικές διαπραγματεύσεις.

Συνολικά, η περίοδος απόσυρσης της Ελλάδας από το NATO στο παρελθόν ήταν καταλυτική, ως προς τα διδάγματα στη χώρα, αλλά και χαρακτηριστική των οφελών που αποκομίζει η Ελλάδα από τη Συμμαχία, κυρίως στο επίπεδο των σχέσεων που έχει με την Τουρκία, καθώς και οι δύο χώρες είναι μέλη του NATO. Υπό αυτό το πρίσμα, η συμμετοχή στο NATO αποτελεί μία πηγή ασφάλειας της Ελλάδας, ιδίως έναντι ενδεχόμενης στρατιωτικής εμπλοκής με την Τουρκία. Ωστόσο, η Ελλάδα θα πρέπει να προχωρήσει και πέρα από αυτό,

αξιοποιώντας τη συμμετοχή της στο NATO και σε άλλους τομείς, εκτός του στρατιωτικού.

Επί παραδείγματι, η Ελλάδα ως μικρό κράτος θα μπορούσε να επωφεληθεί από διάφορα δομικά χαρακτηριστικά διεθνών οργανισμών, δηλαδή την αρχή της συναίνεσης. Το παράδειγμα της Εσθονίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να καταδειχθεί η δυνατότητα ενός μικρού κράτους να επηρεάσει την ατζέντα διεθνών οργανισμών. Επομένως, η ένταξη της Ελλάδας στο NATO μπορεί να αποτελέσει ένα μέσο για την ανάπτυξη νέων ικανοτήτων και δυνατοτήτων από μέρους της χώρας αυτής, ούτως ώστε να διαδραματίσει ένα ισχυρότερο ρόλο στη διεθνή σκηνή, παρά το μικρό της μέγεθος. Άλλωστε, η Ελλάδα αποτελεί σημαντικό στρατηγικό εταίρο του NATO και των επιδιώξεων των ΗΠΑ, ειδικότερα στην περιοχή των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί, όμως, ότι η επιρροή της Ελλάδας δεν μπορεί να ισοδυναμεί με το μέγεθος της επικράτειάς της, τη δύναμη των ενόπλων δυνάμεων και την οικονομία. Άλλα συστατικά της εθνικής εξουσίας είναι εξίσου σημαντικά, όπως η συμμετοχή σε επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων, διαπραγματευτικές δεξιότητες, εξειδικευμένο προσωπικό. Κατά συνέπεια, απαιτείται εκ νέου προσδιορισμός της θέσης της Ελλάδας στο NATO, των οφελών που αποκομίζει σε σύγκριση με τα οφέλη που αποκομίζει το NATO από την Ελλάδα ως μικρό κράτος.

Ακόμα και στον στρατιωτικό τομέα, όμως, απαιτείται μία αναθεώρηση ως προς την κατανομή των πόρων. Πιο αναλυτικά, η Ελλάδα δαπανά ένα σημαντικό ποσοστό του ΑΕΠ της στην άμυνα ως μέλος του NATO, αλλά όχι απαραίτητα με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Απαιτείται μια διαφορετική προσέγγιση για τις αμυντικές δαπάνες, τις προμήθειες και την οργάνωση των ενόπλων δυνάμεων βάσει των ακόλουθων αρχών: περισσότερη ορθολογική δομή και οργανωτικές διαδικασίες, οικονομικά αποδοτική χρήση των διαθέσιμων πόρων, περικοπή γραφειοκρατικών θέσεων και έμφαση στον διορισμό έμπειρων διευθυντών σε βασικές θέσεις, έλεγχος των προγραμμάτων προμηθειών άμυνας και εξορθολογισμός των αμυντικών δαπανών βάσει πραγματικών αναγκών και όχι των προτιμήσεων των τριών κλάδων των ενόπλων δυνάμεων. Στον τομέα της άμυνας, η Ελλάδα αντιμετωπίζει δύο σημαντικούς περιορισμούς: α) οι τεχνολογικές και οικονομικές δυνατότητες της ελληνικής αμυντικής βιομηχανίας

καθιστούν την Ελλάδα ως σημαντικό εισαγωγέα αμυντικών συστημάτων, β) έχει τους ίδιους προμηθευτές με αντιπάλους. Στο πλαίσιο αυτό, η βιώσιμη επιλογή για την Ελλάδα είναι να κάνει πιο αποτελεσματική χρήση των αμυντικών δαπανών της δίνοντας έμφαση στην απόκτηση πολλαπλασιαστών δύναμης και στην οργάνωση των ενόπλων δυνάμεών της με τέτοιο τρόπο ώστε να μετατρέψει τη χώρα σε έναν «άθικτο στόχο». Με αυτόν τον τρόπο, θα μπορούσε να επηρεάσει την ανάλυση κόστους / οφέλους του αντιπάλου της και να τον πείσει ότι οποιαδήποτε χρήση βίας εναντίον της Ελλάδας θα ήταν εξαιρετικά δαπανηρή ξεπερνώντας τα αναμενόμενα οφέλη (Dokos, 2007, σ. 40).

Εκτός των παραπάνω, αξίζει να αναφερθεί ότι προκειμένου η Ελλάδα να αποκομίσει περισσότερα οφέλη ως μέλος του NATO κρίνεται χρήσιμη, αν όχι απαραίτητη, η αναδιάρθρωση του ρόλου και των λειτουργιών του NATO. Οι σημερινές προκλήσεις είναι αρκετά απαιτητικές για τα μικρότερα κράτη. Νέες απειλές για την ασφάλεια - συμπεριλαμβανομένης της τρομοκρατίας, του πολλαπλασιασμού των όπλων μαζικής καταστροφής και των κυβερνοεπιθέσεων - έχουν καταστήσει απαραίτητη την εξεύρεση νέων μέσων και μεθόδων αντιμετώπισης αυτών των προκλήσεων. Επίσης, η γεωγραφική θέση ορισμένων κρατών οδηγεί σε επιπλέον απειλές από γειτονικά κράτη (π.χ. για την Τουρκία). Εκτός των παραπάνω, θα πρέπει να αναφερθεί και ο κίνδυνος που υπάρχει εντός της συμμαχίας του NATO από διαμάχες που προκύπτουν μεταξύ δύο μελών του (π.χ. Ελλάδα και Τουρκία). Η αντιμετώπιση αυτών των απειλών απαιτεί μετασχηματισμό και απόκτηση νέων δυνατοτήτων από το NATO και τα μέλη του.

Από τη μία πλευρά, το NATO έχει αλλάξει σημαντικά από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η σύγχρονη Συμμαχία χαρακτηρίζεται από μια νέα στρατηγική αποστολή και έναν νέο επιχειρησιακό χώρο, μια συνεχιζόμενη διαδικασία στρατιωτικού μετασχηματισμού, νέα μέλη και μια αυξανόμενη έμφαση στις συνεργασίες. Το NATO έχει καταστεί ένας εξωστρεφής οργανισμός με στόχο τη σταθεροποίηση και τη διασφάλιση της ειρήνης σε προβληματικές περιοχές. Η επίτευξη αυτού του στόχου συνεπάγεται μετασχηματισμό των δυνατοτήτων: αυτό που απαιτείται είναι κινητές δυνάμεις που μπορούν αποτελεσματικά να προβάλλουν αρκετές χιλιάδες χιλιόμετρα εκτός περιοχής. Λόγω αυτών των αλλαγών, τα μικρά κράτη έχουν τώρα αυξημένες ευκαιρίες για επιρροή στο NATO,

ειδικά μέσω εξειδικευμένων δυνατοτήτων, δηλαδή ειδικών δεξιοτήτων που αυξάνουν την αξία της συμμαχίας. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων έχει γίνει πιο δημοκρατική και οι επιχειρήσεις δεν κυριαρχούνται πλέον από μεγαλύτερους συμμάχους. Υπό αυτό το πρίσμα, η επιρροή της Ελλάδας ως μικρό κράτος εξαρτάται από την πολιτική του βούληση και από το επίπεδο της συμβολής του στις επιχειρήσεις (Setälä, 2004, σ. 9).

Από την άλλη πλευρά, τα μικρά κράτη θα πρέπει να αναδιαρθρώσουν τις ένοπλες δυνάμεις τους, ώστε να είναι πιο ικανά και ευέλικτα. Αυτό είναι πολύ ακριβό, ειδικά όσον αφορά τον μετασχηματισμό, ο οποίος περιλαμβάνει την υιοθέτηση ενός νέου τρόπου σκέψης και μάχης σύμφωνα με τις αρχές του Network Centric Operations και την απόκτηση πολύ προηγμένης τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ). Η διαδικασία αναδιάρθρωσης ξεκινά με μια πολιτική συζήτηση για να αποφασίσει τι είδους ένοπλη δύναμη είναι εφικτή και επιθυμητή. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητη από την Ελλάδα μια ανάλυση κινδύνου / οφέλους. Στη συνέχεια, πρέπει να επιλέξει τους πόρους που μπορεί να χρησιμοποιήσει και να αξιοποιηθούν από το ΝΑΤΟ. Μετά την επιτυχία αυτών των βημάτων, η Ελλάδα μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά σε εκστρατείες στον τομέα της διατήρησης της ειρήνης, των επιχειρήσεων σταθερότητας και των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Άλλωστε, στο ΝΑΤΟ, τα έθνη δεν κατατάσσονται ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού τους, αλλά με βάση τα μέσα που μπορούν να συνεισφέρουν (Setälä, 2004, σ. σ. 10).

Οι ΗΠΑ έχουν ιδιαίτερο βάρος στη Συμμαχία, ειδικά σε πολιτικό και στρατηγικό επίπεδο. Στη βάση αυτή, η έκθεση του JINSA Gemunder Center's Eastern Mediterranean Policy Project (2020) παρέχει ορισμένες προτάσεις για την ενίσχυση της συνεργασίας ΗΠΑ και Ελλάδας, που μπορούν να ωφελήσουν τόσο το ΝΑΤΟ, όσο και την Ελλάδα. Οι Ηνωμένες Πολιτείες θα πρέπει να ενισχύσουν την ικανότητα της Ελλάδας να υπερασπίζεται τα συμφέροντα των ΗΠΑ αυξάνοντας τους διμερείς στρατιωτικούς-στρατιωτικούς δεσμούς. Αυτό σημαίνει την παροχή σημαντικών ποσών ξένης στρατιωτικής χρηματοδότησης για την Ελλάδα για την αγορά όπλων και υλικού ΗΠΑ. Μια τέτοια βοήθεια θα επέτρεπε στην Αθήνα να κάνει ότι οι Αμερικανοί υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής ζητούν όλο και περισσότερο από τους συμμάχους, δηλαδή να αναλάβουν μεγαλύτερες ευθύνες για τη

συλλογική άμυνα. Παράλληλα, και ανάλογα με την πορεία των σχέσεων με την Τουρκία, οι Αμερικανοί υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής θα πρέπει να αρχίσουν να εξετάζουν πώς θα μπορούσαν να ενισχύσουν τη σχέση ασφάλειας των ΗΠΑ με την Κύπρο. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να ληφθούν υπόψη πρόσθετα βήματα σε συνδυασμό με μια εκτίμηση των ευρύτερων προσπαθειών των ΗΠΑ για επίλυση του Κυπριακού. Επιπρόσθετα, οι Ηνωμένες Πολιτείες θα πρέπει να διερευνήσουν επιλογές για να ενισχύσουν τη στρατιωτική τους παρουσία στην Ελλάδα μέσω διαφόρων εγκαταστάσεων και μεγαλύτερες παρουσίες στρατευμάτων σε ελληνικές βάσεις, όπως: επέκταση της ναυτικής βάσης στον κόλπο της Σούδας, δημιουργία νέας ναυτικής και αεροπορικής βάσης στην Αλεξανδρούπολη, αύξηση της ανάπτυξης δυνάμεων των ΗΠΑ στη χώρα και ενίσχυση της εκπαίδευσης στρατού στην Ελλάδα. Τέλος, οι Ηνωμένες Πολιτείες θα πρέπει επίσης να βλέπουν την Ελλάδα και ενδεχομένως την Κύπρο ως βιώσιμες και αξιόπιστες επιλογές για μετεγκατάσταση στρατιωτικών πόρων των ΗΠΑ που αναπτύσσονται επί του παρόντος στην Τουρκία. Με την Ελλάδα να δείχνει την προθυμία της να φιλοξενήσει τις περισσότερες ή όλες αυτές τις δυνάμεις, οι Αμερικανοί υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής θα πρέπει να διερευνήσουν τη μετεγκατάσταση ορισμένων δυνάμεων στην Ελλάδα και να αναπτύξουν επιλογές για περαιτέρω μετεγκαταστάσεις, αν η συνεχιζόμενη παρουσία τους στην Τουρκία καθίσταται μη βιώσιμη.

Εν κατακλείδι, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, βρισκόμενη στο νοτιοανατολικό τμήμα της ΕΕ, σε μια περιοχή που εξακολουθεί να είναι γεμάτη συγκρούσεις, αστάθεια και κινδύνους για την ευρωπαϊκή ασφάλεια, η Ελλάδα επιθυμεί να αποτελέσει απαραίτητη συνιστώσα του ευρωπαϊκού και διεθνούς συστήματος ασφαλείας. Παράλληλα, οι ένοπλες δυνάμεις της Ελλάδας θα έχουν, στο άμεσο μέλλον, μία πρωταρχική και μια δευτερεύουσα αποστολή: η πρωταρχική θα είναι να αποτρέψει εξωτερικές απειλές και προκλήσεις για την εδαφική ακεραιότητα και ζωτικά συμφέροντα της Ελλάδας (κυρίως από την Τουρκία), ενώ η δευτερεύουσα θα είναι η συμμετοχή σε επιχειρήσεις της ΕΕ και του ΝΑΤΟ.

Η διαδικασία της βαθύτερης ενσωμάτωσης της Ελλάδας στις ευρωπαϊκές πολιτικές, προβλέπεται να συνεχιστεί με ταχύ ρυθμό, με τη χώρα να στοχεύει στο

επίκεντρο οποιουδήποτε μελλοντικού έργου για βαθύτερη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Ταυτόχρονα, θα είναι απαραίτητο για την Αθήνα να διατηρήσει καλές σχέσεις εργασίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες, τον σημαντικότερο στρατηγικό παράγοντα στην Ανατολική Μεσόγειο. Επομένως, κρίνεται απαραίτητο για την Ελλάδα να διατηρήσει έναν ευρωατλαντικό προσανατολισμό. Η συμμετοχή στο ΝΑΤΟ κρίνεται επομένως ιδιαίτερα σημαντική, τόσο για το ίδιο το ΝΑΤΟ, όσο και για την Ελλάδα ως μικρό κράτος. Αυτό που θα πρέπει, ωστόσο, να γίνει από μέρους της Ελλάδας είναι να επιδείξει περισσότερη πολιτική βούληση για την αξιοποίηση όλων των οφελών που μπορεί να προσφέρει η ένταξη σε αυτήν τη συμμαχία.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Angelet, B., & Vrailas, I. (2008). *European defence in the wake of the Lisbon treaty*. Brussels: Egmont - The Royal Institute for International Relations.
- Bailes, A. J. K. (2010). Does a small state need a strategy?. Ανακτήθηκε από: https://ams.hi.is/wp-content/uploads/old/does_a_small_state_need_a_strategy_bailes_a.pdf
- Bailes, A. J. K., Thayer, B. A., & Thorhallsson, B. (2016). Alliance theory and alliance 'Shelter': the complexities of small state alliance behavior. *Third World Thematics: A TWQ Journal*, <http://dx.doi.org/10.1080/23802014.2016.1189806>.
- BBC News (2017). Trump worries Nato with 'obsolete' comment. Ανακτήθηκε από: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38635181>
- Belke, A., Bordon, I., Melnykovska, I., & Schweickert, R. (2009). Prospective NATO or EU Membership and Institutional Change in Transition Countries. Ανακτήθηκε από: <http://ftp.iza.org/dp4483.pdf>
- Binder, D. (2012). Greece, Turkey, and NATO. *Mediterranean Quarterly*, 23(2), 95-106.
- Brunnstrom, D., & Pawlak, J. (2008). Greece stands by NATO veto threat for Macedonia. Ανακτήθηκε από: <https://www.reuters.com/article/us-nato-macedonia/greece-stands-by-nato-veto-threat-for-macedonia-idUSL0238277320080402>
- Brzozowski, A., & Michalopoulos, S. (2019). North Macedonia minister: NATO, not EU, saved name change deal. Ανακτήθηκε από: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/north-macedonia-minister-nato-not-eu-saved-name-change-deal/>
- Burden, B. (2016). *NATO's small states: Albania as a case study*. Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, California.

- Γάδης, Κ. (2018). Ο νέος διευρυμένος ρόλος του NATO και η «συλλογική άμυνα». Ανακτήθηκε από: <https://www.cnn.gr/focus/apopseis/story/125311/o-ne-os-dieyrymenos-rolos-toy-nato-kai-i-sylogiki-amyna>
- Camilleri, V. (2017). Small State Diplomacy: Regional Diplomacy. Ανακτήθηκε από: https://asef.org/images/docs/ModelASEM_Diplo_RegionalDiplomacy.pdf
- Carpenter, T. G. (2020). An Old NATO Nightmare Returns: Possible War between Greece and Turkey. Ανακτήθηκε από: <https://www.cato.org/blog/old-nato-nightmare-returns-possible-war-between-greece-turkey>
- Chong, A. (2010). Small state soft power strategies: virtual enlargement in the cases of the Vatican City State and Singapore. *Cambridge Review of International Affairs*, 23(3), 383-405.
- Crandall, M. (2014). Soft Security Threats and Small States: the Case of Estonia. *Defence Studies*, 14(1), 30-55.
- Δρίβας, Α. (2018). Γεωπολιτικό σκάκι στα Βαλκάνια: Η ευρωπαϊκή παγίδα για τις ΗΠΑ στα Σκόπια και η Ελλάδα. Ανακτήθηκε από: <https://hellasjournal.com/2018/08/geopolitiko-skaki-gia-quot-diethneis-metr-quot-sta-valkania-i-eyropaiki-pagida-gia-tis-ipa-sta-skopia-kai-o-rolos-tis-elladas/>
- Dubinon (2017). Trump worries NATO with 'obsolete' comment. Ανακτήθηκε από: <http://www.dubinon.ae/trump-worries-nato-obsolete-comment/>
- Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2019). Ευρωπαϊκή Άμυνα. Ανακτήθηκε από: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/rew19_09/rew_eu-defence_el.pdf
- Gaertner, H. (1999). Small States and Alliances. Ανακτήθηκε από: https://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/05_small_states_01.pdf

- Gissurarson, H. H. (2018). In defence of small states. Ανακτήθηκε από: <https://newdirection.online/2018-publications-pdf/ND-report-InDefenceOfSmallStates-preview%28low-res%29.pdf>
- Górka-Winter, B., & Madej, M. (2010). *NATO Member States and the New Strategic Concept: An Overview*. Warsaw: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.
- Grøn, C. H., & Wivel, A. (2011). Maximizing Influence in the European Union after the Lisbon Treaty: From Small State Policy to Smart State Strategy. *Journal of European Integration*, 33(5), 523-539.
- Güler, S. (2020). Turkey, Greece meet at NATO headquarters on daily basis. Ανακτήθηκε από: <https://www.aa.com.tr/en/europe/turkey-greece-meet-at-nato-headquarters-on-daily-basis/2015754>
- Honkanen, K. (2002). *The membership experiences of Denmark, Norway, Hungary and the Czech Republic*. Swedish Defence Research Agency.
- JINSA Gemunder Center's Eastern Mediterranean Policy Project (2020). U.S. & Greece: Cementing a Closer Strategic Partnership. Ανακτήθηκε από: <https://jinsa.org/wp-content/uploads/2020/01/U.S.-Greece-Cementing-a-Closer-Strategic-Partnership.pdf>
- Johnson, J. (2017). Trump on NATO: 'I said it was obsolete. It's no longer obsolete'. Ανακτήθηκε από: <https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2017/04/12/trump-on-nato-i-said-it-was-obsolete-its-no-longer-obsolete/>
- Jozwiak, R. (2018). NATO Chief Hopes Macedonia, Greece Can Resolve Name Dispute. Ανακτήθηκε από: <https://www.rferl.org/a/nato-secretary-general-stoltenberg-greece-macedonia-name-dispute/29251200.html>
- Kaim, M. (2017). *Reforming NATO's Partnerships*. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik.

- Katsaitis, O., Kondylis, K., & Zombanakis, G. A. (2019). Concerns on the Issue of Defence Expenditure in the Post-Crisis Greece. *Security and Defence Quarterly*, 24(2), 177-201.
- Kaufman, J. P. (2017). The US perspective on NATO under Trump: lessons of the past and prospects for the future. *International Affairs*, 93(2), 251-266.
- Keohane, R. O. (1971). The Big Influence of Small Allies. *Foreign Policy*, 2, 161-182.
- Koutsimpogiorgos, N. (2019). Tsipras kills three birds with one stone with North Macedonia deal. Ανακτήθηκε από: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/opinion/tsipras-kills-three-birds-with-one-stone-with-north-macedonia-deal/>
- Kurecic, P. (2017). Small States and Regional Economic Integrations In The Multi-Polar World. Regional Differences in the Levels of Integration and Patterns of Small States' Vulnerability. *World Review of Political Economy*, 8(3), 317-348.
- Kurečić, P., Kozina, G., & Kokotović, F. (n.d.). Revisiting the definition of small state through the use of relational and quantitative criteria. Ανακτήθηκε από: https://bib.irb.hr/datoteka/861448.Revisiting_the_definition_of_small_state.pdf
- Loo, B. (2003). Geography and Strategic Stability. *The Journal Of Strategic Studies*, 26(1), 156-174.
- Lindstrom, G., & Tardy, T. (2019). Introduction. Στο: Lindstrom, G., & Tardy, T. (Eds.), *The EU and NATO* (σσ. 3-4). Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS).
- Μάζης, Ι. (2018α). Το αθέατο γεωπολιτικό παίγνιο σε Βαλκάνια και Ανατολική Μεσόγειο. Ανακτήθηκε από: <https://slpress.gr/diethni/to-atheato-geopolitiko-paignio-se-valkania-kai-anatoliki-mesogeio/>

- Μάζης, Ι. (2018β). Ποιοι στηρίζουν τα Σκόπια και γιατί. Ανακτήθηκε από:
<https://slpress.gr/idees/poioi-sthrizoun-ta-skopia-kai-giati/>
- Μαλλιός, Α. (2018). Η Συμφωνία των Πρεσπών έχει πρόβλημα στατικότητας και αντοχής. Ανακτήθηκε από:
<https://www.liberal.gr/arthro/224233/apopsi/sunenteuxeis/isoni-sumfonia-ton-prespon-echei-problima-statikotitas-kai-antochissin.html>
- Μάνος, Σ. (2020). Με την Τουρκία «ό,τι και να γίνει». Ανακτήθηκε από:
<https://www.kathimerini.gr/politics/561158383/me-tin-toyrkia-o-ti-kai-na-ginei/>
- Maass, M. (2014). Small states: Survival and proliferation. *International Politics*, 51, 709-728.
- Maass, M. (2009). The elusive definition of the small state. *International Politics*, 46(1), 65-83.
- Matthews, R., & Yan, N. Z. (2007). Small Country 'Total Defence': A Case Study of Singapore. *Defence Studies*, 7(3), 376-395.
- Mearsheimer, J. J. (1994-1995). The False Promise of International Institutions. *International Security*, 19(3), 5-49.
- NATO (2019). Understanding NATO. Ανακτήθηκε από:
<https://www.nato.int/docu/presskit/010219/004gb.pdf>
- NATO (2016). NATO's Deployment in the Aegean Sea. Ανακτήθηκε από:
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-aegean-sea-eng.pdf
- NATO (2016α). NATO Enlargement & Open Door. Ανακτήθηκε από:
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-enlargement-eng.pdf
- O' Connor, T. (2020). In Fight Between Two NATO Allies, Greece and Turkey Appeal to US as Conflict Intensifies. Ανακτήθηκε από:

<https://www.newsweek.com/us-faces-fight-two-allies-what-greece-turkey-want-1539215>

- O'Donnell, C. M. (2012). *The Implications of Military Spending Cuts for NATO's Largest Members*. Washington: Brookings Institution.
- Παιδή, P. K. (2016). *Theory of International Relations: Small States in the International System*. Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Panke, D. (2012). Dwarfs in international negotiations: how small states make their voices heard. *Cambridge Review of International Affairs*, 25(3), 313-328.
- Pedi, R. (2020). Small states in Europe as a buffer between East and West. In G. Baldacchino, & A. Wivel (Eds.), *Handbook on the politics of small states* (pp. 168-188). Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Pedi, R. (2019). The (Small) State of the Union: Assessing the EU's Ability to Implement Its Global Strategy. *New Perspectives*, 27(1), 43-72.
- Pedi, R. (χ.χ.). Small EU Member States and the European Security and Defense Integration.
- Pedi, R., & Kouskouvelis, I. (2019). Cyprus in the Eastern Mediterranean: A Small State Seeking for Status. In S. N. Litsas, & A. Tziampiris (Eds.), *The New Eastern Mediterranean* (pp. 151-167). Berlin: Springer.
- Pedi, P., & Sarri, K. (2019). From the 'Small but Smart State' to the 'Small and Entrepreneurial State': introducing a framework for Effective Small State Strategies within the EU and Beyond. *Baltic Journal of European Studies*, 9(1), 3-19.
- Plümper, T., & Neumayer, E. (2015). Free-riding in alliances: Testing an old theory with a new method. *Conflict Management and Peace Science*, 32(3), 247-268.

- Pothier, F., & Vershbow, A. (2017). NATO and Trump. The Case for a New Transatlantic Bargain. Ανακτήθηκε από: https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/NATO_and_Trump_web_0623.pdf
- Rickli, J. M. (2008). European small states' military policies after the Cold War: from territorial to niche strategies. *Cambridge Review of International Affairs*, 21(3), 307-325.
- Ringsmose, J. (2009). NATO Burden-Sharing Redux: Continuity and Change after the Cold War. Paper prepared for the ECPR Joint Sessions of Workshops, Lisbon 2009 (April) 'Theorising NATO'. Ανακτήθηκε από: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/95a4009e-4a32-4706-9e74-d973f2d03be9.pdf>
- Rizas, S. (2008). Atlanticism and Europeanism in Greek foreign and security policy in the 1970s. *Southeast European and Black Sea Studies*, 8(1), 51-66.
- Salacanian, S. (2020). NATO's Dilemma Over Greece-Turkey Friction. Ανακτήθηκε από: <https://insidearabia.com/natos-dilemma-over-greece-turkey-friction/>
- Sandler, T., & Hartley, K. (2001). Economics of Alliances: The Lessons for Collective Action. *Journal of Economic Literature*, XXXIX, 869-896.
- Sanger, D. E., & Haberman, M. (2016). Donald Trump Sets Conditions for Defending NATO Allies Against Attack. Ανακτήθηκε από: <https://www.nytimes.com/2016/07/21/us/politics/donald-trump-issues.html>
- Šešelgytė, M. (2017). Small state's use of the military in foreign policy: the case of Baltic States. Presented at the conference: 'Small States and the Changing Global Order: New Zealand Faces the Future' at University of Canterbury, Christchurch, New Zealand, 3-4 June 2017. Ανακτήθηκε από: <https://www.canterbury.ac.nz/media/documents/research/Small-states%E2%80%99-use-of-the-military-in-foreign-policy.pdf>
- Stergiou, A., & Kollias, C. (2018). Between pragmatism and rhetoric: a critical assessment of Greece's defence and foreign policy in the 1980s in light of

new primary sources. *Southeast European and Black Sea Studies*, 18(4), 549-571.

Szewczyk, B.M.J. (2019). Operational cooperation. Στο: Lindstrom, G., & Tardy, T. (Eds.), *The EU and NATO* (σσ. 21-27). Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS).

Tardy, T., & Lindstrom, Γ. (2019). The scope of EU-NATO cooperation. Στο: Lindstrom, G., & Tardy, T. (Eds.), *The EU and NATO* (σσ. 5-12). Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS).

Techau, J. (2015). *The politics of 2 percent NATO and the Security Vacuum in Europe*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.

Thorhallsson, B. (2005). What features determine small states' activities in the international arena? Iceland's approach to foreign relations until the mid-1990's. *Icelandic Review of Politics & Administration*, 1(1), 107-140.

Thorhallsson, B., & Bailes, A. J. K. (2017). Do Small States Need 'Alliance Shelter'? Scotland and the Nordic Nations. Στο: Neal, A. W. (Ed.), *Security in a Small Nation: Scotland, Democracy, Politics* (σσ. 49-75). Open Book Publishers. Ανακτήθηκε από: <http://books.openedition.org/obp/4009>

Thorhallsson, B., & Wivel, A. (2006). Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know?. *Cambridge Review of International Affairs*, 19(4), 651-668.

Tziampiris, A. (2012). The Macedonian name dispute and European Union accession. *Southeast European and Black Sea Studies*, 12(1), 153-171.

Urbelis, V. (2015). The Relevance and Influence of Small States in NATO and the EU Common Foreign and Security Policy. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 13, 61-78.

Valasek, T. (2007). The roadmap to better EU-NATO relations. Ανακτήθηκε από: <https://www.cer.eu/publications/archive/briefing-note/2007/roadmap-better-eu-nato-relations>

- Veenendaal, W. P., & Corbett, J. (2015). Why Small States Offer Important Answers to Large Questions. *Comparative Political Studies*, 48(4), 527-549.
- Wivel, A. (2005). The Security Challenge of Small EU Member States: Interests, Identity and the Development of the EU as a Security Actor. *JCMS*, 43(2), 393-412.
- Wivel, A., Mariager, R., & Mortensen, C. L. K. (2018). *Denmark at war: patterns and developments in Denmark's military engagement*. SSANSE, Policy Brief, 8.
- Υπουργείο Εξωτερικών (2019). Συμφωνία των Πρεσπών - Απαντήσεις σε συχνά ερωτήματα πολιτών. Ανακτήθηκε από:
<https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/sumphonia-ton-prespon-apanteseis-se-sukhnes-erotemata-politon.html>